

OPASTUKSEN MAHDOLLISUUDET PORO- JA
MATKAILUELINKEINON YHTEENSOVITTAMISESSA
KÄSIVARREN LAPISSA

JOHANNA NEVANPÄÄ

HELSINGIN YLIOPISTO
YMPÄRISTÖTIETEIDEN LAITOS
YMPÄRISTÖMUUTOS JA
–POLITIIKKA
PRO GRADU –TUTKIELMA
MAALISKUU 2017

Tiedekunta – Fakultet – Faculty Bio- ja ympäristötieteellinen tiedekunta		Laitos – Institution– Department Ympäristötieteiden laitos
Tekijä – Författare – Author Johanna Nevanpää		
Työn nimi – Arbetets titel – Title Opastuksen mahdollisuudet poro- ja matkailuelinkeinon yhteensovittamisessa Käsivarren Lapissa		
Oppiaine – Läroämne – Subject Ympäristömuutos ja -politiikka		
Työn laji – Arbetets art – Level Pro Gradu -tutkielma	Aika – Datum – Month and year Maaliskuu 2017	Sivumäärä – Sidoantal – Number of pages 85
Tiivistelmä – Referat – Abstract <p>Arktisiin alueisiin kohdistuu yhä enemmän eri tahojen, kuten teollisuuden, matkailun ja tutkimuksen, mielenkiintoa. Matkailu on yksi arktisen alueen suurimmista elinkeinoista ja koko ajan kasvussa. Arktinen luonto on herkkää ja siellä elää alkuperäiskansoja, joiden elämä perustuu luontaiselinkeinoihin, kuten poronhoitoon. Sekä matkailun että muun toiminnan alueella tulisi olla sosiaalisesti, taloudellisesti ja ekologisesti kestävä. On siis aiheellista tutkia eri elinkeinomuotojen yhteensovittamisen ongelmia ja ratkaisuvaihtoehtoja.</p> <p>Tutkielman tarkoitus on selvittää opastuksen mahdollisuuksia ratkaista matkailu- ja poroelinkeinoon yhteensovittamisen ongelmia Käsivarren Lapin alueella. Käsivarren Lapiksi mielletty alue käsittää Enontekiön kunnan alueen. Ekoturismin puitteissa tehdyissä tutkimuksissa opastuksen vaikutuksesta turistien käyttäytymiseen on todettu, että oikealla tavalla toteutettuna sillä voidaan vaikuttaa heidän käyttäytymiseensä ja asenteisiinsa. Tästä syystä kiinnostukseni kohdistuu turistien opastamisen rooliin ongelmien ratkaisussa.</p> <p>Tutkimuskysymykset ovat:</p> <ol style="list-style-type: none">1) Mitä ongelmia matkailu- ja poroelinkeinoon välillä on?2) Miten turisteille suunnatulla opastuksella voidaan vähentää matkailun aiheuttamaa haittaa porotaloudelle?3) Miten porotalouteen liittyvää opastusta tulisi parantaa? <p>Tutkielmassa luodaan katsaukset aiempiin matkailu- ja poroelinkeinoon välisiä ongelmia käsitteleviin tutkimuksiin ja raportteihin sekä tutkimuksiin opastuksen roolista luontomatkailun hallinnoimisessa. Näiden pohjalta olen muodostanut hypoteesin siitä, miten opastuksella olisi mahdollista vähentää matkailun porotaloudelle aiheuttamaa haittaa. Hypoteesia testatakseni kokosin 15 matkailuyrittäjän ja viiden Metsähallituksen edustajan haastatteluaineiston. Haastatteluaineiston analysointiin käytin laadullisen sisällönanalyysin menetelmiä.</p> <p>Ilmeni, että suurimmat ongelmat matkailu- ja poroelinkeinoon välillä ovat laidunrauhan häiriintyminen, laidunmaan kaventuminen, maankäyttöpäätösten oikeudenmukaisuus ja elinkeinoon edustajien halukkuus elinkeinojen yhteensovittamiseen. Turistit tietävät Enontekiöllä harjoitettavasta poronhoidosta hyvin vähän. Turisteille suunnatulla opastuksella voidaan vähentää jonkin verran matkailun aiheuttamaa haittaa, kun opastus toteutetaan tutkimuksissa esiteltujen suositusten mukaisesti. Opastuksen rooli haittojen vähentämisessä ei kuitenkaan ole hyvin merkittävä, sillä suurimmat matkailun aiheuttamat haitat eivät johdu turistien ajattelemattomasta tai luvantavasta käytöksestä, jota opastuksella voisi vähentää. Parhaita opastusta saa porotilavierailuilla ja ohjelmalveluyritysten opastetuille retkillä. Niiden asiakkaat ovat pääasiassa kuitenkin ulkomaalaisia, vaikka suurin osa Enontekiön matkailijoista on suomalaisia. Suomalaisten pääinformaatiokanavansa on Metsähallituksen internet-sivut. Sivuston sisältöön vaikuttamalla sekä markkinoimalla porotilavierailuja ja opastettuja retkiä suomalaisille saataisiin todennäköisesti tehokkaimmin nostettua turistien tietotasoa yleisesti.</p>		
Avainsanat – Nyckelord – Keywords poroelinkeino, matkailuelinkeino, opastaminen, yhteensovittaminen		
Ohjaaja tai ohjaajat –Handledare – Supervisor or supervisors Janne Hukkinen		
Säilytyspaikka – Förvaringställe – Where deposited Ympäristötieteiden laiton, Helsingin yliopisto		
Muita tietoja – Övriga uppgifter – Additional information		

Tiedekunta – Fakultet – Faculty Faculty of Biological and Environmental Sciences		Laitos – Institution– Department Department of Environmental Sciences	
Tekijä – Författare – Author Johanna Nevanpää			
Työn nimi – Arbetets titel – Title The possibilities of tourist guidance for reconciliation of reindeer husbandry and tourist industry in Enontekiö, Finland			
Oppiaine – Läroämne – Subject Environmental change and policy			
Työn laji – Arbetets art – Level Master's Thesis		Aika – Datum – Month and year March 2017	Sivumäärä – Sidoantal – Number of pages 85
<p>Tiivistelmä – Referat – Abstract</p> <p>Different parties such as industry, tourism and research are more and more interested in arctic regions. Tourism is one of the biggest source of livelihood there and growing all the time. Arctic nature is vulnerable and there are indigenous peoples living there. Their way of life is based on natural sources of livelihood such as reindeer breeding. Tourist industry like all the other actions in the region should be socially, economically and environmentally sustainable. So it is important to do research on problems to reconcile different forms of industries and source of livelihoods.</p> <p>The purpose of this thesis is to study possibilities of tourist guidance to solve problems to reconcile reindeer husbandry and tourist industry in municipality of Enontekiö in Finland. It has been noticed in the research of ecotourism that it is possible to influence tourists' behavior and attitudes by guidance if it is carried out in the right way. This is the reason why my interest is directed to the role of guidance to solve the problems.</p> <p>My research questions are:</p> <ol style="list-style-type: none">1) What kind of problems there are between tourist industry and reindeer husbandry?2) How is it possible to decrease the harm that tourist industry causes to reindeer husbandry by tourist guidance?3) How the tourist guidance should be improved? <p>I have done reviews on earlier studies and reports about problems between tourist industry and reindeer husbandry and also about the role of guidance in nature tourism management. Based on these reviews I have proposed a hypothesis how it could be possible to decrease the harm that tourist industry causes to reindeer husbandry by tourist guidance. To test my hypothesis I collected interviews of 15 tourism entrepreneurs and 5 representatives of Metsähallitus. I used the methods of qualitative content analysis to analyze the data.</p> <p>It came out that the biggest problems between tourist industry and reindeer husbandry are disturbance of the peace of pasture, decreasing pasture area, equity in land-use decision-making, and the willingness among the tourism entrepreneurs and reindeer herders to reconcile the source of livelihoods. Tourists do not know much about reindeer husbandry. It is possible to decrease some the harm that tourist industry causes by guidance when it is carried out as recommended in the studies. The role of guidance in decreasing the harms is not very remarkable, because the biggest harms caused by tourist industry are not outcomes of tourists' thoughtlessness or behavior against rules that could be decreased by guidance. The best education and guidance is given in reindeer farm visits and in guided tours organized by program service companies. The participants of those programs are mainly foreigners even though the majority of tourists in Enontekiö are Finns. Their main source of information is the website of Metsähallitus. The most efficient way to increase tourists' knowledge would probably be influencing the content of websites of Metsähallitus and marketing of reindeer farm visits and guided tours to Finns.</p>			
Avainsanat – Nyckelord – Keywords reindeer husbandry, tourist industry, tourist education, reconciliation			
Ohjaaja tai ohjaajat –Handledare – Supervisor or supervisors Janne Hukkinen			
Säilytyspaikka – Förvaringställe – Where deposited Department of Environmental Sciences, University of Helsinki			
Muita tietoja – Övriga uppgifter – Additional information			

Kiitokset

Haluan kiittää ohjaajaani Janne Hukkista asiantuntevasta ja kannustavasta ohjauksesta. Lisäksi haluan kiittää Leena Heinämäkeä harjoittelupaikasta Lapin yliopiston Pohjoisen ympäristö- ja vähemmistöoikeuksien instituutin Saamelaisten perinnetieto ja ympäristöpäätöksenteko -tutkimusprojektissa, joka antoi inspiraation tutkielmani aiheelle. Haluan kiittää Leenaa myös häneltä saamistani neuvoista ja ehdotuksista tutkielman aiheen valinnan aikana. Kiitän myös kaikkia haastateltaviani. Minua liikutti heidän halunsa antaa aikaansa opinnäytetyöprojektiin ja avoimuutensa kysymyksiin vastatessa. Kiitoksen ansaitsevat myös vanhempani ja siskoni. Ilman heidän kannustustaan ja tukeaan työ tuskin olisi tullut valmiiksi.

Sisälllys

1. Johdanto	2
2. Tutkimusaiheen taustaa.....	3
3. Matkailun hallinnoiminen kestävästi	13
3.1. Kestävän matkailun suunnittelun ja toteutuksen toimintamallit	13
3.2. Opastuksen rooli luonnon virkistyskäytön hallinnoimisessa	16
4. Aineisto ja menetelmät	24
5. Matkailu- ja poroelinkeinojen yhteensovittaminen	30
5.1. Laidunrauhan häiriintyminen	30
5.2. Poro osana matkailua.....	34
5.3. Ylilaidunnus	35
5.4. Maankäyttöön liittyvä päätöksenteko.....	36
5.5. Virkistyskäytön hallinnointi	38
5.6. Ongelmien ratkaisukeinot.....	40
6. Matkailijoiden opastaminen Enontekiöllä	43
6.1. Matkailijoiden ennakotiedot.....	43
6.2. Tietolähteet	46
6.3. Opastuksen sisältö ja toteutus.....	47
6.4. Opastuksen kehittäminen ja sen esteet	51
7. Tulosten tarkastelu	53
7.1. Halu elinkeinojen yhteensovittamiseen.....	54
7.2. Laidunrauhan häiriintyminen ja ongelman ratkaisu	55
7.3. Päätöksenteon oikeudenmukaisuus	56
7.4. Opastuksen sisältö	57
7.5. Opastuksen toteutus.....	58
7.6. Tutkielman toteutuksesta.....	59
8. Johtopäätökset.....	60
Lähteet.....	68
Liitteet	76

1. Johdanto

Tutkielman tarkoitus on selvittää opastuksen mahdollisuuksia ratkaista matkailu- ja poroelinkeinon yhteensovittamisen ongelmia Käsivarren Lapin alueella. Käsivarren Lapiksi mielletty alue käsittää Enontekiön kunnan. Tutkimusaihe on ajankohtainen ja liittyy suurempaan kokonaisuuteen. Arktisiin alueisiin kohdistuu yhä enemmän eri tahojen, kuten teollisuuden, matkailun ja tutkimuksen, mielenkiintoa (Nellemann ym. 2001, Hall & Saarinen 2010a, Hall & Saarinen 2010b: xvi). Matkailu on yksi arktisen alueen merkittävimmistä elinkeinoista ja koko ajan kasvussa (Nellemann ym. 2001, Hall & Saarinen 2010b:xvi, UNWTO 2016: 15). Arktinen luonto on herkkää ja siellä elää alkuperäiskansoja, joiden elämä perustuu luontaiselinkeinoihin, kuten poronhoitoon (Nellemann ym. 2001, Anisimov ym. 2007). Sekä matkailun että muun toiminnan alueella tulisi olla sosiaalisesti, taloudellisesti ja ekologisesti kestävä. On siis aiheellista tutkia eri elinkeinomuotojen yhteensovittamisen ongelmia ja ratkaisuvaihtoehtoja.

Ekoturismin puitteissa tehdyissä tutkimuksissa opastuksen vaikutuksesta turistien käyttäytymiseen on todettu, että oikealla tavalla toteutettuna sillä voidaan vaikuttaa heidän käyttäytymiseensä ja asenteisiinsa (Orams 1997, Beaumont 2001, Powell & Ham 2008). Tästä syystä kiinnostukseni kohdistuu turistien opastamisen rooliin ongelmien ratkaisussa.

Tutkimuskysymykset ovat:

- 1) Mitä ongelmia matkailu- ja poroelinkeinon välillä on?
- 2) Miten turisteille suunnatulla opastuksella voidaan vähentää matkailun aiheuttamaa haittaa porotaloudelle?
- 3) Miten porotalouteen liittyvää opastusta tulisi parantaa?

Olen luonut katsaukset aiempiin matkailu- ja poroelinkeinon välisiä ongelmia käsitteleviin tutkimuksiin ja raportteihin sekä tutkimuksiin opastuksen roolista luontomatkailun hallinnoimisessa. Näiden pohjalta olen muodostanut luvussa 3 esiteltävän hypoteesin siitä, miten opastuksella olisi mahdollista vähentää matkailun porotaloudelle aiheuttamaa haittaa. Hypoteesia testatakseni kokosin 15

matkailuyrittäjän ja viiden Metsähallituksen edustajan haastatteluaineiston. Metsähallitus hallinnoi Enontekiön kunnan alueen valtion maita, joilla suuri osa retkeilytoiminnasta tapahtuu. Haastatteluaineiston analysointiin käytin laadullisen sisällönanalyysin menetelmiä.

Tutkielma rakentuu seuraavasti. Luvussa 2 esittelen tutkimusaiheen taustaa tarkemmin, jotta lukija saa käsityksen Enontekiön poro- ja matkailuelinkeinojen tilanteesta ja toimintaympäristöstä. Luku 3 on puolestaan katsaus aiempiin tutkimuksiin turisteille annettavan opastuksen hyödyllisyydestä ja hyvästä toteuttamisesta. Haastatteluaineiston keruun ja analysoinnin kuvaan luvussa 4. Aiemmissä tutkimuksissa ja haastatteluaineistossa esiin tulleet poro- ja matkailuelinkeinon väliset ongelmat käyn läpi luvussa 5, ja tällä hetkellä turisteille annettavan opastuksen sisällön ja toteutuksen luvussa 6. Luvussa 7 tarkastelen hypoteesini paikkansa pitävyyttä haastatteluaineiston valossa. Johtopäätöksissä vedän yhteen vastaukset tutkimuskysymyksiin sekä esitän tutkimustulosten pohjalta parannellun mallin opastuksen roolista elinkeinojen yhteensovittamisen ratkaisemisessa.

2. Tutkimusaiheen taustaa

Niin teollisuuden, tutkimuksen kuin matkailun toimijat ovat halukkaita hyödyntämään arktista aluetta. (Nellemann ym. 2001, Hall & Saarinen 2010a, Hall & Saarinen 2010b: xvi.) Arktiset alueet nähdäänkin usein kaukaisina ja herkkinä syrjäseutuina, joita etelämpänä asuvat ihmiset voivat hyödyntää resurssilähteinä (Forbes 2007). Teollisuutta alue kiinnostaa erityisesti sen malmi- ja fossiilisten polttoainevarantojen takia, ja hiilivety- ja kaivannaisteollisuuden määrä onkin kasvanut nopeasti (Nellemann ym. 2001: 2). Tutkijat puolestaan haluavat tehdä tutkimusta alueella muun muassa sen takia, että arktiset ekosysteemit ovat herkkiä ympäristömuutoksille ja ilmasto lämpenee siellä nopeammin kuin muualla maapallolla (Anisimov ym. 2007).

Arktisella alueella on omia erityispiirteitään. Pohjoinen luonto on herkkää, sillä ekosysteemien lajimonomuotoisuus on verrattain alhainen. Lajit ovat myös hitaasti lisääntyviä, mikä hankaloittaa niiden sopeutumista nopeasti tapahtuviin muutoksiin. (Anisimov ym. 2007.) Lajit ovat sopeutuneita nimenomaan kylmään ilmastoon (Callaghan ym. 2005), minkä takia ilmastonmuutos on uhka. Tämän lisäksi uhkia ovat saastuminen ja elinympäristöjen pirstaloituminen (Anisimov ym. 2007). Alueella elää alkuperäiskansoja, joiden elämä perustuu edelleen luontaiselinkeinoihin kuten porotalouteen. Ilmastonmuutoksen, muun maankäytön ja infrastruktuurin kehityksen vaikutukset porotokkiin vaarantavat alkuperäiskansojen kulttuuriperinteet ja koko elämäntavan. (Nellemann ym. 2001.)

Matkailu on teollisuuden jälkeen arktisen alueen toiseksi merkittävin elinkeinomuoto (Hall & Saarinen 2010b: xvi). Se on sekä maailmanlaajuisesti että arktisilla alueilla koko ajan kasvussa (Nellemann ym. 2001, Hall & Saarinen 2010b: xvi, UNWTO 2016: 15). Arktiselle ja subarktiselle alueelle tehdään vuosittain yli viisi miljoonaa matkaa (Hall & Saarinen 2010b: xvi). Suomen, Ruotsin ja Norjan pohjoisten alueiden matkailua markkinoidaan luontopohjaisuudella ja erämaisyydellä (Hall ym. 2009: 130).

Tämä tutkielma keskittyy tarkastelemaan matkailua Enontekiön kunnassa. Matkailu on kunnan merkittävin elinkeino (Ohenoja 2010, Ohenoja & Leppänen 2010). Siellä matkailutoimialojen prosentuaalinen osuus alueen kaikkien toimialojen liikevaihdosta on 46,9 % (Lapin korkeakoulukonserni 2013). Vertailun vuoksi on todettava, että koko Suomen osalta matkailutulon osuus kaikkien toimialojen yhteenlasketusta liikevaihdosta on muutaman prosentin luokkaa (Laakkonen 2002).

Lisäksi Enontekiö sijaitsee saamelaisten kotiseutualueella. Kunnassa toimivat kaksi paliskuntaa (Käsivarren ja Näkkälän paliskunnat) ovat Suomessa ainoat, joissa poronhoidon hallinnointi perustuu saamelaisten perinteiseen siidajärjestelmään (Magga 2014). Poronhoito on merkittävin luontaiselinkeino Ylä-Lapin alueella (Vatanen ym. 2006), ja poronhoidolla on suuri kulttuurinen merkitys saamelaisille (Dana & Light 2011, Näkkäläjärvi 2013, Magga 2014).

Toisaalta porotalouden ajatellaan aiheuttavan maan ja kasvillisuuden kulumista ja rappeutumista ylilaidunnuksen takia (Torp 1999, Pape ja Löffler 2012).

Vuorovaikutusta elinkeinomuotojen välillä värittää poronhoidon vahva rooli matkailun markkinoinnissa ja pohjoisessa julkisuuskuvassa (Kemppainen ym. 2001). Matkailuyrittäjät ovat tietoisia porotalouden tärkeästä asemasta Lapin matkailun imagossa, ja heidän halukkuutensa elinkeinojen yhteiselon varmistamiseksi on korkea (Hallikainen ym. 2008). Poronhoitajat ovat kuitenkin itse maininneet kestävän porotalouden mahdollisuuksia kartoittaneen RENMAN-hankkeen yhteydessä, että hallinnolla, matkailuyrittäjillä ja matkailijoilla ei ole todenmukaista ja laaja-alaista tietoa poronhoidosta. Tiedon lisääminen parantaisi poronhoitajien asemaa ja yleisiä asenteita poronhoitajia kohtaan. (Hukkinen ym. 2003: 15). Myös valtioneuvosto on havainnut tarpeen arktisen matkailun huomioon ottavalle matkailukoulutukselle, matkailuyrittäjille suunnatulle täydennyskoulutukselle sekä saamelaiden aseman parantamiselle MERMAID-hankkeensa yhteydessä (Pilli-Sihvola ym. 2016).

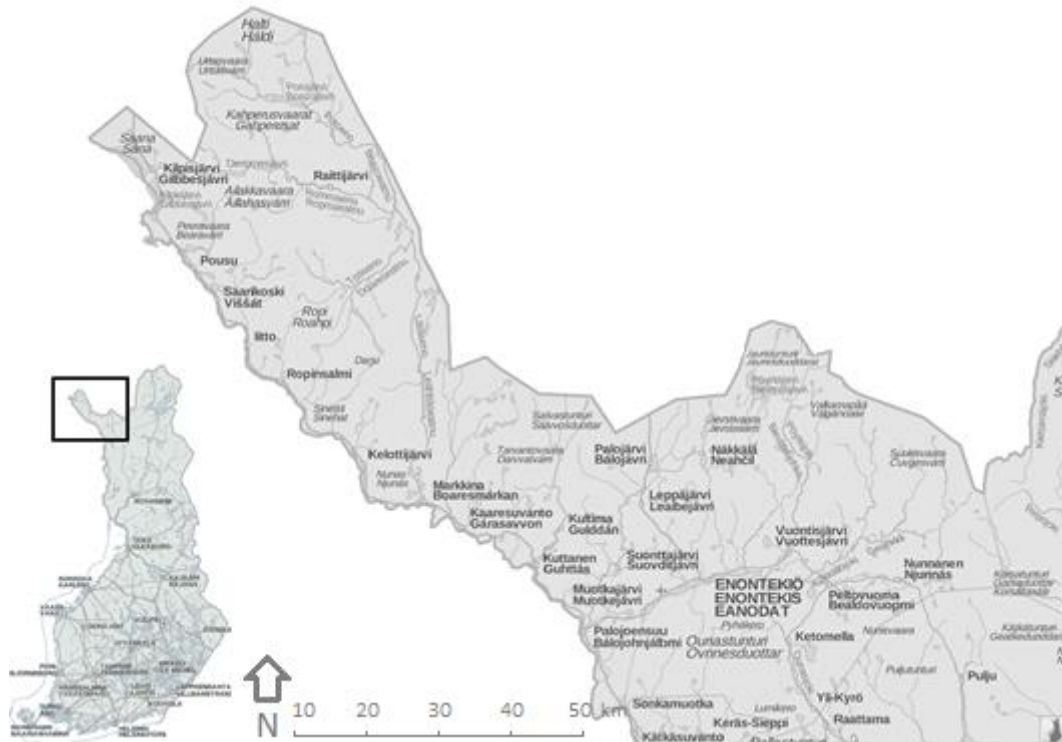
Enontekiön kunta

Tutkimusalueeni rajautuu Suomen luoteisosassa sijaitsevaan niin kutsuttuun Käsivarren Lappiin. Hallinnollisesti alue on kokonaan Enontekiön kuntaa, joka puolestaan kuuluu Lapin maakuntaan. Käsivarreksi mielletyn alueen rajat ovat yhtenevät Enontekiön kunnan rajojen kanssa.

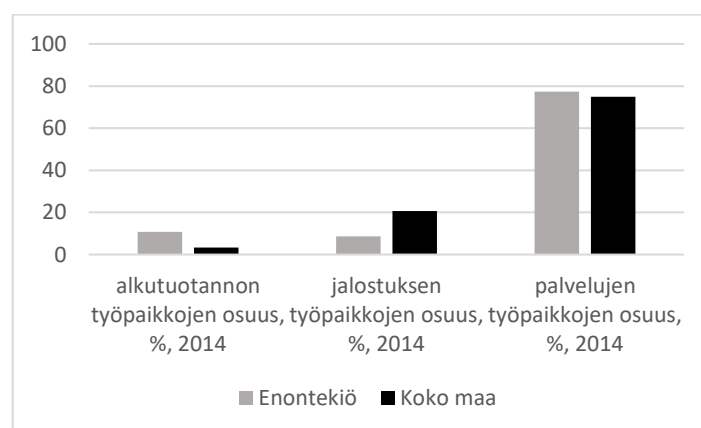
Käsivarsi on kapea, mutta pitkä maa-alue (kts. kuva 1). Alueen pinta-ala on 8391,35 km², josta järvi- tai jokipintaa on 440,95 km² (Maanmittauslaitos 2016). Enontekiön kunnassa vakinaisesti asuvia Suomen kansalaisia oli 31.12.2015 väestötietojärjestelmän mukaan 1825 (Väestörekisterikeskus 2015). Kunnan asukkaista 1617 oli suomenkielisiä, 197 saamenkielisiä ja 11 ruotsinkielisiä (Tilastokeskus 2015).

Koko maahan verrattuna Enontekiössä työpaikkojen toimialat painottuvat vahvemmin palvelualalle ja alkutuotantoon (kuva 2) (Häkkilä & Kauppila 2010:

18, Tilastokeskus 2016). Palvelualojen työpaikoista majoitus- ja ravintolapalvelut korostuvat enemmän kuin koko maassa keskimäärin (Häkkinen & Kauppinen 2010: 18). Enontekiöllä ei ole yli sata henkeä työllistäviä yrityksiä lainkaan. Yrityksistä likipitään 90 % onkin yrittäjän lisäksi alle 4 henkilöä työllistäviä mikroyrityksiä.¹

Kuva 1. Käsivarren Lappi ja Enontekiön kunta. Kartta on mukailtu Maanmittauslaitoksen Maastotietokannan 07/2016 kartta-aineistosta.

Kuva 2. Elinkeinoalojen työpaikkojen prosenttiosuudet Enontekiöllä ja koko maassa.

¹ Enontekiön kunta. <<http://www.enontekio.fi/fi/yritykset/toimintaymparisto.html>> Viitattu 2.1.2017.

Enontekiö sijaitsee napapiirin pohjoispuolella tunturialueella, joka on Suomessa pääosin melko luonnontilaista (Norokorpi ym. 2008: 473). Suomen kymmenen korkeinta tunturia sijaitsevat Käsivarren erämaa-alueella, joista korkein on Halti (1324 mmpy) (Ohenoja 2010, Ohenoja & Leppänen 2010). Maasto on luontotyyppiltään pääasiassa tunturikoivikkoa ja tunturipaljakkaa. (Lindqvist & Posio 2005). Kunnan suurtunturialueen kasvilajistosta 31 % muodostuu tunturilajeista. 49 % kasvillisuudesta on jotakin alueen 25 yleisimmästä lajista. Voi siis todeta tunturilajiston yleisnäkymän olevan melko yksitoikkoinen. (Eurola ym. 2004.) Enontekiön luoteisimmat osat kuuluvat kaledoniseen vuoripoimutukseen. Tästä johtuen alueella tavataan myös kalkkia suosivaa tai vaativaa tunturikasvillisuutta, johon kuuluu harvinaisia lajeja, joita ei tavata muualla Suomessa (Ohenoja 2010: 81). Suomessa on uhanalaisia tunturiluontotyyppisiä (uhanalaisimpana lumenpysymät), jotka kattavat 11 % tunturiluontotyyppien kokonaisalasta (Norokorpi ym. 2008: 512-513).

Matkailu Enontekiöllä

Aluetaloudellisesti ja työllisyyden näkökulmasta matkailu on Käsivarren alueen merkittävin elinkeino (Ohenoja 2010, Ohenoja & Leppänen 2010). Myös yleisesti Lapin alueella matkailu on luonnonvarojen hyödyntävistä elinkeinosta eniten työmahdollisuuksia tarjoava (Saarinen 2001). Matkailulle tyypillisiä toimialoja ovat majoitus- ja ravitsemistoiminta, rautatie-, tie-, vesi- ja lentoliikennetoiminta, kulttuuri-, urheilu- ja virkistystoiminta, matkatoimistot ja vuokraamot (Tilastokeskus 2005). Matkailutoimialojen prosentuaalinen osuus Enontekiön kaikkien toimialojen liikevaihdosta on 46,9 % (Lapin korkeakoulukonserni 2013). Matkailuelinkeinon merkitystä Lapissa kuvaa muun muassa se, että majoitus- ja ravitsemisalan liikevaihdon osuus kokonaisliikevaihdesta sekä työntekijöiden osuus kaikista työllisistä ovat alueella suuremmat kuin koko maassa keskimäärin (Marin 2009). Lukuja voi tarkastella taulukossa 1.

Taulukko 1. Majoitus- ja ravitsemisalan työntekijöiden ja liikevaihdon prosenttiosuus kokonaisuuksista Lapissa ja koko maassa tarkasteltuna (Marin 2009).

	Lappi	Koko maa
Majoitus- ja ravitsemisalan työntekijöiden %-osuus kaikista työntekijöistä (2007)	7,5	4,3
Majoitus- ja ravitsemisalan liikevaihdon %-osuus alueen koko liikevaihdosta (2007)	2,5	1,5

Tutkimuksessa, jossa Suomen kunnat jaettiin neljään luokkaan niiden tarjoamien matkailupalveluiden monipuolisuuden ja runsauden mukaan, Enontekiö sijoittui parhaaseen A-luokkaan (Leinonen ym. 2007). Matkailu Enontekiöllä perustuu lähinnä alueen retkeilymahdollisuuksiin, eikä täyden palvelun matkailukeskuksiin kuten esimerkiksi Inarin Saariselällä (Hallikainen ym. 2008). Enontekiön matkailun keskittymät ovat Kilpisjärvi ja Hetta (Hallikainen ym. 2008), jotka sijaitsevat kunnan eri päissä 170 kilometrin etäisyydellä toisistaan.

Metsähallituksen Kilpisjärven ja Käsivarren erämaa-alueen kävijätutkimuksessa ilmeni, että käyntien tarkoitus on yleisimmin maisemien katselu, luonnon kokeminen ja rentoutuminen (Ohenoja & Leppänen 2010). Kilpisjärven alueen suosituimmat kohteet ja kävijämäärät sekä Käsivarren erämaa-alueen ja suosituimman kohteen kävijämäärät ovat listattu taulukossa 2.

Taulukko 2. Kilpisjärven alueen suosituimmat kohteet ja vuosittaiset kävijämäärät (Ohenoja 2010, Ohenoja & Leppänen 2010).

kohde	kävijämäärä vuosittain
Saana ja sen lähialueet	80 000
Mallan luonnonpuisto	10 000
Kolmen valtion rajapyykki	7000
Tsahkaljärvi ja Salmivaara	1000
Käsivarren erämaa-alue	10 000
Haltin huippu	4000

Enontekiön matkailua edistävät tosilappi.fi internet-sivut listaavat nähtävyyksiksi taulukossa esiteltyjen lisäksi Pihtuskönkään Käsivarren erämaassa, Järämän linnoitusalueen Kaaresuvannon lähellä, Sotkajärven lintutornit, Jyppyrän näköalapaikan, ja Enontekiön alueelle ulottuvan Pallas-Yllästunturin kansallispuiston.² Pallas-Yllästunturin kansallispuistossa kulkee muun muassa 55 km pitkä Hetta-Pallas-vaellusreitti, jonka lähtö-/päätepiste on Hetan kylässä.³ Enontekiön alueella sijaitsevat myös Tarvantovaaran erämaa ja Pöyrisjärven erämaa-alue, jota suositellaan lähinnä kokeneille eräretkeilijöille.⁴

Metsähallituksen tekemän yritystutkimuksen mukaan suosituimmat aktiviteetit Käsivarren erämaa-alueella ja Kilpisjärven alueella ovat retkeily, murtomaahiihto, koiravaljakkoretket, moottorikelkkailu ja kalastus (Ohenoja 2010). Retkeily pitää usein sisällään kävelyä, luonnontarkkailua, luonnonvalokuvausta ja eväiden syöntiä. Monet myös yöpyvät maastossa. (Ohenoja & Leppänen 2010.) Yritysten tarjoamista palveluista suosituin on moottorikelkkaretkely ja sen jälkeen moottorikelkkaretkien yhteyteen liitetty pilkkikalastus (Ohenoja 2010). Edellä mainittujen lisäksi alueella harjoitetaan matkailupalveluine reittivene- ja

² <<http://www.tosilappi.fi/alueinfo/kartta/>> Viitattu 6.7.2016

³ <<http://www.luontoon.fi/hetta-pallas>> Viitattu 6.7.2016

⁴ <<http://www.luontoon.fi/tarvantovaara>> ja <<http://www.luontoon.fi/poyrisjarvi>> Viitattu 6.7.2016

laivaliikennettä, ratsastusta (Ohenoja 2010), sekä helikopteri- ja vesitasolentoja (Ohenoja & Leppänen 2010).

Käsivarren ja Kilpisjärven alueen kävijätutkimuksen mukaan 92 % alueen matkailijoista (vuonna 2009) oli kotoisin Suomesta ja 19 % pääkaupunkiseudulta. Samana vuonna alueen yritysten asiakkaista 69 % oli suomalaisia. 95 % retkeilijöistä liikkui ryhmissä ja ryhmän keskimääräinen koko on 4,7 henkilöä. Kävijöistä 42 % oli ensikertalaisia. (Ohenoja & Leppänen 2010.)

Poroelinkeino Enontekiöllä

Suomessa on tällä hetkellä yli 50 paliskuntaa (Kietäväinen 2012). Niiden määrä elää yhdistymisten ja jakojen mukaan (Poronhoitolaki 1990/848). Enontekiön alueella sijaitsevat Näkkälän ja Käsivarren paliskunnat.⁵ Käsivarren paliskunnassa porojen enimmäismäärä on 10 000 poroa ja Näkkälän paliskunnassa 8300 (Maa- ja metsätalousministeriön asetus 2010/450 § 1). Porotalous on merkittävin luontaiselinkeino Ylä-Lapin alueella liikevaihdolla ja työllisyydellä mitattuna (Vatanen ym. 2006). Porotalous kuuluu alkutuotantoon. Porotalouden parissa työskentelevien osuutta työvoimasta ja alkutuotannon prosenttiosuutta työpaikoista voi tarkastella alueittain taulukosta 3. Tunturi-Lapissa, jossa Enontekiökin sijaitsee, porotalouden osuus työvoimasta on 4,4 % ja alkutuotannon työpaikkojen osuus kaikista työpaikoista 9,2 %. (Kietäväinen 2012.)

⁵ <<http://paliskunnat.fi/py/paliskunnat/paliskuntien-tiedot/>> Viitattu 29.9.2016

Taulukko 3. Työvoima ja porotalouden osuus prosentteina työvoimasta alueittain sekä palvelualojen ja alkutuotannon työpaikkojen osuudet prosentteina. (Mukaiilu Kietäväisen (2012) esittämästä taulukosta)

Alue	Työvoima 2008	Porotalouden %-osuus työvoimasta*	Työpaikat: palvelut 2007	Työpaikat: alkutuotanto % 2007
Tunturi-Lappi	6806	4,4	79,7	9,2
Itä-Lappi	7908	3,6	67,9	14,7
Rovaniemen seutukunta	30 277	0,1	79,9	3,7
Pohjois-Lappi	7998	5,6	76	11,9
Koko Lappi	83 595	0,2	71,5	6,4

*Porotaloudessa keskimäärin tehdyt työtunnit poronhoitajaa kohti on muutettu henkilötyövuosiksi, jolloin on saatu laskennallisesti porotyöpaikat seutukunnittain (yksi työpaikka = yksi henkilötyövuosi)

Käsivarren ja Näkkälän paliskunnat sijaitsevat saamelaisella poronhoitoalueella (Kietäväinen 2012). Ne ovat Suomen ainoat paliskunnat, joissa poronhoito on vielä järjestetty perinteisen saamelaisen siidajärjestelmän mukaisesti (Maggä 2014). Perhe- ja sukukunnat ovat aikoinaan perustaneet siidoja eli tokkakuntia (Heikkilä 2006). Kullakin poronhoitajalla on omat poronsa, mutta niitä paimennetaan ainakin osa vuodesta yhdessä oman tokkakunnan muiden porojen kanssa (Dana & Light 2011). Siidat päättävät itse paimentamiseen ja päivittäisiin töihin liittyvistä asioista ja käyttävät historian saatossa siidalle muodostuneita perinteisiä alueita (Heikkilä 2006). Esimerkiksi Käsivarren paliskunnassa toimivat Palojärvi-Kultiman, Kova-Labbojen ja Raittijärven tokkakunnat⁶. Näkkälän paliskunta on myös jakautunut kolmeen tokkakuntaan (Kitti ym. 2006: 146). Poronhoitolaki ei kuitenkaan tokkakuntia tunne, joten niillä ei ole oikeudellista asemaa (Dana & Light 2011).

⁶ <<http://www.kasivarrenpaliskunta.fi/fi/poronhoito-kasivarressa>> Viitattu 28.12.2016

Saamelainen poronhoito eroaa siidajärjestelmän lisäksi muullakin tavoin suomalaisesta poronhoidosta. Saamelaiseen poronhoitoon kuuluu edelleen porojen päästäminen laajoille luonnonlaitumille laiduntamaan vapaasti. (Magga 2014.) Aiemmin poronhoito vaati nykyistä aktiivisempaa paimentamista, mutta poroaitojen rakentamisen sekä moottorikelkan ja mönkijöiden käyttöönoton myötä paimennustarve on vähentynyt ja paimentaminen helpottunut. (Nieminen 2013). Myös pitkistä muutoista talvi- ja kesälaitumien välillä eli ”jutamisesta” on ajan saatossa luovuttu (Näkkäläjärvi 2007: 44). Saamelaisilla on omat käsityksensä tapaoikeudesta ja oikeudenmukaisesta maankäytöstä (Sara 2011). Suomalainen poronhoitaja saattaa nähdä jonkun toimintatavan hyväksyttävänä laidunmaankäyttönä, kun saamelainen pitää sitä maan valtaamisena tai varastamisena (Magga 2014).

Poronhoidon taloudellisen merkityksen lisäksi se on saamelaisille hyvin tärkeä kulttuuristen arvojen takia. Poronhoidon mukana siirtyy nuoremmille sukupolville perinteistä tietoa ja saamen kielen runsas luontoon ja poroon liittyvä sanasto. (Dana & Light 2011, Näkkäläjärvi 2013, Magga 2014.) Poronhoidon ollessa hyvin keskeisessä asemassa saamelaisessa kulttuurissa, sen säilyminen on kytköksissä myös saamen kielen elinvoimaisuuteen (Raitio & Heikkinen 2003).

Porotaloutta haittaavat ja jatkuvuutta uhkaavat useat asiat, kuten hallinnon toimintatavat ja asenteet poronhoitoa kohtaan, enimmäisporomääristä johtuvat porolihamarkkinoiden häiriöt, liikenne- ja petovahingot sekä korvausjärjestelmän puutteet, kannattavuusongelmat, paliskuntien sisäiset ristiriidat ja poronhoitoa haittaavat kilpailevat maankäyttömuodot (mm. matkailu) (Kempainen ym. 2001, Hukkinen ym. 2002: 9-11). Uhkatekijät ovat vyyhti toisiinsa kytkeytyneitä ongelmia, joista jokainen avaa näkökulmia lähes kaikkiin muihin ongelmiin (Hukkinen ym. 2002: 7). Keskeisimmiksi ongelmiksi voidaan nostaa kannattavuuskriisi ja laidunmaiden kunnon heikkeneminen. Valtionhallinnon puolelta syinä näihin pidetään ensisijaisesti poroelinkeinon sisäisiä tekijöitä, ja hallinnon paikallistason edustajien puolelta taas muita maankäyttömuotoja. (Raitio & Heikkinen 2003: 17-27.) Voidaan kuitenkin todeta, että poro ja porotalous tarvitsevat koskemattomia, luonnontilaisia ja monimuotoisia

laidunmaita (Magga 2014). Näiden turvaaminen on yksi edellytys saamelaisen porotalouden jatkumiselle. Muista maankäyttömuodoista puhuttaessa on huomioitava, että kyse ei ole vain maa-alueen menetyksestä vaan alueen muutoksen vaikutuksesta poron käyttäytymiseen. Tällä voi olla paljon suuremmat seuraukset poronhoidolle kuin menetetyn alueen koko antaisi ymmärtää. (Hukkinen ym. 2002: 24-25.)

3. Matkailun hallinnoiminen kestävästi

Tämän luvun tarkoituksena on esitellä aiemmin tehtyä tutkimusta luontomatkailun hallinnoimisesta kestävästi ja suosituksia hallinnon toteuttamisesta. Pyrin selvittämään, millainen rooli turistien opettamiselle luontoon ja paikalliskulttuuriin liittyvistä aiheista on annettu luontomatkailun hallinnoinnissa. Luvun loppuosa käsittelee tutkimuksissa esiteltyjä suosituksia luontomatkailun ohessa toteutettavan opetuksen sisällöstä ja käytännön toteuttamisesta.

3.1. Kestävän matkailun suunnittelun ja toteutuksen toimintamallit

On olemassa paljon tutkimusta siitä, miten turismia tulisi hallinnoida kestävällä tavalla. Ajan saatossa on luotu useita toimintamalleja matkailutoiminnan suunnittelun ja toteuttamisen kehittämiseksi kestävämpään suuntaan (Stankey ym. 1984, Nilsen & Tayler 1998: 49, McCool & Lime 2001, McCool ym. 2001, Miller 2001, Moore ym. 2003). Oikean toimintamallin valitseminen riippuu alueesta ja siitä, millaisia asioita sen avulla halutaan ratkaista. Esimerkiksi Recreation Opportunity Spectrum (ROS), Visitor Experience and Resource Protection

(VERP) ja Management Process for Visitor Activities (VAMP) ovat malleina kokonaisvaltaisia ja sopivat toiminnan yleisluontoisten suuntaviivojen vetämiseen. Visitor Impact Management (VIM) ja Limits of Acceptable Change (LAC) ovat kapea-alaisempia ja rajatun ongelman ratkaisuun parempia. (Nilsen & Tayler 1998: 50-52.) Monet malleista perustuvat indikaattorien määrittelemiseen. Tätä voi pitää niiden heikkoutena, sillä toiminnan kestävyyttä määrittelevien indikaattorien luominen on vaikeaa, eikä asiantuntijoillakaan ole keskinäistä yhteisymmärrystä hyvistä indikaattoreista (Choi & Sirakaya 2006, McCool ym. 2001, Miller 2001).

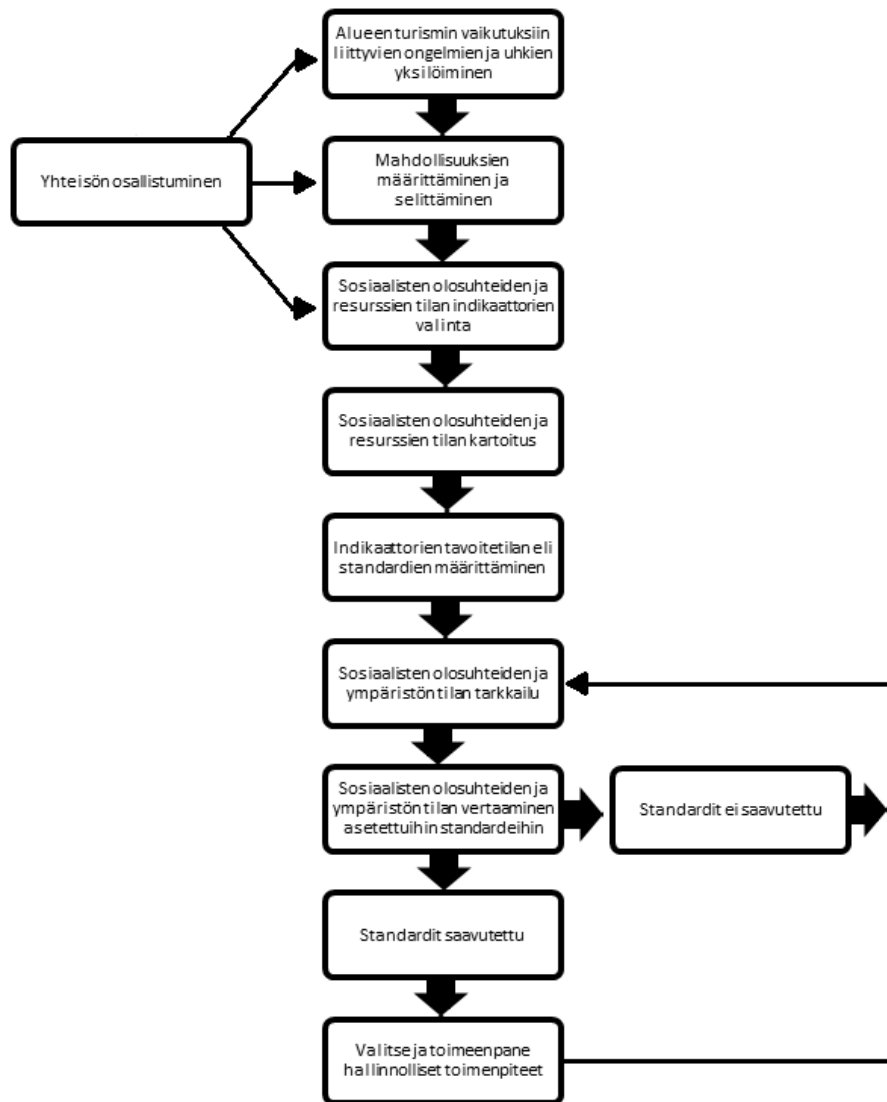
Paljon käytetty hallintotapa on ympäristön kantokykyyn pohjaava malli, jossa turistien määrää rajoitetaan ympäristön kantokykyyn perustuen, sillä se on helppo ja halpa toteuttaa. (Lindberg & McCool 1998 Farrellin ja Marionin (2002) mukaan). Siinä määritellään siis suurin sallittu määrä turisteja, joka voi alueella vierailla määrätyn ajan sisällä (McCool & Lime 2001, Farrell & Marion 2002). Se on kuitenkin monessa tapauksessa epäonnistunut turismin vaikutusten vähentämisessä (Lindberg & McCool 1998 Farrellin ja Marionin (2002) mukaan). Kantokyvyn määrittäminen pitäisi pohjata standardeihin, jotka kuvaavat turismin alueeseen aiheuttamien sallittujen kulttuuri- ja ympäristövaikutusten tasoa (Farrell & Marion 2002). Tämä jätetään tutkimuksissa ja käytännön hallinnoinnissa kuitenkin usein huomiotta (McCool & Lime 2001). Hallinnoijan tulisi myös määrittää mittarit, joilla kantokyky arvioidaan. Lisäksi tulisi olla tiedossa, mitä erilaiset turistit kohteessa tekevät, sillä eri toimintojen vaikutusten määrä ja laatu vaihtelevat. (McCool & Lime 2001.)

McCool ja Lime (2001) toteavatkin, että sellaiset mallit ovat parempia, joissa määritellään aluksi, millaisessa tilassa alueen sosiaalisten asioiden ja ympäristön halutaan olevan. Tällaisia ovat muiden muassa edellä mainitut LAC-, VIM-, VERP- ja VAMP-mallit (McCool & Lime 2001, Farrell & Marion 2002). Mallit ovat eri tahojen kehittämiä ja niissä on keskinäisiä eroja (Nilsen & Tayler 1998: 50-52, Farrell & Marion 2002). Kaikissa kuitenkin tavoiteltavan sosiaalisen ja ekologisen tilan määrittämisen lisäksi kartoitetaan myös esteet, joita tilan saavuttamiseksi on olemassa, ja joihin hallinnoimisessa tulisi keskittyä (McCool

& Lime 2001). Malleihin on sisällytetty mitattavia indikaattoreita, joilla voidaan arvioida prosessia kohti haluttua lopputulosta. Niissä myös kuvaillaan laatustandardeja, jotka kertovat sallitun muutoksen määrästä. Standardit ovat myös mitattavia ja niiden kehittämisessä on huomioitu alueiden vaihtelevat sosiaaliset arvot. Lisäksi toiminnan tarkkailun tulokset tulisi hyödyntää palautteena ja muuttaa toimintaa niiden perusteella. (Stankey ym. 1984, McCool & Lime 2001, Moore ym. 2003).

Nilsen ja Tayler (1998: 49-57) vertailivat LAC-, VIM-, VAMP-, VERP- ja ROS-toimintamallia toisiinsa. Opastuksen merkityksen kannalta on mielenkiintoista, että ainakin kaikkia näitä malleja yhdistää muun muassa sen huomaaminen, että on tärkeää tarjota monenlaisia virkistys- ja oppimismahdollisuuksia, ja on olemassa monenlaisia suoria ja epäsuoria hallintastrategioita. Farrell ja Marion (2002) havaitsivat, että LAC-, VIM- ja VERP- malleja yhdistää samankaltainen prosessi, joka on esitetty kuvassa 3.

Yksi usein esiin nouseva suositus on paikallisyhteisöjen osallistaminen turismia koskevaan päätöksentekoon ja suunnitteluun (Richards & Hall 2000: 8, Backman ym. 2001: 456-457, Hinch 2001, Farrell & Marion 2002). Ajatus on, että otettaessa kaikki intressiryhmät mukaan jo toimenpiteiden suunnitteluvaiheessa vältetään todennäköisesti konflikteilta ja haitallisilta vaikutuksilta paikalliskulttuuriin ja varmistetaan hyötyjen tasainen jakautuminen (Backman ym. 2001: 451). Erityisesti alkuperäiskansojen mailla harjoitettava luontoturismi vaatii paikallisyhteisöjen osallistamista. Lisäksi paikallisyhteisöjen tulee hyötyä turismista, turismin laajuus tulee mitoittaa oikein, maan omistajuuskysymys tulee ratkaista, sekä turistien ja paikallisten välille tulee muodostua aitoa ymmärrystä. (Hinch 2001). Näistä periaatteista ”turistien ja paikallisten välille muodostuva aito ymmärrys” on sellainen, jota opastuksella voitaisiin edistää.

Kuva 3. Kaavio LAC-, VIM- ja VERP –hallinnoinnin suunnittelu- ja toteutusmallien erivaiheista. (Sovellettu Farrellin ja Marionin (2002) versiosta)

3.2. Opastuksen rooli luonnon virkistyskäytön hallinnoimisessa

Luontoturismin hallinnoimista käsittelevä tutkimus näyttää keskittyvän pitkälti siihen, millaisten prosessien kautta valitut hallintotoimet tulevat käyttöön. Turistien opastaminen ja sen parantaminen nähdään yhtenä toimenpiteenä, jolla matkailutoiminta voi muuttua kestävämmäksi (Stankey ym. 1984, Orams 1996,

Nilsen & Tayler 1998: 49-57). Se on yleensä kuitenkin vain yksi monista muista toimista, joilla tavoitteeseen eli kestävään luontomatkailutoimintaan pyritään pääsemään.

Opetus voi nousta keskeiseksi osaksi hallinnointia, jos se suunnitteluprosessiin osallistuvien osapuolien mielestä on tärkeää ja edistää alueen sosiaalisia olosuhteiden ja ympäristötilan ylläpitoa. Monissa kestävä luontomatkailun hallinnoimisen ja suunnittelun toimintamalleissa kuitenkin nähdään monipuolisten oppimismahdollisuuksien tarjoaminen merkityksellisenä. Malleissa näkyy myös, että hallinnoimisessa voidaan käyttää myös epäsuoria hallintastrategioita, kuten opettamista. (Nilsen & Tayler 1998: 54.)

Luontoalueiden virkistyskäytön hallinnoimiseen perinteisesti käytettyjä tekniikoita on useita. Orams (1996) jakaa ne seuraavasti kolmeen kategoriaan.

- 1) ”Fyysisellä” ohjauksella kuten aidoilla, poluilla ja palveluiden sijoittamisella voidaan vaikuttaa turistien käyttäytymiseen.
- 2) Suoralla kontrollilla kuten säännöillä, kielloilla, luvilla ja maksuilla pystytään estämään ja rajaamaan ihmisten käyttäytymistä.
- 3) Epäsuoralla ohjauksella eli käytännössä opetuksella pyritään vähentämään epätoivottua käyttäytymistä.

Opettamista on alettu laajenevasti käyttää hallinnointitekniikkana muun muassa luonnonpuistoissa (Sharpe 1982 Oramsin (1996) mukaan) ja sen on huomattu ympäristönsuojelun helpottamisen lisäksi lisäävän turistien matkasta saamaa nautintoa (Beckmann 1988 Oramsin (1996) mukaan). Tämän takia myös yksityinen sektori on huomannut, että vastatakseen luonto- ja erähenkisten turistien tarpeisiin, on tarjottava opetusta ja suojeltava kohteita, joissa turistit haluavat vierailla (Travelweek 1992 Oramsin (1996) mukaan).

Luontopohjaisen turismin kestävä hallinnoimisen saralla on tutkimusta tehty ekoturismi-käsitteen alla. Kestävä matkailun lailla ekoturismin käsite ei ole yksiselitteinen. Ei ole olemassa yhtä yleistä määritelmää ekoturismille eikä siihen liittyville periaatteille. (Sirakaya ym. 1999, Edwards ym. 2000: 1, Fennell 2001, Donohoe & Needham 2006, Cobbinah 2015.) Käsitteen merkitys on muuttunut

vuosien saatossa. 1980-luvulla siihen ei niinkään vielä sisällynyt toiminnan sosiaalisen ja taloudellisen kestävyysnäkökulmia. (Donohoe & Needham 2006, Cobbinah 2015.) 2000-luvulle tultaessa käsitteeseen on liitetty ympäristönsuojelun, taloudellisen kehityksen, sosiaalisen osallistamisen, kulttuurin suojelemisen, ihmisoikeuksien ja eettisten kysymysten näkökohtia (Fennell 2001, Donohoe & Needham 2006). Voidaan todeta, että käsitteen moninaisuudesta huolimatta pohja-ajatuksena on perustuksiltaan luontopohjainen, oppimiseen suuntautunut ja sellaisella tavalla hallintoitu turismi, jolla maksimoidaan todennäköisyys kestäville ympäristö- ja sosiokulttuurisille vaikutuksille, ja josta jakautuu hyötyä paikallisyhteisöille.

Ekoturismia pidetään monesti vastauksena matkailun tuottamiin ongelmiin, mutta se on saanut osakseen myös voimakasta kritiikkiä. Liun (2003) mukaan se on merkittävin tekijä, joka uhkaa alkuperäiskansojen maita ja kulttuureja. Luontopohjaisen turismin sijaan tulisi suosia nykyisiä turistialueita ja korjata tuhoja siellä, eikä houkutella turisteja uusille koskemattomille alueille.

Yksi ekoturismin määrittelyille tyypillinen ja muista turismin muodoista erottuva piirre on opettavaisuus/koulutus. Kävijän tulisi siis oppia paikallisesta ympäristöstä ja kulttuurista käyntinsä aikana. (Weaver 2005.) Sen takia ekoturismin saralta on löydettävissä paljon tutkimusta matkailun yhteydessä toteutetusta opetuksesta. Tutkimuksia on tehty erityisesti siitä, mitä ja miten turistit voivat oppia matkansa aikana alueen luonnosta ja paikallisyhteisöstä. Lisäksi opetukseen liittyvä tutkimus on pyrkinyt selvittämään, voidaanko opetuksella muuttaa turistien ympäristökäyttäytymistä positiiviseen suuntaan pitkäaikaisesti. (Weaver & Lawton 2007.)

Vaikka Enontekiön matkailua ei markkinoida ekoturismina, voi siitä tehty tutkimus auttaa vastaamaan tutkimuskysymyksiin, sillä turismi Enontekiöllä on luontoperustaista. Suuri osa Enontekiön maista on valtion omistuksessa ja niitä hallinnoi Metsähallitus, jolla onkin periaatteet ”kestävälle luontomatkailulle”. Sen toiminta pohjautuu näihin periaatteisiin, ja se edellyttää niiden noudattamista valtion mailla toimivilta matkailuyrityksiltä ja omilta yhteistyöyrityksiltään. Tutkielman aloitushetkellä yksi periaatteista oli, että ”asiakkaan arvostus ja

tietämys luonnosta ja kulttuurista lisääntyy” matkan aikana. Nämä kestävän luontomatkailun periaatteet olivat voimassa 29.8.2016 saakka. Ne päivitettiin 30.8.2016 ”kestävän matkailun” periaatteiksi, joita sovelletaan luonto-, historia- ja maailmanperintökohteissa. Aiemmat periaatteet löytyvät liitteestä 1 ja tällä hetkellä voimassa olevat liitteestä 2. Nytkin periaatteista osa liittyy matkailijan oppimiseen alueesta, kuten esimerkiksi ”Kerromme kävijöille kohteen arvoista ja niiden suojelusta ja kannustamme heitä toimimaan vastuullisesti”. Voi siis sanoa, että Enontekiön valtion mailla pyritään toteuttamaan ekoturismia.

Ekoturismissa opastus keskittyy luonnon ja kulttuurin suojeluun. Sillä, mitä opas sanoo tai opasteissa lukee, on vaikutusta kuulijoihin ainakin itse kohteessa ja mahdollisesti myös sen jälkeen. Opetuksella tulisi siis luoda yhteys kuulijan ja luonnon välille, jotta nämä kunnioittaisivat ympäristöä ja paikallista kulttuuria. (Weiler & Ham 2001.)

Ekoturismiin liittyvästä opetuksesta tehdyt tutkimukset näyttäisivät keskittyvän kysymyksiin siitä, voidaanko ekoturismilla muuttaa ihmisten käyttäytymistä ympäristöystävällisemmäksi ja heidän asenteitaan luonnonsuojelua kohtaan positiivisemmiksi, ja omaksuvatko turistit asiatietoja villieläimistä matkan aikana (Orams 1997, Hill ym. 2007, Powell & Ham 2008, Sander 2010: 21, Walter 2013). Orams (1997) korostaa, että on olemassa kasvatuspsykologista tutkimusta siitä, kuinka hankalaa ihmisen käyttäytymistä on muuttaa koulutuksella. Ihmisen ympäristökäyttäytymiseen vaikuttavat lukuisat muutkin asiat, kuin hänen tietomääränsä ympäristöasioista (Hungerford & Volk 1990). Jotta asenteisiin ja käyttäytymiseen voitaisiin ekoturismin puitteissa vaikuttaa, tulisi opetuksen olla tarkkaan suunniteltua ja käyttää hyväksi kasvatuspsykologian oppeja. On kuitenkin olemassa myös tutkimuksia, jotka osoittavat turismin ohessa tapahtuvalla ympäristökasvatuksella olevan vaikutuksia ihmisten tietotasoon, käyttäytymiseen ja asenteisiin (Orams 1997, Beaumont 2001, Powell & Ham 2008).

Matkailun yhteydessä tapahtuvaan opastukseen liittyy erityishaasteita. Sen pitää olla nautittavaa, olennaista turistille, hyvin organisoitua ja helposti seurattavaa (Weiler & Ham 2001). Haastetta opetukselle luovat myös osallistujien

heterogeeniset taustat; ikä, koulutustaso ja äidinkieli ovat turistiryhmissä monesti vaihtelevampia kuin esimerkiksi koululuokassa. Lisäksi matkailijat osallistuvat ohjelmaan vapaaehtoisesti. He voivat poistua, jos opetus ei miellytä. (Orams 1997.)

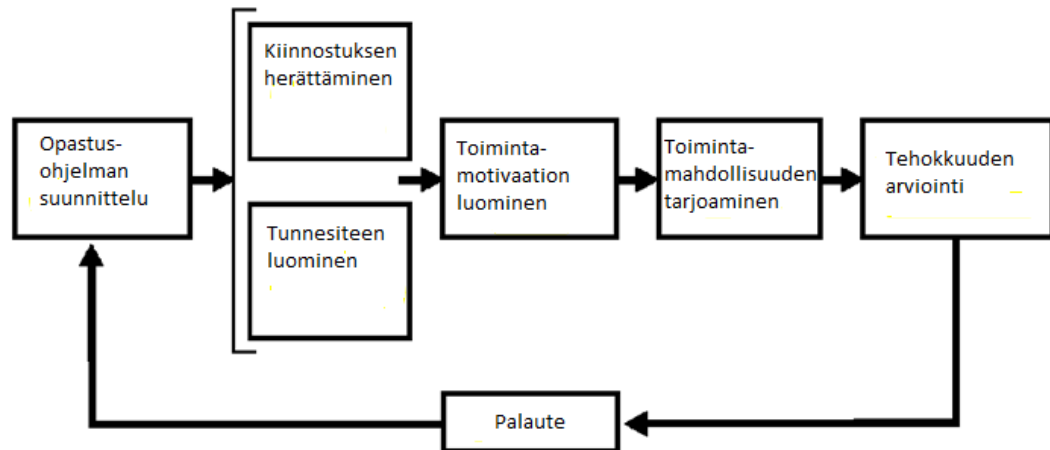
Voidaan kuitenkin todeta, että suuri osa turisteista kaipaa jonkinlaista tietoa ympäristöstä luontoretkien aikana (Hill ym. 2007). Tutkimuksissa on myös havaittu, että luontomatkailijat ovat usein jo valmiiksi ympäristötietoisia. Tämä voi näkyä tutkimuksissa niin, että turistien tiedot ja asenteet eivät muutu opetuksesta huolimatta. Tätä kutsutaan kattoilmiöksi. Turistin tietoisuus ympäristöstä ei huomattavasti lisäännä eivätkä asenteet muutu enää positiivisemmiksi ympäristöä kohtaan, jos ne ovat keskimääräistä korkeammalla tasolla jo ennen matkaa. (Beaumont 2001, Hill ym. 2007, Sander 2010: 22.)

Luonnossa tapahtuvalla aktiviteetilla onkin suurin vaikutus sellaisten ihmisten ympäristöasenteisiin ja -käyttäytymiseen, joilla on vähän aiempia kokemuksia luonnossa liikkumisesta ja joiden asenteet ympäristöä kohtaan on vähiten positiiviset. Tietomäärän lisääntyminen ei kuitenkaan lisää samassa suhteessa positiivista asennetta ja käyttäytymistä. Lisäksi muutokset ovat lyhytaikaisia, jos tällaiset henkilöt saavat kokemuksia ja oppia luonnosta vain kertaluontoisesti. (Beaumont 2001.)

Orams (1996) on luonut mallin (kuva 4), jossa yhdistyy useita tehokkaaksi havaittuja oppimisstrategioita. Malliin kuuluu viisi kohtaa, jotka määrittelevät, miten ympäristökoulutus ekoturismissa olisi hyvä toteuttaa:

- **Kiinnostuksen herättäminen** kohteena olevaan luontoon esimerkiksi esittämällä mielenkiintoisia kysymyksiä siitä.
- **Tunnesiteen luominen** tarkasteltavaan asiaan. Esimerkiksi eläimen syntymästä, elämän haasteista ja kuolemasta kertominen herättää ihmisten tunteet.
- **Toimintamotivaation luominen** tuomalla esiin alueen ympäristöongelmat ja esittelemällä ratkaisuvaihtoehtot, joihin turistilla on mahdollisuus ottaa osaa.

- **Toimintamahdollisuuden tarjoaminen** siinä hetkessä paikan päällä esimerkiksi lahjoittamalla ympäristönsuojeluun, allekirjoittamalla adressi, liittymällä ympäristöjärjestöön tms.
- **Arvioinnin ja palautteen pyytäminen** ohjelman jatkokehittämistä varten.

Kuva 4. Oramsin (1996) malli tehokkaasta opastuksesta, jolla voi vaikuttaa osallistujien käyttäytymiseen ja asenteisiin.

Orams (1997) myös tutki mallinsa mukaan turisteille toteutetun opetuksen tehokkuutta. Hän vertasi kontrolliryhmän ja opetusta saaneen ryhmän tyytyväisyyttä, tietotasoa sekä asenteiden, käyttäytymisaikeiden ja ympäristöystävällisen käyttäytymisen muutosta matkan jälkeen. Molemmat ryhmät olivat nauttineet matkasta yhtä paljon. Opetusta saaneen ryhmän tietotaso kasvoi ja käyttäytyminen muuttui ympäristöystävällisemmäksi huomattavasti enemmän kuin kontrolliryhmän. Tutkimus osoitti, että pelkkä luonnossa matkaaminen ilman opetusta ei tuota muutosta käyttäytymiseen ja Oramsin mallilla toteutettu opetus on tuloksellista.

Tutkimuksissa on todettu, että opastuksella kannattaa olla enimmillään viisi pääteemaa, joista opas kierroksen aikana kertoo. Tämän verran teemoja kuulija pystyy vielä helposti käsittelemään samanaikaisesti. Teemalla (eng. theme) tarkoitetaan erityistä viestiä, joka jostakin aiheesta (eng. topic) puhumisella

halutaan välittää. Ihmiset monesti unohtavat jopa ”tajunnanräjäyttävät” uudet faktat, mutta muistavat suuremmat teemat. (Weiler & Ham 2001.)

Aina retkellä ei kuitenkaan ole mukana opasta. Oramsin (1996) mallin sekä Weilerin ja Hamin suositusten mukaisia kohtia voi pyrkiä toteuttamaan myös info- ja opastetauluissa. Niitä lukemalla turistikit voivat oppia itsenäisesti (Tisdell & Wilson 2005).

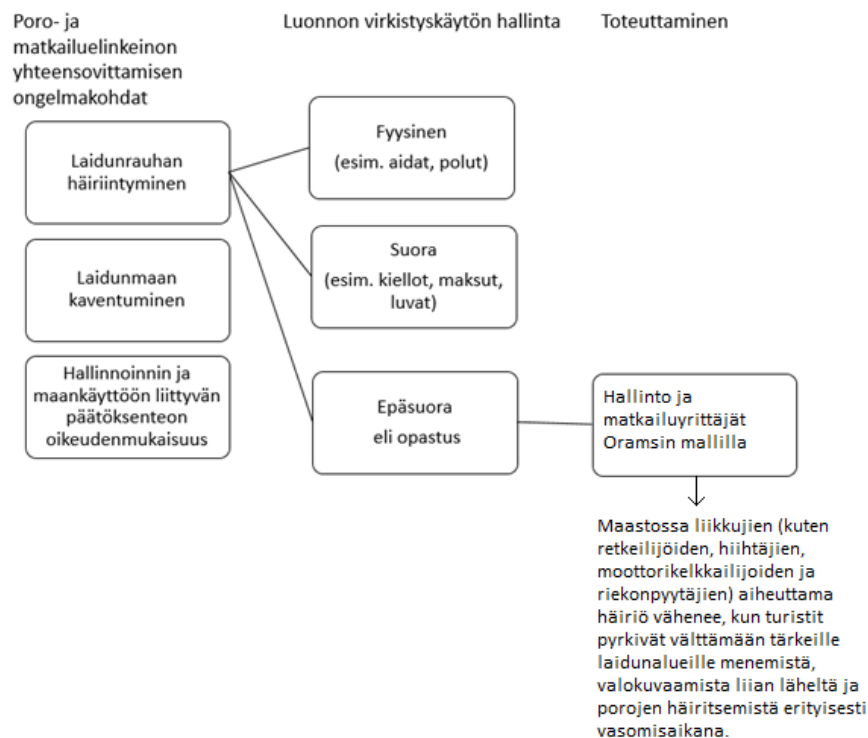
Edellä käsitellyt tutkimukset ovat selvittäneet turistien ympäristöasenteiden ja -käyttäytymisen muuttamista opastamisella. Ajattelen, että samat periaatteet toimivat myös, jos halutaan muuttaa asenteita ja käyttäytymistä Käsivarren paikallista porotaloutta kohtaan. Poro liikkuu luonnossa vapaasti. Sen häiritsemistä voi pyrkiä välttämään lajin elinvoimaisuuden turvaamisen ohella saamelaisen poronhoidon jatkuvuuden turvaamiseksi. Tähän kannustavan opastuksen toteuttaminen vaatii matkailuyrittäjien ja hallinnon halua toteuttaa tehokasta opastusta ja asiantuntemusta opastettavista aiheista.

Kuten edellä on todettu, opastuksen teemoja ei ole hyvä olla viittä enempää. Poronhoitoa koskevassa tiedotuksessa tulisi poronhoitajien mielestä korostaa poronhoidon kulttuurisia ja sosiaalisia arvoja, kuten yhteisöllisyyttä ja luonnontuntemusta (Hukkinen ym. 2002: 29 ja 2003: 15). Nämä asiat huomioiden opastuksessa tulisi mielestäni käydä läpi maastoon lähteville turisteille seuraavia teemoja:

- poronhoidon merkitys saamelaisessa kulttuurissa (yhteisöllisyys, sosiaaliset arvot, luonnontuntemus)
- poronhoitovuoden työt ja tärkeät ajankohdat
- porojen merkitys arktiselle ekosysteemille
- käytännön toimintaohjeet, kuten vältettävät alueet porojen häirinnän ehkäisemiseksi ja toiminta poroja kohdatessa (kävellen, hiihtäen, moottorikelkalla, koiravaljakolla, metsästysretkellä jne.)
- poroelinkeinoja uhkaavia tekijöitä kuten ilmastonmuutos ja laidunalueen kaventuminen.

Tehokas rakenne opastukselle olisi Oramsin (1996) esittämän mallin mukainen (kuva 4).

Aiempien tutkimusten mukaan keskeisiä ongelmia elinkeinojen välillä ovat laidunrauhan häiriintyminen, laidunmaan kaventuminen sekä hallinnointiin ja maankäyttöön liittyvän päätöksenteon oikeudenmukaisuus (Wolfe ym. 2000, Hukkinen ym. 2002: 9-11, Kitti ym. 2006: 142, Hukkinen ym. 2003: 9-10, Raitio & Heikkinen 2003, Mäkitie 2010: 68). Näistä laidunrauhan häiriintymistä olisi mahdollista vähentää opastamalla turisteja, jolloin he välttelisivät porojen häiritsemistä. Hypoteesini poro- ja matkailuelinkeinon yhteensovittamisen ongelmien ratkaisusta olen havainnollistanut kuvassa 5. Hypoteesissa mainittu Oramsin (1996) kehittämä malli on todettu tehokkaaksi tavaksi saada aikaan turistien asenteisiin ja käyttäytymiseen muutosta (Orams 1997).

Kuva 5. Hypoteesi poro- ja matkailuelinkeinon yhteensovittamisen ongelmien ratkaisemisesta opastuksen keinoin.

4. Aineisto ja menetelmät

Tässä luvussa esittelen ja perustelen tutkielmassa käyttämäni aineistot ja analyysimenetelmät. Tein katsaukset aiempiin tutkimuksiin ja hankeraportteihin opastuksen mahdollisuuksista vähentää turismin haitallisia vaikutuksia sekä poro- ja matkailuelinkeinon välisistä ongelmista. Tämän lisäksi keräsin haastatteluaineiston. Haastattelut täydentävät muista lähteistä saamaani tietoa elinkeinojen välisistä ongelmista. Lisäksi vastaan haastatteluaineiston pohjalta kysymykseen opastuksen tämänhetkisestä toteutuksesta Enontekiöllä.

Valitsin tutkimusmenetelmäksi puolistrukturoidut haastattelut ja laadullisen sisällönanalyysin. Tapaus- ja haastattelututkimukset ovat yleisiä ekoturismista tehdyssä tutkimuksessa. Niissä on monesti haastateltu turisteja, alueen asukkaita tai matkailuyrityksiä. (Backman & Morais 2001: 601.) Valitsemani tutkimusmenetelmä on siis aiemmissakin tutkimuksissa todettu päteväksi. Haastattelututkimuksella pystyn hyvin vastaamaan tutkimuskysymyksiini.

Ekoturismiin liittyvien haastattelu- ja tapaututkimusten yleinen ongelma on, että ne on linkitetty huonosti muuhun aiheesta tehtyyn tutkimukseen. Lisäksi tutkijoilla on usein tutkimuksen ulkopuolisia yhteyksiä tai sidoksia tutkimusalueeseen, joka heikentää tulosten luotettavuutta. (Backman & Morais 2001: 601.) Tätä ongelmaa omassa tutkimuksessani ei ole, sillä minulla ei ole aiempia yhteyksiä haastateltaviin tai tutkimusalueeseen.

Tutkielmaa varten keräsin haastatteluja Enontekiön alueen matkailuyrityksiltä ja alueen valtion maiden hallinnointiin osallistuvilta Metsähallituksen työntekijöiltä. Heinäkuun ensimmäisellä viikolla (vk 26/2016) lähetin sähköpostiviestin 28 yritykseen ja seitsemälle Metsähallituksen edustajalle. Ilmoitin, että haastattelut voidaan toteuttaa niin, että tulen tapaamaan heitä heinäkuun viimeisellä viikolla (vk 30/2016), tai haastattelu voidaan toteuttaa puhelimitse tai sähköpostitse. Liitteessä 3 on yrityksille lähettämäni viesti. Metsähallituksen edustajille lähettämäni viestit olivat keskenään erilaisia, sillä muotoilin ne työntekijän toimenkuvan mukaan. Viikolla 27 soitin yrityksiin, jotka eivät olleet vastanneet sähköpostiini.

Lopulta 15 yrityksistä antoi haastattelun, joista kahdeksan oli tapaamisia, kolme puhelin- ja neljä sähköpostihaastattelua. Liitteessä 4 on yrityksille esittämieni kysymysten runko. Metsähallituksen taholta sain viideltä henkilöltä haastattelun. Metsähallituksen edustajien haastatteluista kaksi oli tapaamista, kaksi sähköpostihaastattelua ja yksi puhelinhaastattelu. Liitteessä 5 on Metsähallituksen edustajille esittämäni kysymykset.

Haastatteluista matkailuyrityksistä kuusi on ohjelmapalveluyrityksiä, kahdeksan majoitusyrityksiä ja yksi molempia palveluja tarjoava yritys. Yhdeksän yrityksen toimipaikka sijaitsee lähempänä Enontekiön itäpään kuntakeskusta Hettaa ja viisi Kilpisjärven lähialueella. Yhden yrityksen toimipaikka sijaitsee Enontekiön Leppäjärvellä. Lisäksi haastattelin viittä Metsähallituksen työntekijää, joiden toimenkuvat liittyvät Enontekiön alueen turismin hallinnoimiseen.

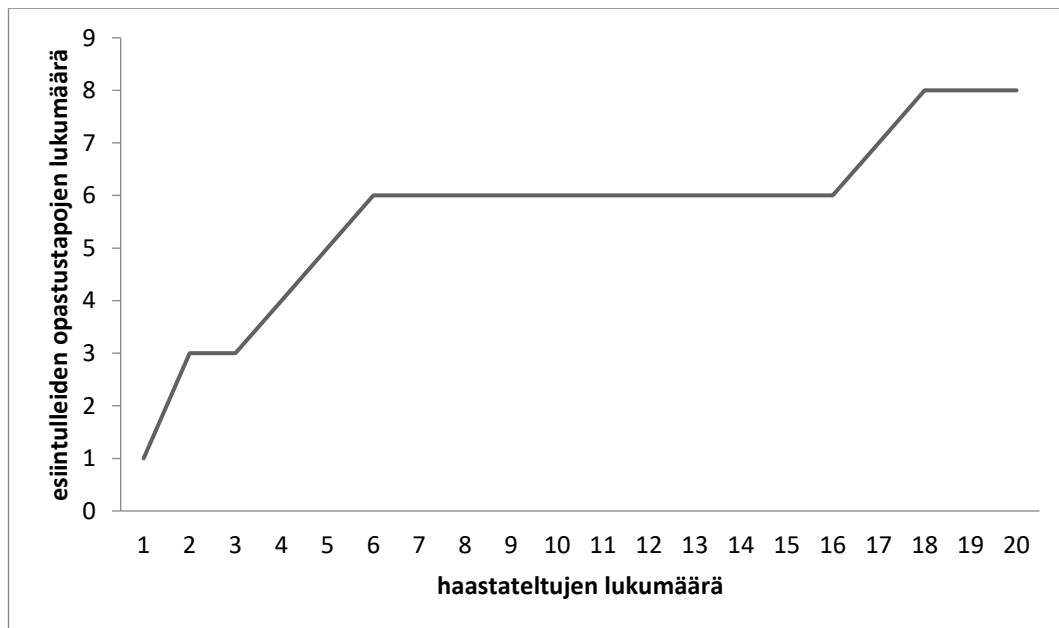
Osa yrityksistä kieltäytyi haastattelusta kiireeseen vedoten. Osa mainitsi, että matkailuun liittyviä tutkimuksia tehdään alueella niin paljon, että eivät halua siksi osallistua. Lisäksi perusteluna käytettiin sitä, että tutkijoiden esittämät kysymykset ovat usein vaikeaselkoisia ja vastaaminen tuntuu hankalalta.

Haastatteluja on monenlaisia, kuten ryhmä- ja yksilöhaastatteluja, strukturoituja ja vapaita haastatteluja (Ronkainen 2011: 116–117). Haastattelutyypin valinta riippuu siitä, millainen haastatteluaineisto vastaa parhaimmin tutkimuskysymykseen. Valitsin tähän tutkielmaan tyyppiä puolistrukturoidun yksilöhaastattelun, sillä se joustaa menetelmänä sen mukaan, mihin aihealueisiin haastateltavalla on eniten sanottavaa ja tietoa. Oletin ohjelmapalvelu- ja majoitusyritysten toiminnan ja asiakaskunnan, Kilpisjärven ja Hetan matkailun erityispiirteiden sekä Metsähallituksen edustajien toimenkuvien ja työtehtävien eroavan toisistaan. Mahdollisuus esittää kysymyksiä haastattelurungon ulkopuolelta tarjosi tässä tapauksessa puitteet kattavamman aineiston keräämiseen.

Haastattelukysymyksiä tulisi testata etukäteen ennen kuin ryhtyy toteuttamaan tutkimusta (Ronkainen 2011: 116–117). Testauksen perusteella niitä voi vielä muokata paremmin ymmärrettäviksi ja tutkimuskysymykseen vastaaviksi. Tässä

tutkielmassa ei tehty kysymysten esitestausta. Tätä puutetta kompensoi haastatteluaineiston laajuus sekä se, että kaikki haastattelut toteutti sama henkilö. Aikaisempien haastattelujen pohjalta osasin seuraavissa esittää kysymykset entistä ymmärrettävämmiin.

Haastatteluaineiston laajuutta pidetään riittävänä, kun lisähaastattelut eivät enää tuo uutta tietoa tutkimuskysymykseen vastaamiseksi. Tätä kutsutaan aineiston kylläntymiseksi eli saturaatioksi. (Eskola & Suoranta 1998: 62–63, Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006.) Kylläntymispiste riippuu tutkimuskysymyksestä. Aineiston heterogeenisyyden tutkiminen vaatii laajempaa aineistoa kuin homogeenisyyden tutkiminen. (Tuomi & Sarajärvi 2002: 90.) Kylläntymispistettä voi olla vaikea määrittää, sillä siihen vaikuttaa tutkijan kyky huomata uusia näkökulmia aineiston keräämisen aikana. Lisäksi koskaan ei voi olla täyttä varmuutta siitä, että uudet tapaukset eivät tuota lisää uutta tietoa. (Hirsjärvi ym. 2004: 171.) Rahallisen ja ajallisen resurssin rajallisuudesta huolimatta koen keränneeni suhteellisen kattavan aineiston. Yksi tapa osoittaa saturaation saavuttamista on tarkastella esimerkiksi haastatteluissa esiintulleiden opastustapojen määrän kasvua suhteessa haastattelujen määrään (kuva 6). Erilaisia tapoja tuli yhteensä esiin kahdeksan 20:ssä haastattelussa.

Kuva 6. Haastatteluissa esiintulleiden opastustapojen määrän kasvu haastattelujen määrän kasvaessa.

Haastattelunauhoja litteroidessani keskityin kaiken puhutun auki kirjoittamiseen sana sanalta. Lisäksi merkitsin yksinkertaiset vuorovaikutuksen piirteet kuten naurahdukset. Valitsin tämän litterointi tarkkuuden, sillä yleisenä periaatteena pidetään, että tällainen tarkkuus riittää, kun analyysi on tarkoitus tehdä aineiston sisältöjä luokittelemalla, teemoittamalla tai ilmaisuja kategorisoimalla (Ronkainen 2011: 119).

Laadullisessa sisällönanalyysissä voidaan aineisto luokitella eli koodata. Koodaus on menetelmä, jolla ryhmitellään aineistoa pienempiin paremmin hallittaviin osiin ja noiden ryhmien nimeämistä. Koodaus vaatii siis vaihtelevien perättäisten aineiston osien jatkuvaa vertailua ja niiden kategorisoimista. (Schwandt 2001: 33–34.) Käytännössä tämä tapahtuu esimerkiksi värittämällä tekstin osia tiettyyn luokkaan kuuluviksi. Tällöin samaan ryhmään kuuluvia tekstejä voidaan vertailla keskenään ja laskea niiden esiintyvyyttä teksteissä. Näin on mahdollista muodostaa tutkimuskysymykseen vastaavia johtopäätöksiä. (Weber 1990.) Aineistolähtöisessä sisällönanalyysissä luokat voivat olla aineistoon tutustuessa esiin nousseita pelkistettyjä ilmauksia (Tuomi & Sarajärvi 2002: 110–115). Koodausta pidetään monesti joko kuvailevana tai selittävänä riippuen koodauksessa käytetyn tulkinnan asteesta (Schwandt 2001: 33–34).

Kun aineistoa lähtee ryhmittelemään, tulee ryhmät kuvailla mahdollisimman hyvin. Ryhmien kuvailun tarkkuutta eli reliabiliteettia voi arvioida monesta näkökulmasta. Ryhmien kuvailu on pysyvä, jos sama ihminen luokitellessaan samaa aineistoa jaottelee tekstit samalla tavalla ryhmiin useita kertoa. Ryhmien määrittelyä voi tarkastella myös uusittavuuden kannalta. Määritelmät ovat uusittavia, jos useat eri ihmiset jakaisivat tekstin samalla tavalla ryhmiin seuratessaan samoja ryhmien määritelmiä. Lisäksi voidaan arvioida ryhmittelijän itsensä tarkkuutta. Tätä voi arvioida laittamalla hänet jaottelemaan teksti, jonka joku toinen on myös jaotellut ja vertaamalla jaottelutarkkuutta näiden välillä. Lisäksi on kiinnitettävä huomiota ryhmäjaottelun validiteettiin eli siihen vastaavatko ryhmät niihin tutkimuskysymyksiin, joihin niiden on ajateltu vastaavan. (Weber 1990.)

Sisällönanalyysin lisäksi aineistolle on hyvä tehdä sisällön erittelyä, joka on luokiteltujen ryhmien esiintymisen määrällistä tarkastelua aineistossa (Weber 1990, Ronkainen 2011: 119). Parhaimmissa laadullisissa tutkimuksissa nämä tarkastelutavat yhdistyvät (Weber 1990).

Laadullista sisällönanalyysiä käsittelevässä kirjallisuudessa on vaihtelevia ohjeita aineiston koodaamiseen riippuen siitä, mistä lähtökohdista analyysiä halutaan lähteä tekemään (esimerkkejä taulukossa 3). Analyysiä ja sitä kautta koodaamista voidaan käyttää joko olemassa olevan teorian tai hypoteesin testaamiseen tai uuden teorian luomiseen (Schwandt 2001: 33-34, Tuomi & Sarajärvi 2002: 97).

Tuomi ja Sarajärvi (2002: 101) sekä Schwandt (2001: 33-34) esittelevät kolme analyysin lähtökohtaa ja tapaa, jolla koodausta voi tehdä:

- a priori, sisältöspesifinen: sisältöön liittyvä luokittelu on kehitetty tutustumalla tutkimuskysymykseen liittyviin tieteellisiin tutkimuksiin ja teorioihin huolellisesti etukäteen. Aiemmista tutkimuksista tullut teoria ajaa kategorioiden luomista.
- a priori, ei-sisältöspesifinen: etukäteen määritellyt luokat eivät tule aiemmasta tutkimuksesta vaan ovat yleistajuisia (kuten tapahtuman tyyppi tai osallistujien reaktio) tai tietyn metodologisen viitekehyksen mukaan (esim. roolit ja suhteet)
- a posteriori: luokittelulle voi aluksi olla yksinkertainen kehys, mutta analysoija tutkii aineistoa muodostaakseen kategoriat ja tekee edestakaista työtä tekstin osien ja luokkien määrittelyiden välillä muodostaakseen tekstistä kumpuavan määrittelyn luokille.

Koodaamisessa on vältettävä seuraavia suuntauksia:

1. koodaaminen liian kuvailevalla tasolla selittävän tason sijaan,
2. koodaamisen ajattelemista liian teknisenä välineenä, jolloin konteksti ja teoreettinen ymmärrys jäävät sivummalle,
3. luokkien ajattelemisen muuttumattomina ja niiden dynaamisen luonteen unohtaminen. (Schwandt 2001: 33–34.)

Tässä tutkielmassa käytin sisältöspesifistä a priori -tapaa luokitella tekstiä. Käytetyt luokat ja alaluokat on esitetty liitteessä 6. Luokiksi haastatteluissa muodostui ”poro- ja matkailuelinkeinon väliset ongelmat” (alaluokkinaa valokuvaaminen, maastossa liikkuminen, riekonpyynti, koiravaljakot, roskaaminen, ylilaidunnus, maankäyttöpäätökset), ”luonnon virkistyskäytön hallinta” (alaluokkinaa sidosryhmäyhteistyö, suora hallinta, fyysinen hallinta, yritysryhmäyhteistyö) ja ”opastuksen sisältö ja toteutus” (alaluokkinaa ennakkotieto, poronhoito, saamelaisuus, reitit, luonnonolosuhteet, yleisohjeet, lajisto, toteutus, opastaminen ja kehittäminen). Luokkien luomiseen ja käyttämiseen käytin Weberin (1990) esittämää ohjetta (taulukko 3).

Taulukko 3. Kirjallisuudessa esiintyneitä ohjeita aineiston koodauksen toteuttamiseen.

Weberin (1990) ohje tekstin luokitteluun:	Tuomen ja Sarajärven (2002: 111) ohje tekstin luokitteluun aineistolähtöisessä sisällönanalysissä:
1) Määrittele luokitteluyksiköt (eli -sanat)	1) Haastattelujen kuunteleminen ja auki kirjoitus sana sanalta
2) Määrittele kategoriat, joihin luokitteluyksiköt kuuluvat	2) Haastattelujen lukeminen ja sisältöön perehtyminen
3) Kokeile luokittelua tekstinäytteeseen	3) Pelkistettyjen ilmausten etsiminen ja alleviivaaminen
4) Arvioi koodauksen reliabiliteetti	4) Pelkistettyjen ilmausten listaaminen
5) Korjaa luokkien ja kategorioiden määritelmiä tarvittaessa	5) Samankaltaisuuksien ja erilaisuuksien etsiminen pelkistetyistä ilmauksista
6) Palaa kohtaan 3	6) Pelkistettyjen ilmauksien yhdistäminen ja yläluokkien muodostaminen niistä
7) Luokittele koko teksti	7) Yläluokkien yhdistäminen ja kokoavan käsitteen muodostaminen
8) Arvioi saavutettu reliabiliteetti	

5. Matkailu- ja poroelinkeinon yhteensovittaminen

Tässä luvussa käsitellään aiemmissa tutkimuksissa ja keräämässäni haastatteluaineistossa esiin tulleita poro- ja matkailuelinkeinon yhteensovittamisen ongelmia poronhoitajien, hallinnon ja matkailuyrittäjien näkökulmista. Viimeisessä alaluvussa käsitellään ongelmien ratkaisuun esitettyjä vaihtoehtoja.

5.1. Laidunrauhan häiriintyminen

Käsivarren alueella porotalouden pahimman kilpailijan ajatellaan olevan matkailu (Hallikainen ym. 2008), joten maankäyttömuodoista todennäköisesti maastoliikenne, loma-asutus, luonnonsuojelu ja mahdolliset uudet liikenneväylät haittaavat poronhoitoa muita enemmän (Hukkinen ym. 2002: 24). Matkailu aiheuttaa luonnonrauhan häiriintymistä, joka puolestaan vaikeuttaa laidunkieron järjestämistä ja paimentamista sekä lisää liikennevahinkoja (Heikkinen 2002: 24–25). Poro tarvitsee laidunrauhaa, jotta se syö kunnolla. Erityisen herkkiä porot ovat kevättalvella, kun vaatimet ovat tiineitä. Ne saavat helposti keskenmenon tai hylkäävät vasansa häirittyinä. (Kitti ym. 2006: 152.) Matkailun aiheuttamaa häiriötä ei voi mitata laskemalla yhteen yksittäisten tapahtumien tuottamia vaikutuksia. Häiriöt saattavat kumuloitua ja aiheuttaa yhdessä tapahtuessaan enemmän haittaa kuin erillisinä tapahtumina. (Wolfe ym. 2000.)

Matkailu on vaiva poronhoidolle erityisesti sesonkiaikoina, sillä turistit haluavat kulkea laajalti eri alueilla (Hukkinen ym. 2002: 24–25). Turismi häiritsee poroja herkästi, sillä vähäinenkin määrä retkeilijöitä voi saada porot liikkeelle. Yhden poron häiriintyminen ja liikkeellelähtö voi saada aikaan, että koko tokka lähtee pois alueelta. Poroja nähdessään retkeilijät haluavat mahdollisimman lähelle niitä ottaakseen valokuvia, ja tämä voi aiheuttaa koko tokan juoksemisen muualle. (Kitti ym. 2006: 152.) Ongelmia aiheuttavat myös koiravaljakot ja koneellisesti

liikkuvat turistit, joille tarkoitetut reitit kulkevat ristiin rastiin poronhoitoalueella. Porot kulkevat kelkkareittien jälkiä pitkin kauas ja sekoittuvat toisiin tokkiin. Tämän takia lisääntyneet kelkkareitit ovat ongelma. Porot myös häiriintyvät koiravaljakoiden äänistä, vaikka valjakot pysyvätkin reitillä. (Hukkinen ym. 2002: 24.)

Matkailuyrittäjien ja Metsähallituksen edustajien haastatteluista muodostuu kuva, että pääsääntöisesti turistit haluavat harjoittaa kestävästä luontomatkailusta ja ovat tunnollisia ja sääntöjä noudattavia (informantti 1, inf. 4, inf. 7, inf. 8, inf. 10, inf. 12, inf. 15, inf. 19). Haastattelujen mukaan retkeilijät käyttäytyvät poroja kohtaan pääasiassa kunnioittavasti ja aiheuttavat vain vähän häiriötä (inf. 6, inf. 9, inf. 10). Turistit haluavat yleensä ottaa poroista valokuvia (inf. 3, inf. 8, inf. 15) ja yksi yrittäjä tuokin esiin, että joskus tässä yhteydessä porot saattavat häiriintyä ja lähteä liikkeelle (inf. 3).

Haastatteluista matkailuyrittäjistä kolme on tiiviissä tekemisissä porotalouden kanssa. Heidän haastatteluistaan on todettavissa, että matkailusta aiheutuvat häiriöt porotaloudelle ovat alueellisia (inf. 10, inf. 11). Kaikki Enontekiön poronhoitajat eivät koe matkailusta haittaa.

”Käsivarren paliskunta on ihan helisemässä varmaan matkailun kanssa. Ja varmaan sitten nämä ounaslaisetkin, jotka siinä kylän ympäristössä paimentaa---” (inf. 10)

”Siinäkin on tietenkin vähän alueellisia eroja. Että millä alueella kenenkin porot on. Joillakin saattaa olla ongelmia---” (inf. 11)

Näiden yrittäjien mielestä hiihtäjät ja kävelijät eivät häiritse poroja, sillä poro kulkee sitä mukaa pois, kun turisti tulee kohti (inf. 11). Retkeilijät muistavat myös hyvin sulkea poroaitojen portit, jos ovat niitä avanneet (inf. 10). Aiemmissa tutkimuksissa esiin tulleet koneellisesti ja koiravaljakoilla liikkuvien turistien aiheuttamat ongelmat tulivat esiin näissäkin haastatteluissa. Reiteiltä poikkeavista kelkkailijoista, koirien kanssa liikkuvista riekostajista ja omin päin kulkevista

ulkomaalaisista koiravaljakoista on potentiaalisesti eniten häiriötä poroille (inf. 6, inf. 10). Tottumattomat porot saattavat pelätä koirien ääntä ja hajua. Porojen kannalta arinta on öisten keväthankien aika. Silloin ne häiriintyvät helpoimmin. (inf. 6.)

”Ne on tietenkin nyt erotuksena on sitten koiravaljakot. Kyllä porot niihinkin tottuu, mutta niistä nyt voi tietysti olla tietyissä olosuhteissa haittaakin vähäsen. --- Että kyllä porotkin aika nopeasti tottuu sitten niihin koiravaljakoihinkin, kun ne näkkee niitä useammasti.” (inf. 6)

”Mä luulen, että enemmän tuolla Kilpisjärven alueella se on ongelma ja nimenomaan ulkolaiset koiravaljakkoajajat, jotka tulee sinne omin päin ajamaan. Niin ne on ehkä se vaikein ja tietenkin sitten ne kelkkailijat, jotka ei pysy reiteillä. Ne lähtee sinne haahuilemaan omin päin.” (inf. 10)

Haastatelluilla on yhtenevä näkemys siitä, että ulkopaikkakuntalaiset moottorikelkkailijat pysyvät hyvin kelkkareiteillä ja -urilla (inf. 4., inf. 6, inf. 9, inf. 11, inf. 12, inf. 19, inf. 20). Yleisesti kelkkailijoilla ovat luvat kunnossa ja he noudattavat lupaehtoja (inf. 19). Kelkkaurien pohja on kova, joten niillä on mukavampaa kelkkailla kuin urien ulkopuolisessa pehmeässä lumessa, johon saattaa kelkalla myös juuttua kiinni. Muun muassa tästä syystä turistikin eivät herkästi poikkea reiteiltä. (inf. 4, inf. 20) Vuosittain jokunen kelkkailija kuitenkin harjoittaa luvattonta maastoliikennettä niin Mallan luonnonpuistossa, Saanan lehtojensuojelualueella kuin erämaa-alueillakin. Yleensä tämä johtuu pikemminkin välinpitämättömyydestä kuin tietämättömyydestä. He eivät esimerkiksi halua maksaa oppaasta Haltille ja lähtevät ajamaan sinne omin päin. Luvattoman maastoliikenteen määrä on kuitenkin moottorikelkkailun suosioon suhteutettuna vähäistä. (inf. 19, inf. 20.) Ruotsin puolella kelkkailu on vapaampaa, joten vähemmän rajoitettua kelkkailua kaipaavat menevät usein sinne. (inf. 19.)

Metsähallituksen edustaja toteaa, että suurin osa kelkkailuun ja poroihin liittyvistä ongelmista johtuu siitä, että porotkin haluavat kulkea kelkkauria pitkin. Niissä saa kulkea kovalla kantavalla pohjalla toisin kuin uran ulkopuolella, eli liikkuminen on porolle helpompaa niitä pitkin. Kelkkailijat yrittävät ohittaa porot, mutta saattavat kuitenkin hajottaa tokan juoksemaan eri suuntiin. (inf. 20.)

”Mutta siellä välillä nyt on sitten enemmän ehkä niitä, että siinä porot sattuu tykkäämään myöskin kävellä sitä uraa, joka kantaa hyvin. Niin siellä on sitten niinku joskus, joskus aina niitä kuulee, että nyt on niinku yritetty päästä ohi poroista, mutta ei ole ja porot sitten vaan juoksee johonkin.” (inf. 20)

Riekonmetsästys aiheuttaa muun muassa maastoliikenteen ja kanakoirien takia ongelmia (Hukkinen ym. 2002: 24, Kitty ym. 2006: 153, Poromies 2011). Ulkopaikkakuntalaisien metsästäjien koirat aiheuttavat haittaa useammin kuin paikallisten, sillä poroihin tottumaton koira juoksuttaa poroja tai vahingoittaa niitä puremalla. Juoksuttaminen rasittaa poroja ja saattaa johtaa tokkien hajoamiseen, joka taasen tuottaa poronhoitajalle lisää töitä ja vaivaa. Poro voi kuolla tai voidaan joutua lopettamaan puremisesta tulleen vamman takia. (Poromies 2011.)

Riekonmetsästyslupaan sisältyy velvollisuus ottaa yhteyttä tokkakunnan yhteishenkilöön ja selvittää porojen sijainti ennen metsästäämään lähtöä⁷, mutta velvollisuuden noudattamisesta haastatelluilla on eriäviä mielipiteitä. Asiasta keskusteltiin kahdeksan haastatellun kanssa.

Kaksi haastatelluista uskoi, että metsästäjät eivät soita poronhoitajille (inf. 1, inf. 8). Yksi kertoo saaneensa poromiehiltä palautetta, että soittoja ei ole tullut (inf. 20). Soittokäytäntö ei ole vielä muodostunut yleiseksi tavaksi, mutta kuitenkin alkanut toimia paremmin tai pääsääntöisesti hyvin kolmen vastaajan mielestä (inf. 4, inf. 16, inf. 19). Kaksi porotalouden kanssa tiiviisti tekemisissä olevaa yrittäjää kertoivat, etteivät he tiedä metsästyksestä olleen haittaa porotaloudelle, mutta

⁷ <<http://www.eraluvat.fi/metsastys/pienriistaluvat/alueet/hetta-karesuvanto.html#section-lupaehdot>> Viitattu 6.12.2016

totesivat että haitat voivat keskittyä vain joillekin alueille. He eivät osanneet sanoa, soittavatko metsästäjät tokkakuntien yhteyshenkilöille. (inf. 6, inf. 11.)

Ongelmiksi mainittiin muun muassa se, että paimennustavat vaihtelevat tokkakunnittain ja poroja voi olla metsästysaikaan joka puolella aluetta (inf. 1, inf. 4). Tokkakunnan yhteyshenkilö saati paliskunnan poroisäntä ei välttämättä osaa kertoa, missä on sopivaa metsästää. Lisäksi luvan yhteydessä annettavia yhteystietoja on liikaa. Tämä nostaa kynnystä ryhtyä soittelemaan eri numeroihin. Luvassa pitäisi olla vain sen poromiehen numero, joka paimentaa poroja alueella, jolle lupa on, tai informaation pitäisi kulkea paremmin paliskunnan sisällä, jotta yksi ihminen osaisi vastata kaikkien tokkakuntien puolesta. (inf. 4, inf. 8, inf. 19, inf. 20.) On myös tapahtunut niin, että yhteyshenkilöä ei tavoittelusta huolimatta ole saatu kiinni. Lupa on saattanut jäädä näissä tilanteissa käyttämättä (inf. 16).

5.2. Poro osana matkailua

Matkailuyrittäjät tiedostavat, että poronhoidolla on vahva rooli matkailun markkinoinnissa ja pohjoisessa julkisuuskuvassa (Kemppainen ym. 2001). Heidän halukkuutensa elinkeinojen yhteiselon varmistamiseksi onkin korkea (Hallikainen ym. 2008). Poro on osa matkailua myös siitä saatavien matkamuistomateriaalien muodossa. Poroa voidaan matkailussa hyödyntää myös esimerkiksi poroajeluin ja -safarein, poron ja poronhoitotöiden esittelyin sekä pororuokia nauttimalla. (Kemppainen ym. 2001.) Tämän suuntainen asenne näkyi muutamissa haastatteluissa (inf. 6, inf. 8, inf. 10, inf. 12), mutta toisaalta yhtä moni haastateltu mainitsi porotalouden pilaavan luontoa (inf. 1, inf. 3, inf. 7, inf. 15) ja yksi kertoi olevansa tyytymätön porotaloutta suosiviin maankäyttöpäätöksiin (inf. 3). Kuusi yrittäjää ei ilmaissut erityisen voimakasta tahtoa elinkeinojen yhteensovittamiseen, mutta eivät myöskään tyytymättömyyttä porohoitoa tukeneisiin ratkaisuihin maankäyttöpäätöksissä (inf. 2, inf. 4, inf. 5, inf. 9, inf. 13, inf. 14).

5.3. Ylilaidunnus

Porotalouden ongelmista nostetaan usein esille laidunmaiden huono kunto ja jäkälän huomattava väheneminen, jonka ajatellaan johtuvan maiden ylilaidunnuksesta. (Torp 1999, Kitti ym. 2006: 142, Pape & Löffler 2012.) Ylilaidunnuksen aiheuttamat haitat toi esiin myös neljä haastattelemistani matkailuyrittäjistä (inf. 1, inf. 3, inf. 7, inf. 15). Poromiehet saattavat kuitenkin kiistää laidunmaiden kulumisen, kun syyksi esitetään liian suuria porotokkia (Raitio & Heikkinen 2003: 32).

Keskusteluissa jätetään monesti huomiotta syyt, jotka ajavat poronhoitajat tilanteeseen, jossa samoja maita on käytettävä liikaa. Porotalous on menettänyt rauhallisia laidunmaita muille maankäyttömuodoille. Myös muut maiden ja kasvillisuuden tilaa huonontavat tekijät jätetään huomiotta. Lisäksi muun muassa mönkijöillä ajaminen pilaa maita. Sitä saavat tehdä poronhoitajien lisäksi muutkin paikalliset ilman erityistä lupaa. (Kitti ym. 2006: 153.)

Laidunmaiden riittämättömyys johtaa joidenkin alueiden liialliseen laiduntamiseen ja kasvattaa paineita aloittaa porojen lisäruokinta rehulla. Lisäruokinnan aiheuttamat kulut taas pahentavat elinkeinon kannattamattomuutta. Kuntatason hallinnon käsitykset laidunkulumiseen johtaneista syistä yhtenevät poronhoitajien kanssa. Syitä ovat laidunmaiden kaventuminen lisääntyneen muun maankäytön takia ja siitä johtuva liiallinen poromäärä. Muu maankäyttö nähdään kuitenkin tärkeäksi osaksi kunnallistaloutta, joten laidunhävikkiä kompensoitaisiin mieluiten ruokintamuotoja kehittämällä. (Rautio & Heikkinen 2003: 17.)

5.4. Maankäyttöön liittyvä päätöksenteko

Yleisesti poronhoitoalueen kuntatason hallinnossa ajatellaan, että arktisen alueen elinkeinoille ei voi asettaa samoja vaatimuksia kuin esimerkiksi muulle maataloudelle. Elinkelpoisuuskriteerien tulee olla lievempiä poronhoidon kulttuurisen merkityksen takia ja elinkeinoa pitää tukea. (Raitio & Heikkinen 2003: 24.) Tämä ajattelu saa kritiikkiä ainakin yhdeltä haastattelemtani matkailuyrittäjältä. Hän pitää epärealistina, että poronhoitajat saavat vuosittaisia tukia, mutta matkailuyrittäjät maksimissaan aloitustuen perusteella yrityksen. Hänestä päätöksenteossa tulisi kiinnittää huomiota, mikä elinkeino todella tuo tuloja kuntaan. (inf. 3.)

”Eihän nämä matkailuhommassa, jos kerran alussa hakee tukea siihen, voi sen vähäsen tuen saaha ja sen jälkeen pitää pärjätä omillaan. Ei se ole jatkuvaa niinku poronhoito, että se saa kaiken aikaa [tukia].” (inf. 3)

Poromiehillä on näkemys, että matkailun tarpeet ajavat porotalouden tarpeiden edelle kuntapäätöksenteossa matkailun merkittävemmän taloudellisen aseman takia (Hukkinen ym. 2002: 9). Erityisesti Kilpisjärven alueen kaavoituspäätöksissä ja matkailurakentamisessa poronhoidon on koettu jäävän jalkoihin (Raitio & Heikkinen 2003: 43, Mäkitie 2010: 68). Hallinnon puolella nähdään, että poronhoito on yleisellä tasolla heikossa asemassa maankäytössä ja sitä koskevassa päätöksenteossa (Raitio & Heikkinen 2003: 26). Poronhoitajat ajattelevat, että heidän osallistamisensa päätöksentekoon tulisi olla aidompaa, jolloin heidän mielipiteitään todella kuunneltaisiin. He ajattelevat, että kuulemismenettelyn virka on ainakin joissakin tapauksissa vain päätösten legitimointi. (Hukkinen ym. 2002: 19.) Edellä siteeratulla yrittäjällä on näistäkin väitteistä varsin eriävä mielipide ainakin Metsähallituksen toiminnan osalta Enontekiöllä.

”Mutta kun se on tänä päivänä sillee, että paliskuntajärjestelmä antaa Metsähallitukselle ohjeet, mitä tehdään.” (inf. 3)

Myös porotalouden kanssa tekemisissä oleva matkailuyrittäjä toteaa, että Metsähallitus ottaa paliskunnalta lausuntoja monenlaisista asioista, kuten ajourien reiteistä.

”Niinku Metsähallituksen kanssa, jos joku hakee tuommosia ajouria varten lupaa, niin silloin tottakai paliskunnalta otetaan myöskin lausunto siihen, että. --- Että kyllä niinku moniin, monia asioita on semmosia sitten, mistä Metsähallitus ottaa lausunnon.” (inf. 10)

Metsähallituksessa ajatellaankin, että erityisesti porotalous on pyritty osallistamaan Metsähallituksen hankkeiden ja kohteiden suunnitteluun. Joidenkin kohteiden osalta voidaan puhua jo yhteissuunnittelusta. (Raitio & Heikkinen 2003: 35). Myös haastattelemani Metsähallituksen edustaja ajatteli näin. Hän myös ajatteli, että Metsähallitus on onnistunut yrittäjien, poronhoitajien ja Metsähallituksen yhteistyön toteuttamisessa kolmikannassa.

”Ja meillä on parhaimmassa tapauksessa, mitä on neuvotteluja käyty kolmikannassa, niin ne on ollut jopa semmosta, että, että tuota paliskunta ja yrittäjä neuvottelee keskenään ja Metsähallitus vaan tarkkailee, että asiat on niinko linjausten mukaisia.” (inf. 19)

Metsähallituksen edustajat ja yrittäjät, joiden kanssa asiasta keskusteltiin, katsovat paliskunnan kuulemismenettelyn toimivan aidosti, eikä vain päätösten legitimoinnin takia. Poronhoidon hallinnoimiseen valtakunnallisella tasolla osallistuu kuitenkin monia muitakin instansseja kuten maa- ja metsätalousministeriö, ELY-keskukset ja maakuntaliitot (Raitio & Heikkinen 2003: 12–15). Poronhoidon asemasta näiden tekemisissä päätöksissä ei keskusteltu haastateltujen kanssa.

5.5. Virkistyskäytön hallinnointi

Ratkaisuna luontomatkailun mahdollistamiseen, mutta samalla vaikutusten minimoimiseen on Enontekiöllä käytetty sekä fyysisiä, suoria että epäsuoria keinoja. Fyysisiä keinoja ovat virkistyskäytön palveluvarustuksen rakentaminen (tuvat, reitit, puu- ja jätehuolto), suoria keinoja taas yritys-, moottorikelkkailu-, kalastus- ja metsästysluvat. Epäsuora keino eli opastus toteutuu luontokeskuksissa ja reittien opastetauluilla.

Palveluvarustuksen rakentamista ja ylläpitoa pari haastateltua pitää suurena panostuksena paikkakuntalaisilta ja Metsähallitukselta (inf. 3, inf. 4), mutta kaksi muuta haastateltua tuovat myös esiin, että se on vähentänyt roskaamista ja puiden kaatoa tulentekoon. (inf. 10, inf. 20.) Yksi haastateltu toi esiin, että retkeilijöiltä pitäisi periä pieni maksu esimerkiksi autiotupien hyödyntämisestä (inf. 3).

Ulkopaikkakuntalaisten moottorikelkkailu, kalastus ja metsästys sekä yritysten muutoin kuin omin voimin tapahtuvat retket vaativat luvan. Luvat myönnetään määriteltujen luvanmyöntöperusteiden mukaan ja lupaehdoissa rajataan toimintaa. (Metsähallitus 2008: 36.) Esimerkiksi kelkkailuluvat päättyvät ennen vasomisaikaa (Metsähallitus 2008: 85), ja metsästäjät ovat velvoitettuja varmistamaan paliskunnan yhteyshenkilöltä porojen sijainnin⁸. Lupaehtojen ymmärtäminen on luvansaajan vastuulla, eikä Metsähallituksella ole keinoja varmistaa tätä asiaa (inf. 16, inf. 17). Metsähallitus on laittanut akuuteissa poronhoitoa uhkaavissa tilanteissa tiedotteen tekstiviestinä luvan saaneille sekä internet-sivuille (inf. 16).

”Ja sitten toki tänä keväänä esimerkiksi, kun Näkkälän alueella, kun oli niitä ongelmia, että paljon lunta ja porot oli tunturissa laidunnuksessa ja siitä tuli sitten jonkun verran ongelmia, että kun ne isäntä-koira-porukoita oli, niin tuota, siitä esimerkiksi silloin laitettiin kaikille, joilla sillä hetkellä oli luvat voimassa, niin

⁸ <<http://www.eraluvat.fi/metsastys/pienriistaluvat/alueet/hetta-karesuvanto.html#section-lupaehdot>> Viitattu 6.12.2016

laitettiin tekstiviesti muistutus, että pitää huomioida se tilanne, ja.”
(inf. 16)

Yrityksillä toimintalupia annettaessa varmistetaan ensin, että aiottu toiminta ei vaaranna luonnonsuojelutavoitteita (inf. 19). Safaritoimintaan luvan saamiseksi on yrityksen, paliskunnan ja Metsähallituksen kanssa kolmikannassa sovittava yrityksen käyttämät reitit. Lupa on voimassa määritellyn ajan ja siihen tulee listatuksi yrityksen toiminnassa mukana olevat oppaat. Lupamenettelyssä lupaa hakevalta yritykseltä vaaditaan yrityslupa, safaritoiminnasta annettava safari-ilmoitus sekä henkilökohtaiset maastoliikenneluvat yrityksen oppaille. Metsähallituksen edustaja pitää toimintamallia työllistävänä ja byrokraattisena. (inf. 18.)

”Käsivarren erämaa-alueen lupa-asioihin liittyvä toimintamalli on varsin työllistävä ja byrokraattinen, mutta sille ei ole kehitetty vielä vaihtoehtoa.” (inf. 18)

Metsähallitus solmii myös yhteistyö- ja käyttöoikeussopimuksia yritysten kanssa. Näissä sovitaan Metsähallituksen ja yrityksen välillä valtion alueella harjoitettavan toiminnan periaatteet, käyttöoikeudet ja maastoliikenneluvat. Samalla yritys perehdytetään alueen sääntöihin ja varmistetaan, että yrityksen tarjoama luontomatkailu on alueista tehtyjen linjausten mukaista. Metsähallituksen puolelta tämä käytäntö on koettu hyväksi. (inf. 18.) Yhteistyöyrityksillä on oikeus käyttää Metsähallituksen logoa markkinoinnissaan, ja heidän palveluitaan mainostetaan Metsähallituksen luontokeskuksissa ja nettisivuilla. Yhteistyöyritysten käyttöön on maastossa erillisiä kämppiä ja yrityksille järjestetään koulutustilaisuuksia. Yritykset vuorostaan tarjoavat Metsähallitukselle palveluita, kuten välittävät informaatiota turisteille. (inf. 20.)

Paliskunnalta pyydetään lausunto useista maankäyttöön liittyvistä toimista kuten esimerkiksi ajourista (Metsähallitus 2008: 63 – 65, 93). Lisäksi Metsähallitus järjestää kolmikantaneuvotteluja ja vuosittaisia sidosryhmäneuvotteluja poronhoitajien, matkailuyrittäjien sekä kunnan ja valvontaviranomaisten kesken. Tavoitteena siis on, että erämaa- ja suojelualueilla tapahtuva yritystoiminta olisi

sovittu yrittäjien ja sidosryhmien välillä. (inf. 19.) Neuvotteluissa myös päätetään erämaalain ja erämaiden hoito- ja käyttösuunnitelman mahdollistamia asioita. (inf. 18.) Osa yrityksistä on haluttomia osallistumaan näihin neuvotteluihin (inf. 1, inf. 19), mutta Metsähallituksen edustajan mukaan kuitenkin yleensä ne yritykset osallistuvat, joilla on eniten toimintaa (inf. 19).

Moottorikelkkailuun liittyy nykyään vähemmän luvatonta maastoliikennettä kuin aikaisempina vuosikymmeninä (inf. 19, inf. 20). Syyksi tähän mainittiin valvonnan parantuminen (inf. 4). Toimintaa Enontekiön kunnan alueella olevilla valtion mailla valvovat erätarkastajat, poliisi ja rajavartiolaitos. Alueet ovat kuitenkin niin laajat, että kaikkea niillä tapahtuvaa toimintaa on mahdoton valvoa. Myös valvontaan käytettävissä olevat resurssit ovat vähentyneet. (inf. 16, inf. 19.) Kaikista edellä mainituista toimista huolimatta ongelmia porotalouden ja matkailun yhteensovittamisessa kuitenkin on.

5.6. Ongelmien ratkaisukeinot

EU:n rahoittaman kestävän porotalouden mahdollisuuksia Euroopan pohjoisilla alueilla kartoittaneen vuosina 2001–2004 toteutetun RENMAN-hankkeen yhteydessä tuli laajalti esiin ratkaisuehdotuksia, joilla matkailun ja porotalouden välisiä ongelmia voitaisiin Suomessa ratkaista. Hankkeeseen osallistui poromiehiä, hallinnon edustajia ja tutkijoita. Kuten aiemmin on todettu, poronhoidon kohtaamat haasteet ja uhat ovat kirjavia ja kytkeytyvät toisiinsa, ja se näkyy myös ratkaisukeinoissa.

Poromiesten itsensä mielestä hallinnolla, matkailuyrittäjillä ja matkailijoilla ei ole todenmukaista ja laaja-alaista tietoa poronhoidosta. Tietoa on huonosti saatavilla ja poronhoito uutisoidaan usein negatiivisessa valossa. On siis tarve sille, että poronhoitajat välittäisivät tietoa muualle yhteiskuntaan, ja tiedotuksessa tulisi korostaa poronhoidon kulttuurisia ja sosiaalisia arvoja, kuten yhteisöllisyyttä ja luonnontuntemusta. (Hukkinen ym. 2002: 29 ja 2003: 15.)

Matkailuelinkeinonharjoittajille tulisi myös järjestää poronhoitoa koskevaa koulutusta, jotta he osaisivat ottaa porotalouden paremmin huomioon (Hukkinen ym. 2003: 15). Hallinnon virkamiesten asiantuntemattomuus poronhoidosta taas johtaa haitallisiin päätöksiin (Hukkinen ym. 2002: 22).

Elinkeinojen välistä yhteistyötä tulisi parantaa. Poromiehet pitivät hyvänä, että matkailuyrittäjät velvoitettaisiin osallistumaan ristiriitojen sopimiseen ja ongelmien ratkaisemiseen. He myös totesivat, että poromiehilläkin pitäisi olla halu elinkeinojen yhteensovittamiseen, mutta yhteistyön lähtökohdan tulisi olla se, että hallinto ja yrittäjät myöntäisivät koiravaljakko-, hiihto- ja kelkkareittien jo kaventaneen laidunmaita. (Hukkinen ym. 2003: 19.) Päätöksenteossa tulisi huomioida myös päätösten kulttuuriset ja sosiaaliset vaikutukset (Hukkinen ym. 2002: 29).

Poromiehet pitivät myös perusteltuna, että matkailussa poromiehillä tulisi olla etuoikeus poron käyttämiseen, jotta ulkopuoliset eivät valtaisi poroon liittyviä ohjelmapalveluita (Hukkinen ym. 2002: 24 ja 2003: 16). Yksi haastattelemani yrittäjäkin toteaa, että paikallisuuden ja saamelaisuuden pitäisi näkyä enemmän matkailutoiminnassa ja markkinoinnissa. Hänellä on kuitenkin käsitys, että saamelaiset eivät itse välttämättä halua harjoittaa matkailuelinkeinoja, sillä tuntevat olevansa ”näytteillä”. (inf. 12.)

Päätöksistä neuvottelemaan tulisi kutsua poroisännän lisäksi tokkakuntien edustajia. Tiedonkulun katkosten ja paliskunnan sisäisten ristiriitojen takia poroisäntä ei välttämättä tuo esiin kaikkea aiheeseen liittyvää. Hän ei myöskään tunne kaikkia toisen tokkakunnan maihin liittyviä asioita. (Hukkinen ym. 2002: 27.) Haastatteluistani syntyy mielikuva, että Metsähallituksessa ajatellaan oikeiden ihmisten kutsumisen suunnittelupöytään ja tiedonkulun paliskunnan sisällä olevan poronhoitajien itsensä vastuulla. (inf. 19, inf. 20.) Metsähallituksessa on koettu positiivisena, kun poroisäntä on pyytänyt suunnittelua koskevalla alueella paimentavan tokkakunnankin edustajan paikalle.

”Mutta kyllä meillä ihan sillailakkin on ollut sitten kun on näitä yhteistyötä järjestetty, niin poroisäntä on kutsunut niinku sen alueen

edustajat siihen neuvottelupöytään, joita se asia koskee. Mikä on minusta ihan tosi hyvä, hyvä käytäntö, että he pääsee sitten ite vaikuttamaan.” (inf. 19)

Matkailun aiheuttamaa haittaa porotaloudelle tulisi rajoittaa kaavoituksella sekä kompensoida turistiverolla ja maksamalla poronhoitajille jatkuva korvaus matkailulle menetetyistä laidunmaista. Joitakin alueita tulisi kaavoittaa vain poronhoitoon, erityisesti vasoma-alueita (Hukkinen ym. 2003: 16), eli toisin sanoen matkailutoimintaa tulisi rajoittaa alueellisesti nykyistä enemmän.

Turismista johtuvien porotaloudelle koituvien haittojen hallinnointiin vaikuttavat yksityiset maanomistukset (inf. 10). Yksityisillä mailla yrittäjät eivät tarvitse Metsähallitukselta maastoliikennelupia ja he voivat kelkkailla maanomistajan kanssa tehtyjen sopimusten mukaan (inf. 3, inf. 10). Yritysten puolelta vapaampi kulkeminen tuntuu positiiviselta (inf. 3).

Riekostuksen aiheuttamiin haittoihin kaksi haastateltua ehdotti ratkaisuksi internet-pohjaista sovellusta, jonne poromiehet merkitsisivät porojen sijainnin. Esimerkki tällaisesta on porotyot.fi-sivusto, jonka käyttöön ovat monet Keski-Lapin paliskunnat lähteneet mukaan, mutta Käsivarren ja Näkkälän paliskunnat eivät. (inf. 4, inf. 16) Syyksi yksi haastateltu arvelee, että metsästyksestä koituva haitta on Keski-Lapissa suurempaa kuin Enontekiöllä. Lisäksi hän arvelee, että poromiehet eivät ole innokkaita käyttämään internet-pohjaisia palveluja ylipäätään. (inf. 16)

Hallinnollisen ja markkinoinnillisen haasteen luo Enontekiön kunnan laajuus ja matkailun keskittyminen kunnan kahteen eri päähän, jotka ovat 170 kilometrin etäisyydellä toisistaan. Hallinnointi jakautuu helposti toisistaan erillisiksi. Kilpisjärven pään yrittäjät saattavat kokea, että asiat ovat paremmin Hetassa ja päinvastoin. (inf. 2.) Matkailun hallinnointiin vaikuttaa myös Enontekiön kunnan pieni asukasluku ja toimijoiden vähyys (inf. 5, inf. 9). Toimijat tuntevat toisensa tavallista paremmin.

6. Matkailijoiden opastaminen Enontekiöllä

Tässä luvussa käsitellään haastatteluaineiston pohjalta muodostunutta kuvaa turistien ennakkotiedoista pohjoisesta luonnosta ja paikallisesta porotaloudesta sekä sitä, mitä ja miten matkailuyrittäjät ja Metsähallitus turisteille kertovat turisteille poroista, porotaloudesta ja sen huomioon ottamisesta maastossa liikkuesssa. Luvun lopussa käydään läpi myös haastateltujen esiin tuomia opastuksen kehitysehdotuksia ja kehittämisen esteitä.

6.1. Matkailijoiden ennakkotiedot

Aineistosta ilmenee, että turistien ennakkotiedoissa alueen luonnonolosuhteista, lajistosta ja porotaloudesta on suurta vaihtelua (inf. 3, inf. 7, inf. 10, inf. 11, inf. 12, inf. 14, inf. 17, inf. 18, inf. 20). Erityisesti suomalaisten ja ulkomaalaisten turistien välillä keskiarvoisessa ennakkotietomäärässä on eroja. Suomalaiset ovat ymmärrettävästi tietoisempia pohjoisen luonnon piirteistä ja Enontekiön paikallisesta porotaloudesta. (inf. 3, inf. 5, inf. 10, inf. 12, inf. 15, inf. 20.) Kaikki matkailijat kuitenkin tietävät, mihin toimintaan tarvitaan luvat, mutta he eivät tunne esimerkiksi erämaa-alueiden, kansallispuiston ja luonnonpuiston alueella voimassa olevien sääntöjen eroja yksityiskohtaisesti. (inf. 19.)

”Tietotaso vaihtelee ääripäästä toiseen, hyvin vähäisistä tiedoista lähes asiantuntijamaiseen yksityiskohtaiseen tietoon.” (inf. 17)

Luonnossa liikkuvat vaeltajat ja retkeilijät ovat haastateltujen mielestä keskimääräistä niin sanotusti erähenkisempiä ja tietoisempia luontoon ja ympäristöön liittyvistä kysymyksistä (inf. 5, inf. 7, inf. 8, inf. 10, inf. 11, inf. 14, inf. 15). Matkanjärjestäjän mukana tulleet ulkomaalaiset viikkoturistit eivät ole kovin perehtyneitä Enontekiön luontoon ja lajistoon etukäteen (inf. 2, inf. 6, inf. 10, inf. 12, inf. 15, inf. 19). Heille perusasiatkin ovat uutta (inf. 2, inf. 19). Jotkut heistä eivät ole edes varmoja, missä maassa he ovat. He tietävät olevansa Lapissa,

mutta eivät sitä, minkä valtion alueella. On myös turisteja, jotka kysyvät, onko alueella pingviinejä tai jääkarhuja. (inf. 10.) Ylipäättään arktiset olosuhteet tulevat ulkomaalaisille turisteille yllätyksenä. Heitä tulee neuvoa perusteellisesti siitä, miten kovaan pakkaseen tulee varustautua (inf. 3, inf. 6, inf. 10.), mutta tässä on vaihtelua turistin kotimaasta riippuen. Vuoristoisista maista, kun Ranskasta tulevat osaavat varustautua kylmään paremmin kuin esimerkiksi englantilaiset. (inf. 10.) Pitkiä aikoja maastossa liikkuvat ulkomaalaiset turistit ovat yleensä hyvin perehtyneitä ja tietoisia luonnonolosuhteista. (inf. 2, inf. 10) On kuitenkin myös niitä vaellusturisteja, jotka eivät ole täysin ymmärtäneet, millaisiin olosuhteisiin ovat tulossa. (inf. 20)

”--- no sanotaan nyt pääosin ulkomaalaiset, mutta myöskin kotimaisia, jotka tulee lokakuussa lenkkareilla, että pitäis lähteä vaeltamaan.” (inf. 20)

Haastatellut matkailuyrittäjät ja Metsähallituksen edustajat ajattelevat, että suuri osa suomalaisista turisteista tuntee pohjoisen luonnon erityispiirteet (inf. 3, inf. 4, inf. 5, inf. 11, inf. 12, inf. 13, inf. 14, inf. 15, inf. 20). Pääosin tieto on yleisluontoista eikä lajikohtaista, mutta peruseläin- ja kasvilajit kuitenkin tunnetaan (inf. 1, inf. 3, inf. 4, inf. 8, inf. 11, inf. 20). Yksi yrittäjä mainitsee, että erityisesti nuoret ovat valveutuneita ja ymmärtävät hyvin pohjoisen luonnon hitaan uusiutumiskyvyn (inf. 7). Matkailijat osaavat hyvin ottaa selvää alueen palveluista etukäteen (inf. 7, inf. 8). Toisaalta matkailijat eivät välttämättä tiedä, minkä kunnan alueella ovat. He eivät aina hahmota Enontekiön kunnan laajuutta ja Kilpisjärven ja Hetan sijaitsevan sen alueella. Kilpisjärvi on matkailukohteena tunnettu, mutta Enontekiö kuntana ei. (inf. 7.)

Monet turisteista ovat käyneet alueella vuosikymmeniä hiihtolomalla, joten heillä on hyvät tiedot alueen maastosta (inf. 3, inf. 9, inf. 11, inf. 14). Oman ryhmänsä muodostavat ohikulkumatalla olevat kesäturistit. He eivät välttämättä tunne paikallisia oloja kovinkaan hyvin. (inf. 11.)

Maastoon lähtevät matkailijat ovat yleensä valmistautuneet hyvin etukäteen. Heillä on tarvittavat varusteet mukana ja reitit tiedossa. (inf. 1, inf. 5, inf. 7.)

Silloin tällöin tulee suomalaisiakin vaellusturisteja, jotka eivät ole osanneet valmistautua Lapin olosuhteisiin. Kilpisjärvelle tulevat turistit ovat paremmin perillä siitä, millaiseen maastoon ja sääoloihin ovat tulossa kuin Pallas-Yllästunturin kansallispuiston vaellusturistit. (inf. 20.)

”Tietysti joskus ihmettelee sitä, että nykyisin on aika trendikästä, otetaan pariskunnan taikka perheen lemmikit mukaan vaellukselle ja tota minua joskus säälittää, mie olen joskus sanonutkin, että en lähtis teinä kyllä pahimpaan sääskiaikaan niin pienten koirien kans vaellukselle.” (inf. 5)

”Kilpisjärvellä yleensä, siellä on niinku keskimäärin enemmän tietosia, mihin ne on tulleet. Että Pallas-Ylläksellä on sitten siihen tullaan helpomminkin. Kun kotona paistaa aurinko, niin sitten lähdetään reissulle.” (inf. 20)

Ulkomaalaisilla on porotaloudesta hyvin vähän tietoa (inf. 3, inf. 5, inf. 6, inf. 7, inf. 12, inf. 15, inf. 19). He ovat enemmän kiinnostuneita porosta eläimenä, kuin siihen liittyvästä taloudellisesta toiminnasta. He eivät välttämättä edes tiedosta porotalouden olemassa oloa, eivätkä sen takia osaa esittää siihen liittyviä kysymyksiä oppaille. Porotaloudesta heillä on usein epärealistinen ja romantisoitu kuva. He saattavat ajatella, että poromiehet asuvat metsissä. Erityisesti yllätyksenä tulee poronhoitajien kova keskinäinen kilpailu. (inf. 2, inf. 3, inf. 6, inf. 15.)

Yllättävää ehkä, mutta suomalaisetkin tietävät poroista ja porotaloudesta melko vähän (inf. 6, inf. 9, inf. 12, inf. 13, inf. 14, inf. 19). He tietävät, että porot ovat osa porotaloutta ja kuuluvat jonkun omistukseen (inf. 5), ja ymmärtävät myös, että poroja tulee yrittää olla häiritsemättä (inf. 18). Heilläkin on kuitenkin suuria aukkoja tiedoissa (inf. 6). Suurin osa suomalaisista on kuullut, että poroerotukset ja vasanmerkitykset kuuluvat poronhoitotöihin, mutta he eivät tiedä, mihin aikaan vuodesta ne tehdään tai mitä ne käytännössä tarkoittavat (inf. 6, inf. 14). Toisaalta kiinnostus kohdistuu enemmän poron ihailuun eläimenä porotalouden harjoittamisen sijasta (inf. 9). Yksi haastateltu uskoi, että turistit tietävät

Enontekiöllä harjoitettavan perinteistä saamelaista poronhoitoa ja osaavat arvostaa sitä (inf. 19).

”Suppea käsitys, tietävät yleensä vain poromerkityksistä.” (inf. 14)

”Tietävät vaan, että täällä harjoitetaan perinteistä saamelaista poronhoitoa ja varmaan uskosin, että arvostavat sitä.” (inf. 19)

6.2. Tietolähteet

Ylivoimaisesti käytetyin ja eniten tietoa sisältävä lähde matkailijoille on internet (inf. 4, inf. 5, inf. 7, inf. 8, inf. 9, inf. 12, inf. 20). Internet-sivustoista Metsähallituksen luontoon.fi on erityisen hyödynnetty (inf. 7, inf. 18, inf. 19, inf. 20). Ohjelmapalvelu- ja majoitusyrittäjien omilta sivuilta haetaan tietoa niiden tarjoamista palveluista (inf. 2, inf. 3, inf. 12). Yrittäjät ovat asiakkaiden kanssa yhteydessä pitkälti sähköpostin välityksellä (inf. 2, inf. 3, inf. 9).

Metsähallituksen luontokeskukset Hetassa ja Kilpisjärvellä ovat molemmat tärkeitä informaatiota välittäviä paikkoja sekä matkailukohteita (inf. 17, inf. 19). Useat yrittäjät mainitsevat suosittlevansa asiakkailleen käyntiä luontokeskuksessa tutustumassa sekä hakemassa tietoa moottorikelkkailu- ja kalastusluvista (inf. 2, inf. 7, inf. 9). Luontokeskukset auttavat matkailijoita myös puhelimitse ja sähköpostitse (inf. 17). Yksi haastateltu tosin mainitsi, että Kilpisjärven luontokeskus on matkailijoille yllättävän tuntematon paikka ja toivoi sen markkinointia parannettavan (inf. 9).

”Että sitä luontokeskustakaan niin, vaikka se nyt on tuossa suht näkyvällä paikalla, niin ei sitä niin huomata. --- No ehdottomasti [markkinointia tulisi parantaa] ja sitten se, että mitä siellä on ja sitten nämä lupajutut ja tämmöset. Ja toki sitten se luontokeskuksen aukioloaika. Että, kun se on vain tietyn ajan vuodesta auki ja välillä kiinni.” (inf. 9)

Muita haastatteluissa mainittuja tietolähteitä ovat luontoreittien opastetaulut, autiotupien tupataulut ja -kansiot, lupien yhteydessä annettavat liitteet, kilpisjarvi.org- ja kilpisjarvi.fi-sivustot, Metsähallituksen eraluvat.fi- ja metsa.fi-sivustot, Metsähallituksen tiedotus sosiaalisessa mediassa (Facebook, Twitter, Instagram) ja ammattilehdet (Latu & Polku, Erälehti). (inf. 7, inf. 18, inf. 19, inf. 20.)

6.3. Opastuksen sisältö ja toteutus

Ohjelmapalveluyritykset

Jokainen haastateltu ohjelmapalveluyritys antoi jonkinlaista opastusta asiakkailleen (inf. 1, inf. 2, inf. 3, inf. 6, inf. 10). Yrittäjät kertoivat asiakkaista suuren osan olevan ulkomaalaisia (inf. 2, inf. 3, inf. 6, inf. 10). Opastettuja retkiä järjestävät yritykset kertoivat käyvänsä retken ohjelman ja reitin läpi osallistujien kanssa ennen maastoon lähtöä (inf. 1, inf. 2, inf. 3). Jos maastoon ollaan lähdössä niin, että turisti itse ohjaa kulkuneuvoa (esim. moottorikelkkaa tai koiravaljakkoa), on ennen retken alkua myös ajo-opetus (inf. 2, inf. 3). Alkuinfon yhteydessä yrittäjät myös ohjeistavat porojen varomisesta (inf. 1, inf. 2, inf. 3). Yksi yritys kertoi lähettävänsä useamman päivän kestävien retkien osallistujille ennakkoon tietopaketin, jossa kerrotaan retkestä, paikallisista olosuhteista ja tarvittavista varusteista (inf. 2). Yhden yrityksen opastuksen sisältöön erityisesti kuului turistien opastaminen siitä, miten luonnossa liikutaan kestäväällä tavalla (inf. 15).

Yleensä retkien aikana on tarkoitus pitää taukoja, joiden aikana yrittäjä kertoo ympäröivästä maastosta, esimerkiksi tunturien ja järvien nimistä sekä eläimistä, joita on mahdollisesti matkan aikana näkynyt. Poroista kerrotaan varsinkin, jos niitä on nähty. (inf. 2, inf. 3.) Sekä aloitusinfossa että retken aikana annetaan

mahdollisuus esittää kysymyksiä. Turistit kysyvät usein kysymyksiä säästä, hyvistä pilkkijärvistä, maastosta, näkyvillä olevista tuntureista, varustuksesta sekä eläimistöstä, erityisesti padoista ja poroista. (inf. 1, inf. 2, inf. 3.) Useat ohjelmapalveluyrittäjät mainitsevat ulkomaalaisten turistien osaamattomuudesta pukeutua pakkassäähän. Ennen maastoon lähtöä yrittäjän on varmistettava, että kaikilla on tarpeeksi hyvät varusteet. (inf. 3, inf. 6, inf. 10.)

Majoitusyritykset

Useimpien majoitusyrittäjien antama opastus perustuu siihen, että he vastaavat turistien esittämiin kysymyksiin. He eivät siis aktiivisesti itse neuvo turisteja kestävästä tavoista liikkua luonnossa tai tarjoa tietoa paikallisista elinkeinoista. (inf. 4, inf. 5, inf. 8, inf. 11, inf. 13, inf. 14.) Kahden haastatellun majoitusyrittäjän palvelut myydään Lomarengas.fi-sivuston kautta, joten he eivät käytännössä ole itse tekemisissä asiakkaidensa kanssa. (inf. 11, inf. 12.) Alueen turisteista ja majoitusyritysten asiakkaista pääosa on suomalaisia (inf. 1, inf. 5, inf. 7, inf. 8, inf. 9, inf. 11, inf. 12, inf. 19, inf. 20), jotka liikkuvat maastossa omatoimisesti.

Yleisimmät turistien esittämät kysymykset liittyvät retkeilyreitteihin ja maastoprofiileihin, tunturien vesitilanteeseen, hyviin kalajärviin, metsästys- ja kalastuslupiin, valtion vesien sijaintiin ja porojen sijaintiin. (inf. 4, inf. 5, inf. 7, inf. 9) Osaa matkailijoista kiinnostaa myös kunnan väkiluku, saamelaisuus ja ILO-sopimuksen ratifioiminen (inf. 7).

Ne yritykset, jotka opastavat asiakkaita myös oma-aloitteisesti, antavat yleensä heille vinkkejä hyvistä käyntikohteista ja tapahtumista. Tämä voi olla toteutettu kasvokkain tai sähköpostitse keskustelemalla, tai huoneessa/mökissä tarjolla olevalla esitekansiolla. (inf. 5, inf. 7, inf. 9, inf. 13.)

Metsähallitus

Metsähallituksen edustajat kertovat, että sen pääviestikanava on luontoon.fi-sivusto. Sivuston Ajankohtaista-osiota ja sosiaalista mediaa käytetään nopean viestinnän tarpeisiin. (inf. 17, inf. 18, inf. 20.) Yleisesti ottaen voi todeta, että opastuksessa korostuvat reitit, aikataulut, yhteystiedot puistohallintoon ja poronhoitajiin (inf. 18).

Lisäksi moottorikelkkailu-, kalastus- ja metsästysluvat sisältävät lupaliitteitä, joissa on ohjeita ja tietoja alueella toimimisesta (inf. 18). Metsähallitukselta toimintalupia saaneet yritykset ovat velvollisia välittämään heille annetut ohjeet myös asiakkailleen (inf. 18, inf. 20).

Luontokeskuksessa tarjolla oleva ”retkeilijäinfo” tarkoittaa neuvontaa, jossa asiakasta pyritään auttamaan reittivalinnassa ja perehdytetään heitä reitin piirteisiin ja neuvotaan matkaan valmistautumisessa. Perustiedot retkelle valmistautumisesta löytyvät myös Metsähallituksen internet-sivuilta, mutta tarkemmat maaston erikoispiirteet tai ajankohtaiset asiat tiedotetaan asiakaspalvelun ja Facebook-sivujen kautta. (inf. 17.) Erämaa-alueiden ja kansallispuiston autiotuissa on tupatauluja ja -kansioita, joissa kerrotaan alueesta ja annetaan ohjeita toiminnasta alueella (inf. 18).

Metsähallituksen edustajat pitävät Enontekiön moottorikelkkareittejä ja niiden käytön lupakäytäntöjä monimutkaisina. Myös opastus reiteistä, tarvittavista luvista ja lupaehdoista on puutteellista. (inf. 19, inf. 20.) Moottorikelkkailijoista harva käy Hetan luontokeskuksessa vierailemassa. Tämä johtuu siitä, että luontokeskuksen pihaan ei ole virallista reittiä. Tähän asiaan pyritään saamaan muutos. (inf. 20.)

”Kieltämättä se [moottorikelkkailureitistö ja luvat] on varmasti aika sekava ja joka tulee niinku ummikkona alueelle, ja opastus on huono meillä kaikilla, kunnalla ja Metsähallituksella ja yrittäjillä täällä alueella.” (inf. 19)

Porotalouteen liittyvän opastuksen sisältö ja toteutus

Kaksi yrityksistä kertoo opastuksessaan poronhoidon kulttuurisesta merkityksestä ja siihen liittyvästä luonnontuntemuksesta (inf. 6, inf. 10). Kuusi yritystä kertoo käytännönläheisempiä asioita poronhoidosta, kuten miten poronhoito pitää ottaa huomioon maastossa liikkuesssa, millaisia töitä siihen kuuluu ja millaisia eläimiä porot ovat, mutta eivät poroelinkeinon kulttuurisesta ulottuvuudesta (inf.1, inf. 2, inf. 3, inf. 5, inf. 13, inf. 8). Neljä matkailuyrittäjää totesi, että porotalous tuhoaa luontoa enemmän kuin turismi (inf. 1, inf. 3, inf. 7, inf. 15). Tosin vain yksi kertoi tuovansa tämän opastuksessa esiin (inf. 15). Kuusi yritystä ei anna opastusta poronhoidosta (inf. 4, inf. 7, inf. 9, inf. 11, inf. 12, inf. 14).

Haastatellut porotilavierailuja tarjoavat yritykset haluavat antaa turisteille mahdollisimman autenttisen kuvan porotilan elämästä. Turisteille kerrotaan poronhoitajan elämästä käytännössä, perinteisestä saamelaisesta poronhoitomallista ja eri poronhoitomallien eroista. Lisäksi kerrotaan muista poronhoitoon liittyvistä asioista, kuten historiasta, paliskuntien enimmäisporomääristä, petoeläimistä, vuodenaikojen vaihtelusta ja sääolosuhteista, pakkasen ja lumen merkityksestä, sääskistä, riekkoansoista, kalastuksesta. Myös asuinrakennuksia esitellään. Porotilavierailu kestää viisi-kuusi tuntia. Esittely on yleensä niin kattava, ettei turisteille jää paljoakaan kysymyksiä. Porotilavierailujen asiakaskunnasta yli 90 prosenttia on ulkomaalaisia, eli suomalaisia turisteja osallistuu porotilavierailuille vähän. (inf. 6, inf. 10.) Tyypillisimmin suomalainen tulee porotilalle ostamaan lihaa suoramyynnistä. Tässä yhteydessä heille kerrotaan porotilan kuulumisia ja kaikkesta lihan tuottamiseen liittyvästä. (inf. 10.)

Ne majoitusyritykset, jotka tarjoavat pyytämättä vinkkejä käyntikohteista ja alueen palveluista, eivät ole sisällyttäneet opastukseen tai esitemateriaaliin tietoa porotaloudesta tai kestävästä tavasta liikkua luonnossa. Näihin seikkoihin liittyviin kysymyksiin he vastaavat kysyttäessä. (inf. 5, inf. 7, inf. 9, inf. 13.) Yksi yrittäjä kertoi myös järjestävänsä hiihtämään tuleville viikkoturisteille keskusteluiltoja, joissa puhutaan muun muassa porotaloudesta (inf. 5). Muutamat haastatellut mainitsevat joitakin yksittäisiä asioita, joista he muistuttavat

asiakkaita tarvittaessa, kuten koiran pitämisestä kytkettynä kansallispuistossa tai metsästäjille porojen huomioon ottamisesta. (inf. 5, inf. 13.)

”No tuota, semmoset asiakkaat, nää ryhmät, jotka ovat vuodesta toiseen käyneet, niin niil on aika selkeää kyllä kaikki tieto. Mutta sitten joskus pidetään, kun ovat viikonkin täällä niin pidetään tässä ihan semmosia keskusteluiltoja, että sitten kerron [porotaloudesta ja luontoon liittyvistä toimintaohjeista].” (inf. 5)

Metsähallituksen poronhoitoon liittyvässä opastuksessa huomioidaan porotalouden vuodenkierto neuvomalla asiakkaita pitämään koirat kytkettyinä, tiedotetaan vasomisajan rajoituksista ja rykimääjasta. Asiakkaita pyritään tiedottamaan kelkkailurajoituksista asiakaspalvelussa, reittien liikennemerkeillä, internet-sivuilla ja Facebook-sivuilla. (inf. 17.) Sekä Tunturi-Lapin luontokeskuksessa Hetassa⁹ että Kilpisjärven luontokeskuksessa on näyttelyt, jotka kertovat poronhoidosta. (inf. 17)

6.4. Opastuksen kehittäminen ja sen esteet

Metsähallituksen edustaja toteaa, että yrityksille pitäisi järjestää johdonmukaisia koulutustilaisuuksia kestävästä luontomatkailusta (inf. 18). Yksi haastateltu toi esiin, että tämän hetkinen opastus ja neuvonta luontokeskuksineen ja opastetauluineen kaipaasi nykyaikaistamista. Matkailijat eivät jaksakaan käydä luontokeskuksissa, vaan haluavat tiedot puhelimeensa. Opastuksessa voisi nykypäivänä hyödyntää mobiilisovelluksia. Niiden avulla jaettavan tiedon tulisi olla yksityiskohtaista. Nykyaikainen opastetaulu voisi olla sellainen, jossa sovelluksen ladanneen henkilön kännykkä ilmoittaisi käyttäjän saapuessa johonkin erityiseen paikkaan ja ilmoituksen yhteydessä tulisi tietoa paikasta. (inf. 15)

⁹ <<http://www.luontoon.fi/tunturi-lapinluontokeskus>> Viitattu 25.11.2016

Muun maankäytön ja poronhoidon välisiä konflikteja voisi vähentää myös porotyot.fi-sivuston kaltaisen sovelluksen hyödyntäminen. Porotyot.fi on internet-sivusto, jonne poromiehet merkitsevät porojen kulloisenkin sijainnin. (inf. 4, inf. 16). Sitä käyttävät monet Keski-Lapin paliskunnat, mutta Käsivarren ja Näkkälän paliskunnat eivät ole tässä mukana. Syiksi yksi haastateltu arveli, että metsästyksestä koituva haitta on Keski-Lapissa suurempaa kuin Enontekiöllä. Lisäksi hän arveli, että poromiehet eivät ole innokkaita käyttämään internet-palveluja ylipäättään. (inf. 16.)

”Niin se voi olla vielä sitä, että ehkä se on sitten vaatii, tai minä tiedä, mutta ehkä se vaatii nuorempaa polvea. Että se ehkä on semmonen. Ja tietenkin pitää olla joku käyttäjä, joka pystyy konetta käyttämään ja sinne ristii merkkiä, että.--- Ja tietenkin siellä [Keski-Lapissa] se ehkä on enemmän, että siellä ko se paremmin vetää hirviä siellä alueella, niin hirvikoirien takia, niin se ehkä niinkö tehokkaammin se molemmiin puoleen hyöty niinkö tullut selväksi jo pidemmin, että.” (inf. 16.)

Matkailun ja opastuksen kehittämiseksi poronhoitoa paremmin huomioon ottavaan suuntaan on muitakin esteitä. Yksi yrittäjä toteaa, että paikallisuuden ja saamelaisuuden pitäisi näkyä enemmän matkailutoiminnassa ja markkinoinnissa. Hän kuitenkin lisää, että saamelaiset eivät itse välttämättä halua harjoittaa matkailuelinkeinoa, sillä tuntevat olevansa ”näytteillä”. (inf. 12.)

Poronhoidon ja matkailun välillä päädytään helposti vastakkainasetteluun yhteistyön rakentamisen sijaan (inf. 18). Neljä yrittäjää totesi, että poronhoito pilaa luontoa enemmän kuin turismi (inf. 1, inf. 3, inf. 7, inf. 15) ja yksi yrittäjä painottaa Metsähallituksen toiminnan olevan epäreilua ja suosivan poronhoitajia (inf. 3).

”--- paliskuntasysteemi ja sitten saamelaisuus toinen. Nämä on kaksi semmosta asiaa, että Metsähallituksen virkamiehet ei voi mitään tehdä. Jos näkevät jotakin siinä suunnassa tapahtuvan niin juoksevat piiloon.” (inf. 3)

Tämän perusteella ei ole oletettavissa, että kaikki matkailuyrittäjät haluaisivat esittää poronhoitoa myönteisessä valossa. Metsähallituksen edustaja taas näkee, että osassa yrityksiä oman edun tavoittelu menee yhteistyön rakentamisen edelle (inf. 18).

7. Tulosten tarkastelu

Hypoteesini mukaan opastuksella voidaan vähentää maastossa liikkuvien turistien aiheuttamaa haittaa porotaloudelle, kun se on tietoisesti valittu hallinnointi keinoksi ja toteutettu Orams (1996) suositusten mukaisesti. Tässä luvussa tarkastelen Enontekiöllä toteutettavaa opastusta hypoteesini näkökulmasta.

Haastateltujen kanssa käydyt keskustelut päätöksenteon oikeudenmukaisuudesta ja poroelinkeinojen ympäristövaikutuksista nostivat esiin, että halukkuus elinkeinojen yhteensovittamiseen ei välttämättä ole niin kova kuin aikaisemmista tutkimuksista on voinut ymmärtää. Tätä en ottanut hypoteesissani huomioon. Käsittelen asiaa alaluvussa 7.1. Alaluvussa 7.2. käyn läpi matkailuyrittäjien näkemyksiä turistien aiheuttamasta laidunrauhan häiriintymisestä ja näkökulmia ongelman ratkaisuun. Haastatteluaineistoni tuki muiden lähteiden pohjalta muodostunutta käsitystä hallinnoinnin ja maankäyttöä koskevien päätösten oikeudenmukaisuuteen liittyvistä ongelmista. Tätä käsittelen tarkemmin alaluvussa 7.3. Laidunalueen kaventumiseen liittyvät ongelmat eivät tulleet esille yrittäjiä haastatellessa, mutta tämä onkin ongelma, joka häiritsee vain poronhoitajia.

7.1. Halu elinkeinojen yhteensovittamiseen

Aiemman tutkimuksen mukaan matkailuyrittäjien halu elinkeinojen yhteensovittamiseen on voimakas muun muassa sen takia, että porolla on tärkeä asema pohjoisen julkisuuskuvassa (Kemppainen ym. 2001, Hallikainen ym. 2008). Tekemissäni haastatteluissa tämä halu ei kuitenkaan näyttäytynyt yksiselitteisesti. Neljä matkailuyrittäjää nosti esiin porotalouden aiheuttaman maan kulumisen, jota pitivät suurempana ympäristöongelmana kuin matkailun vaikutuksia ympäristöön, ja yksi yrittäjä piti porotalouden toimintaedellytyksien turvaamiseen tai parantamiseen tähtääviä toimia epäreiluina. Suurimmasta osasta haastatteluja ei tullut esiin erityisen voimakas tahto elinkeinojen yhteensovittamiseen. Yleinen asenne vaikutti pikemminkin neutraalilta. Tahto elinkeinojen yhteiseloon saattoi jäädä haastatteluissa näkymättömäksi sen takia, että asiasta keskusteltiin vain epäsuorasti. Toisaalta myös yksi Metsähallituksen edustaja totesi, että osassa yrityksistä oman edun tavoittelemisen menee yhteistyön rakentamisen edelle. Lisäksi ongelmaa lisää, jos saamelaiset itse eivät halua tulla mukaan matkailuliiketoimintaan ”näytteillä” olemisen takia, kuten yksi haastateltu epäili. Voimakkaampi saamelaisedustus matkailuyrittäjissä voisi parantaa poronhoitajien asemaa.

Jos osapuolien halu mahdollistaa molempien elinkeinojen olemassaolo ei ole voimakas, se vaikeuttaa ongelmien ratkaisemista huomattavasti. Kukaan haastatelluista ei aktiivisesti halunnut huonontaa poroelinkeinojen toimintamahdollisuuksia, mutta esiin ei myöskään tullut erityistä halua toimia elinkeinojen elinvoimaisuuden säilyttämisen puolesta.

7.2. Laidunrauhan häiriintyminen ja ongelman ratkaisu

Haastatellut eivät pidä turistien aiheuttamaa laidunrauhan häiriintymistä ja haittaa poroelinkeinolle merkittävänä. Kannat ovat ristiriidassa poronhoitajien kokemuksien kanssa. Ainakaan omin voimin liikkuvat retkeilijät eivät ole yrittäjien mielestä haitaksi. Valokuvaaminen liian läheltä poroa on harvinaista, eivätkä turistit juoksuta poroja tahallaan. Haastattelujen perusteella matkailusta aiheutuu häiriötä vain joillakin alueilla, eli osa poronhoitajista ei kärsi matkailun aiheuttamasta laidunrauhan häiriintymisestä mitenkään. Moottorikelkkailun aiheuttamat ongelmat eivät liity reittien ulkopuoliseen ajeluun, vaan porojen kulkemiseen kelkkareiteillä.

Näiden näkemysten mukaan tehokkaampaa olisi siis keskittyä fyysisten tai suorien keinojen käyttöön virkistyskäytön hallinnoinnissa opastuksen sijaan, sillä matkailusta aiheutuva haitta ei liity tietämättömyydestä tai välinpitämättömyydestä johtuvaan sääntöjen vastaiseen toimintaan. Erämaa-alueilla ja kansallispuistoissa onkin paljon Metsähallituksen ylläpitämää palvelurakennetta, joka ohjaa retkeilijät tietyille alueille. Lisäksi metsästäminen ja moottorikelkkailu vaativat luvan. Moottorikelkkareittien sijainnin ja määrän uudelleen arvioiminen olisi opastusta tehokkaampi tapa vähentää kelkkailusta aiheutuvaa haittaa. Myös retkeilevät turistit toimivat haastateltujen mukaan sääntöjen mukaisesti, joten retkeilystä aiheutuvaa häiriötä vähentäisi todennäköisesti enemmän polkujen ja tupien määrän ja sijainnin suunnitteleminen ottaen porotalous paremmin huomioon.

Toisaalta haastatteluilla ja poronhoitajilla on yhteneväinen käsitys siitä, että matkailijoiden tiedot porotaloudesta ovat vähäiset. Tämä tukee hypoteesiani siitä, että opastuksella olisi mahdollista vaikuttaa matkailijoiden tietotasoon ja muuttaa heidän käyttäytymistään vähemmän haittaa aiheuttavaksi. Poroelinkeinoon liittyen ei ole havaittavissa kattoilmiötä. Luonnossa liikkuvat matkailijat eivät ole jo valmiiksi valveutuneita porotalouteen liittyvistä ongelmista ja asenteeltaan erityisen positiivisia porotaloutta kohtaan. Opastuksella saadaan suurimpia vaikutuksia niihin turisteihin, joiden tietotaso on matalin ja asenteet vähiten

positiiviset (Beaumont 2001). Tässä tapauksessa voidaan siis olettaa opastuksen vaikuttavan paljon turistien käyttäytymiseen ja tietotasoon poronhoidosta.

7.3. Päätöksenteon oikeudenmukaisuus

Haastatteluaineistoni tuki käsitystä siitä, että hallinnon ja maankäyttöpäätösten oikeudenmukaisuudessa on ongelmia. Uutena näkökulmana kuitenkin nousi esiin yhden haastatellun esiin tuoma ja kokema matkailuyrittäjiin kohdistuva epäoikeudenmukaisuus. Yrittäjä piti porotalouden toimintaedellytyksien turvaamiseen tai parantamiseen tähtääviä toimia epäreiluina, sillä matkailu on porotaloutta merkittävästi suurempi työllistäjä Enontekiöllä. Eri tahot eivät siis koe päätöksentekoa tasapuoliseksi, mutta eri syistä.

Lähes kaikissa ekoturismin hallinnointimalleissa tuodaan esiin, että on tärkeää osallistaa paikallisyhteisö päätöksentekoon ja suunnitteluun (Richards & Hall 2000: 8, Backman ym. 2001: 451, 456–457, Hinch 2001, Farrell & Marion 2002). Metsähallitus pyytää paliskunnilta lausuntoja moniin maankäyttöä koskeviin asioihin ja järjestää vuosittaisia tilaisuuksia, joihin osallistuu paliskunnan ja matkailuyrittäjien lisäksi kunnan ja valvontaviranomaisten edustajia. Niissä päätetään erämaalain ja erämaa-alueiden hoito- ja käyttösuunnitelman mahdollistamia asioita. Lisäksi safaritoimintaan käytettävät reitit sovitaan matkailuyrittäjien ja paliskuntien kanssa kolmikannassa. Metsähallituksen puolelta toimintatavat on koettu toimiviksi. Poroelinkeinon edustajat kuitenkin kokevat, että kuulemismenettely järjestetään vain maankäyttöpäätösten legimiteetin varmistamiseksi (Hukkinen ym. 2002: 19). Matkailuyrittäjien näkökulmasta taas voi vaikuttaa, että paliskunta pystyy sanelemaan Metsähallitukselle, miten maankäyttöpäätöksissä toimitaan. Elinkeinojen yhteistyötä tulisi poronhoitajienkin mielestä parantaa (Hukkinen ym. 2003: 19), mutta yrittäjien puolelta yhteistyö ei tunnu todelliselta, jos paliskunnalla on joka tapauksessa veto-oikeus päätöksiin.

Erämaa-alueet, joilla iso osa luontomatkailustakin tapahtuu, on perustettu ”erämaaluonteen säilyttämiseksi, saamelaiskulttuurin ja luontaiselinkeinojen turvaamiseksi sekä luonnon monipuolisen käytön ja sen edellytysten kehittämiseksi” (Erämaalaki 1991/62). Tästä syystä on perusteltua, että saamelaisten poronhoitoalueella Metsähallituksen päätöksissä paliskunnan kannalla on painoarvoa. Yhteenvedona voidaan todeta, että kestäväan matkailuun liittyvissä tutkimuksissa (Richards & Hall 2000: 8, Backman ym. 2001: 456–457, Hinch 2001, Farrell & Marion 2002) yleisesti suositeltu paikallisyhteisöjen mukaan ottaminen maankäytön suunnitteluun ei suoralta kädeltä takaa ristiriidatonta tilannetta, sillä paikallisilla on eriäviä intressejä.

7.4. Opastuksen sisältö

Esittelen seuraavaksi, miten viittä tärkeänä pitämäni poroelinkeinoon liittyvää teemaa käsitellään turisteille annettavassa opastuksessa.

- Poronhoidon merkitys saamelaisessa kulttuurissa (yhteisöllisyys, sosiaaliset arvot, luonnontuntemus)
- Poronhoitovuoden työt ja tärkeät ajankohdat

Vain kaksi yritystä toi opastuksessaan esiin poronhoidon kulttuurisen merkityksen, sen vaatiman luonnontuntemuksen sekä poronhoitovuoden työt ja ajankohdat. Metsähallituksen ylläpitämissä luontokeskuksissa kerrotaan poronhoidon kulttuurisesta ja sosiaalisesta merkityksestä. Metsähallitus huomioi poronhoitovuoden työt neuvomalla internet-sivuillaan ja luontokeskuksissa pitämään koirat kytkettyinä, tiedottamalla vasomisajan rajoituksista ja rykimääjasta.

- Käytännön toimintaohjeet, kuten vältettävät alueet porojen häirinnän ehkäisemiseksi ja toiminta poroja kohdatessa (kävellen, hiihtäen, moottorikelkalla, koiravaljakolla, metsästysretkellä jne.)

Kuusi yritystä antoi käytännön neuvoja elinkeinon huomioon ottamisesta. Metsähallitus neuvoo pitämään koirat kytkettyinä, tiedottaa vasomisajan rajoituksista ja rykimääjasta. Kelkkailurajoituksista tiedotetaan luontokeskuksissa, kelkkareiteillä liikennemerkein sekä internet- ja Facebook-sivuilla.

- Porojen merkitys arktiselle ekosysteemille

Yksi yrittäjä kertoi tuovansa opastuksessa esiin, että alueiden ylilaidunnus on jatkunut vuosikymmeniä, eikä luonto kestä nykyistä poromäärää. Kukaan ei opastanut siitä, miten porojen olemassaolo on muovannut ja ylläpitää tietynlaista kasviyhteisöä.

- Poroelinkeinoa uhkaavia tekijöitä kuten ilmastonmuutos ja laidunalueen kaventuminen

Yksikään haastateltu ei kertonut opastuksen käsittelevän poronelinkeinoa uhkaavia tekijöitä.

Kuusi yritystä ei kerro oma-aloitteisesti asiakkailleen mitään alueen porotaloudesta.

7.5. Opastuksen toteutus

Käyn tässä alaluvussa läpi, miten ohjelmapalvelu- ja majoitusyritykset opastavat asiakkaitaan ja vertaan sitä Oramsin malliin tehokkaasta opastuksesta. Aluksi on todettava, että jopa kuusi haastatelluista yrityksistä antaa asiakkailleen opastusta porotaloudesta vain kysyttäessä.

Ohjelmapalveluyritysten järjestämällä opastetuilla retkillä ja porotilavierailuilla saa eniten tietoa poronhoidosta. Retkien alussa käydään läpi reitti, mahdollinen ajo-opetus ja ohjeet porojen varomisesta. Retken aikana pysähdellään ja opas kertoo luontokohteista ja eläimistä.

Ohjelmapalveluyritysten retket ja porotilavierailut toteuttavat todennäköisesti osan Oramsin (1996) mallin kohdista. Todennäköisesti kuulijan mielenkiinto saadaan heräämään ja tunnesidekin luotua joitakin asioita kohtaan luonnossa. Yritykset saattavat myös kysyä palautetta retkien jälkeen. Puuttuvat osat ovat toimintamotivaation luominen ja toimintamahdollisuuksien tarjoaminen. Opastuksessa olisi hyvä tuoda esiin poroelinkeinon liittyviä ongelmia ja niiden ratkaisuvaihtoehtoja, sekä antaa mahdollisuus osallistua niiden ratkaisemiseen heti retken aikana (esimerkiksi lahjoitus, adressin allekirjoitus, liittyminen järjestöön, käyttäytymisen muutos luonnossa liikkeessä).

Suurin osa alueen turisteista on suomalaisia, jotka ovat omatoimisia matkailijoita. He tulevat esimerkiksi vaeltamaan, hiihtämään tai moottorikelkkailemaan, mutta eivät osallistu opastetuille retkille ja porotilavierailuille läheskään samassa määrin kuin ulkomaalaiset turistit. Heidän opastamisensa on siis majoitusyritysten sekä Metsähallituksen internet-sivujen ja luontokeskusten varassa.

Majoitusyritykset antoivat opastusta pääosin vain kysyttäessä. Jos turisti ei osaa itse kysyä, miten porotalous tulee ottaa alueella liikkeessä huomioon, hän ei saa siihen ohjeistusta majoitusyrittäjiltä. Metsähallituksen sivuilla ja luontokeskuksissa tiedotetaan rajoituksista ja joistakin huomioon otettavista asioista. Luontokeskuksissa järjestetään myös poronhoitoon liittyviä näyttelyitä.

7.6. Tutkielman toteutuksesta

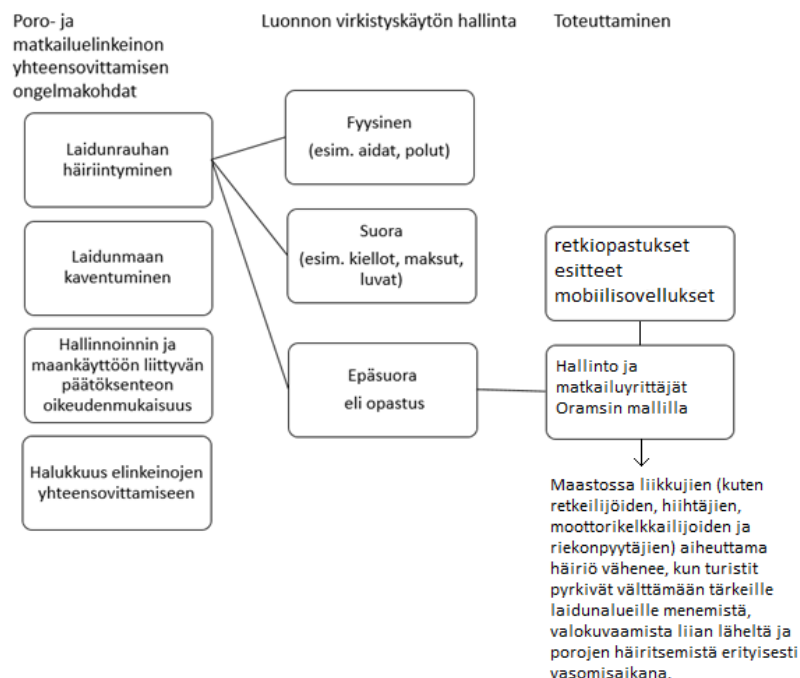
Aineistossa on enemmän Hetan kuin Kilpisjärven alueen yrittäjien haastatteluja ja enemmän majoitus- kuin ohjelmapalveluyrittäjien haastatteluja. Tämä johtui siitä, että Kilpisjärvellä oli aineiston keruuhetkellä sesonkiaika toisin kuin Hetassa. Tutkimustulokset voisivat olla monipuolisemmat, jos vastauksia olisi saanut enemmän Kilpisjärven alueen ohjelmapalveluyrittäjiltä. Matkailututkimuksia tehdessä kannattaa siis huomioida alueen sesonkiajan sijoittuminen ja pyrkiä keräämään aineisto sen ulkopuolella.

8. Johtopäätökset

Tutkielmani on keskittynyt selvittämään matkailu- ja poroelinkeinon yhteensovittamisen ongelmia Käsivarren Lapissa ja opastuksen mahdollisuuksia ratkaista niitä. Tutkimuskysymyksiin olen pyrkinyt vastaamaan aiemman tutkimustiedon sekä haastatteluaineiston pohjalta. Kysymykset ovat siis:

- 1) Mitä ongelmia matkailu- ja poroelinkeinon välillä on?
- 2) Miten turisteille suunnatulla opastuksella voidaan vähentää matkailun aiheuttamaa haittaa porotaloudelle?
- 3) Miten porotalouteen liittyvää opastusta tulisi parantaa?

Tutustuin aiempaan tutkimukseen opastuksen merkityksestä luonnon virkistyskäytön hallinnassa sekä poro- ja matkailuelinkeinojen ongelmista. Tämän pohjalta muodostin hypoteesin siitä, millaisessa roolissa opastus voi olla poro- ja matkailuelinkeinon välisten ongelmien ratkaisemisessa. Haastatteluaineiston avulla olen tarkastellut mallin paikkansa pitävyyttä ja kehittänyt siitä paremmin todellisuutta kuvaavan. Kehittyneempi malli on esitetty kuvassa 7.

Kuva 7. Malli poro- ja matkailuelinkeinon yhteensovittamisen ongelmien ratkaisemisesta opastuksen keinoin.

1) Mitä ongelmia matkailu- ja poroelinkeinoon välillä on?

Elinkeinojen väliset ongelmat liittyvät laidunrauhan häiriintymiseen, laidunmaan kaventumiseen, käsitykseen hallinnon ja maankäyttöön liittyvän päätöksenteon oikeudenmukaisuudesta sekä halukkuuteen elinkeinojen yhteensovittamiseen. *Matkailuyrittäjien, hallinnon ja poronhoitajien näkemykset elinkeinojen välisien ongelmien syistä ja ratkaisukeinoista eivät ole täysin yhtenevät.*

Laidunrauhan häiriintyminen ei ole haastateltujen mielestä yhtä iso ongelma kuin poronhoitajien mukaan. Aiemmassa tutkimuksessa on tuotu esiin, että retkeilijät häiritsevät poroja ja voivat aiheuttaa koko tokan siirtymisen pois laidunpaikalta, mutta matkailuyrittäjien mukaan tällainen on harvinaista. Moottorikelkkailua tapahtuu vähän kelkkareittien ulkopuolella, mutta ongelmia aiheuttaa se, että porot kulkevat kovapohjaisia kelkkareittejä pitkin kauas tokka- tai paliskunnan alueelta ja häiriintyvät reittejä käyttävistä kelkkailijoista. Koiravaljakot ja ulkopaikkakuntalaisten riekonpyytäjien koirat saattavat häiritä poroja. Herkintä aikaa ovat pakkasyöt keväällä ja vasomisaika.

Tulosteni mukaan matkailun aiheuttama häiriö painottuu tietyille alueille Enontekiöllä. *Osa poronhoitajista ei kohtaa ongelmia ollenkaan.* Haastatteluissa ei käsitelty laidunmaan kaventumisesta porotaloudelle aiheutuvia ongelmia, mutta kirjallisuuden perusteella muun muassa loma-asuntorakentaminen, luonnonsuojelu ja maastoliikenne aiheuttavat tätä.

Porotalouden ympäristövaikutuksista usein pinnalla on ylilaidunnus. Huomiotta usein kuitenkin jäävät syyt, jotka ajavat ylilaidunnukseen sekä muut porotalouden ulkopuoliset tekijät, jotka vaikuttavat kasvillisuuden tilaan. *Matkailuyrittäjätkin tuovat ylilaidunnuksen esiin ongelmana* ja kokevat matkailun aiheuttavan porotaloutta vähemmän negatiivisia ympäristövaikutuksia.

Sekä poronhoitajat että osa matkailuyrittäjistä kokevat hallintoon ja maankäyttöön liittyvän päätöksenteon epäoikeudenmukaisena. Poronhoitajat kokevat, että kuulemismenettely järjestetään osassa tapauksista vain päätösten legitimoimiseksi. Haastatelluista yrittäjistä yksi taas totesi, että paliskunta pystyy tällä hetkellä sanelemaan Metsähallitukselle, miten maankäyttöpäätöksissä

toimitaan. Kokemus epäoikeudenmukaisesta päätöksenteosta ei todennäköisesti liity kaikkiin tapauksiin. Metsähallituksen edustajat esittelivät toimivaksi kokemaansa kolmikantamallia, jossa sekä poronhoitajat, matkailuyrittäjät että Metsähallitus ovat saman pöydän ääressä yhdessä neuvottelemassa maankäyttösuunnitelmista.

Yksi ongelma elinkeinojen yhteensovittamiselle on osapuolten halukkuus. Aiemmassa tutkimuksessa on tuotu esiin, että yrittäjillä on voimakas tahto elinkeinojen yhteiseloön, sillä poro on tärkeä osa pohjoista imagoa. Haastatteluissa tuli kuitenkin esiin, että osa yrittäjistä pitää porotalouden ympäristövaikutuksia vakavina ja sen saamia jatkuvia tukia sekä etuoikeutta päätöksenteossa epäoikeudenmukaisena. Tämä todennäköisesti alentaa heidän halukkuuttaan opastaa turisteja paikallisesta porotaloudesta. Metsähallituksen edustaja totesi, että osalla yrittäjistä on tärkeämpää oman edun tavoittelu, kuin yhteistyön rakentaminen elinkeinojen välille. Halukkuuden puute on ongelma, sillä elinkeinojen yhteensovittamista edesauttaisi huomattavasti, jos molemmilla osapuolilla olisi tahto siihen.

2) Miten turisteille suunnatulla opastuksella voidaan vähentää matkailun aiheuttamaa haittaa porotaloudelle?

Luonnon virkistyskäyttöä voidaan hallinnoida fyysisillä, suorilla ja epäsuorilla toimenpiteillä. Fyysisiä ovat erilaisia palvelurakenteet, kuten reitit, nuotiopaikat, tuvat sekä puu- ja jätehuolto, joita Metsähallitus tarjoaakin erämaa-alueilla ja kansallispuistoissa. Suoria hallinnointikeinoja ovat esimerkiksi erilaiset luvat ja maksut. Metsähallitus vaatii metsästyksen, kalastuksen sekä maastoliikenteen harjoittajan hankkimaan toiminnalle maksullisen luvan. Epäsuora hallinnointitoimi tarkoittaa käytännössä opastamista, jolla pyritään siihen, että turisti ymmärtää, millainen toiminta on haitallista ja vähentää tällaista käyttäytymistä.

Tutkimuksissa on todettu, että opastamisella voi olla vaikutusta turistien tietotasoon, asenteisiin ja käyttäytymiseen. Opastus myös lisää turistien

matkastaan saamaa nautintoa. On todettu, että luontomatkailijat ovat keskimääräistä valveutuneempia ympäristökysymyksistä ja heillä on myönteiset ympäristöasenteet. Tämän takia ympäristöasioista valistamalla ei saada heidän asenteitaan enää nousemaan positiivisemmiksi. Tällainen asenteiden paranemisen kattoilmiö ei kuitenkaan todennäköisesti koske porotaloudesta annettavaa valistusta, sillä haastattelujen perusteella *turistit tietävät poronhoidosta hyvin vähän*.

Matkailijat pystyvät oppimaan opastetauluja lukemalla, mutta todennäköisesti tehokkaampaa on oppaan suullisesti antama opastus. Haasteita opastukselle luovat turistien heterogeeniset taustat muun muassa iän, äidinkielen ja kielitaidon sekä koulutustaustan suhteen. Lisäksi opastuksen tulee olla viihdyttävää, sillä osallistuminen on vapaaehtoista ja tarkoitettu ajanvietteeksi.

On todettu, että opastuksessa ei kannata ottaa esiin teemoja viittä enempää. Lisäksi teemoista kertomisen lisäksi tulisi pyrkiä herättämään kuulijan mielenkiinto ja muodostamaan hänelle tunneside käsiteltävään asiaan. Hänessä olisi tarkoitus herättää motivaatio toimia toivotulla tavalla ja tarjota siihen mahdollisuus. On myös hyvä pyytää palautetta opastuksesta ja kehittää sitä palautteen pohjalta.

Maastoon lähtijöitä voisi siis valistaa paikallisesta porotaloudesta, sen erityispiirteistä ja merkityksestä saamelaiselle kulttuurille. Heille tulisi kertoa, millainen toiminta saa tokat hajoamaan, lisää poronhoitajien töitä ja vaikeuttaa paimentamista, sekä missä tärkeimmät laidunalueet sijaitsevat kunakin vuodenaikana. Turistit todennäköisesti välttelisivät opastuksen jälkeen tärkeillä laidunalueilla menemistä sekä porojen valokuvaamista liian läheltä. *Moottorikelkkailun aiheuttamaa haittaa suitsisi kuitenkin paremmin kelkkareittien määrän vähentäminen*. Tämä johtuu siitä että ongelmia aiheuttaa porojen käveleminen kelkkareiteillä, eikä kelkkailijoiden reittien ulkopuolinen ajeleminen.

3) Miten porotalouteen liittyvää opastusta tulisi parantaa?

Opastuksessa eivät kaikilta osin toteudu kirjallisuudessa esiin tulleet suositukset opastuksen toteuttamisesta. Ohjelmapalveluyritysten retkillä, porotilavierailuilla ja luontokeskusten näyttelyissä todennäköisesti kuulijan mielenkiinto saadaan heräämään joissakin asioita kohtaan poronhoidossa. Yritykset saattavat myös kysyä palautetta retkien jälkeen. *Puuttuvat osat ovat tunnesiteen ja toimintamotivaation luominen ja toimintamahdollisuuksien tarjoaminen.* Opastuksessa olisi hyvä tuoda esiin poroelinkeinoon liittyviä ongelmia ja niiden ratkaisuvaihtoehtoja. Opastettaville tulisi antaa mahdollisuus osallistua ongelmien ratkaisemiseen heti retken aikana, esimerkiksi poroja häiritsevää käyttäytymistä muuttamalla luonnossa liikkuesssa. Opastusta suunnitellessa olisi hyvä tarkastella, toteutuvatko ohjelmassa seuraavat kohdat:

- mielenkiinnon herättäminen
- tunnesiteen luominen
- toimintamotivaation luominen
- toimintamahdollisuuden tarjoaminen
- palautteen kerääminen

Suurin osa turisteille annettavasta opastuksesta ei käsittele kaikkia mielestäni tärkeitä porotalouteen liittyviä teemoja. Suuri osa majoituspalveluyrityksistä ei oikeastaan käsittele niistä yhtäkään. Mielestäni opastuksessa olisi hyvä tulla vahvemmin esiin seuraavat teemat:

- poronhoidon merkitys saamelaisessa kulttuurissa (yhteisöllisyys, sosiaaliset arvot, luonnontuntemus)
- poronhoitovuoden työt ja tärkeät ajankohdat
- porojen merkitys arktiselle ekosysteemille
- käytännön toimintaohjeet, kuten vältettävät alueet porojen häirinnän ehkäisemiseksi ja toiminta poroja kohdatessa (kävellen, hiihtäen, moottorikelkalla, koiravaljakolla, metsästysretkellä jne.)
- poroelinkeinoa uhkaavia tekijöitä kuten ilmastonmuutos, laidunrauhan häiriintyminen ja laidunalueen kaventuminen

Huomionarvoista on, että parasta opastusta porotaloudesta saa ohjelmapalveluyritysten järjestämällä retkillä ja porotilavierailuilla, mutta heidän asiakaskuntansa on pääasiassa ulkomaalaisia. Kuitenkin suurin osa alueen turisteista on suomalaisia. *Käytännössä suomalaisten turistien opastaminen on pitkälti Metsähallituksen tiedotuksen varassa.* Metsähallituksen pääviestikanava on luontoon.fi-sivusto, josta monet yrittäjätkin kertovat asiakkaidensa hakevan tietoa. Tämä luo tietenkin paineita sivuston ylläpidolle. Tiedon tulee olla ajantasaista ja kattavaa. Siellä on myös mahdollisuus jakaa syvällisempää tietoa paikalliskulttuurista. Luontokeskuksissakin jaetaan tietoa, mutta esimerkiksi moottorikelkkailijat eivät ole erityisen aktiivisia käymään niissä. *Suomalaisille voisi myös markkinoida enemmän opastettuja retkiä ja porotilavierailuja.*

Majoitusyrityksien antama opastus on hyvin vähäistä. *Asiakkaille olisi kuitenkin mahdollista jakaa tietoa paikallisesta poronhoidosta esimerkiksi esitteiden avulla.* Tutkimuksissa on todettu, että turistit oppivat myös opastetauluja lukemalla. On syytä olettaa, että tämä pätee myös esitteisiin.

Haastatteluissa tuli esiin ideoita opastuksen toteuttamisen kehittämiseksi. *Opastuksessa voisi hyödyntää enemmän nykyaikaisimpia teknologioita,* jotka tekisivät informaation jakamisesta tehokkaampaa. Esimerkkinä haastatteluaineistossa mainitaan mobiilisovellus, joka ilmoittaisi retkeilijälle, kun hän saapuu erityiseen kohteeseen ja jakaisi siitä tietoa. Nykyteknologiaa olisi mahdollista hyödyntää myös metsästyksessä. Riekonpyytäjille voisi tulla ilmoitus, kun he lähestyvät aluetta, jolla on käynnissä porotyöt. Porojen sijainnin voisi ilmoittaa myös porotyot.fi-tyyppisellä internet-sivustolla.

Opastuksen kehittämistä estää matkailuyrittäjien ja poronhoitajien keskinäiset ristiriidat. Matkailuyrittäjät eivät välttämättä halua tuoda poronhoitoa erityisesti esiin ja korostaa sen kulttuuriarvoja. Osan halukkuutta vähentäneet epäileuliksi koetut maankäyttöpäätökset. Useampi yrittäjä mainitsi myös porotalouden aiheuttamista negatiivisista vaikutuksista ympäristöön. Negatiivisten ympäristövaikutusten takia kaikki eivät esittele porotaloutta positiivisessa valossa.

Saamelaisia matkailuyrittäjiä on vähän, eikä saamelaisuus senkään takia ole vahvasti matkailussa esillä. Tämän yksi haastateltu arvelee johtuvan saamelaisten haluttomuudesta olla ”näytteillä”. Matkailijoille poronhoidosta välittyvään kuvaan vaikuttaisi varmaankin tehokkaimmin saamelaisten matkailuyrittäjien määrän lisääntyminen.

Enontekiön tapauksessa näyttää siltä, että opastuksella ei saavuteta parannuksia tilanteeseen ainakaan lyhyellä aikavälillä. Poronhoidon tuominen julkisuuteen positiivisemmassa valossa ja yleinen tietoisuuden lisäys sen kulttuurisesta ja sosiaalisesta merkityksestä vaikuttavat asenteisiin ja päätöksentekoon hitaasti. Lisäksi suurimmat matkailun aiheuttamat haitat eivät pääasiallisesti johdu turistien ajattelemattomasta tai luvanvastaisesta käytöksestä. Turistien valistamisella voisi saada aikaan muutosta, jos ongelma olisi luvaton toiminta, kuten roskaaminen, tahallinen ja laajamittainen porojen häiritseminen tai reittien ulkopuolinen maastoliikenne. Haastattelujen perusteella tällaista ei kuitenkaan juuri tapahdu. *Matkailun aiheuttama luonnonrauhan häiriintyminen tapahtuu siis luvallisen toiminnan puitteissa.* Häiriön vähentämiseksi pitäisi lupakäytäntöjä tiukentaa. Se kuitenkin todennäköisesti nostattaisi matkailuyrittäjien vastustuksen.

Tämä tutkielma on käsitellyt, miten matkailijoiden tiedon lisääntyminen saamelaisesta poronhoidosta Enontekiön alueella mahdollisesti vaikuttaisi matkailun aiheuttamiin haittoihin poroelinkeinolle. Poronhoitajat ovat kuitenkin myös toivoneet, että hallinnon työntekijöiden ja matkailuyrittäjien tieto poronhoidosta olisi nykyistä todenmukaisempaa ja laaja-alaisempaa. Voi olla, että näiden ryhmien tiedon lisääntymisellä olisi enemmän vaikutusta tilanteeseen. Lisäksi matkailun aiheuttamien haittojen lieventämiseksi on ehdotettu matkailulle menetetyn maan kompensoimista turistiverolla, maksamalla menetetystä laidunmaasta jatkuva korvaus poronhoitajille tai kaavoittamalla alueita pelkästään poronhoidolle. Näiden ehdotusten käytännön toteutusmahdollisuuksia ja vaikutuksia olisi syytä tutkia.

Lopuksi on todettava, että poronhoitoa uhkaa moni muukin tekijä kuin matkailu, kuten elinkeinon heikosta kannattavuudesta koituvat ongelmat, paliskuntajärjestelmän aiheuttamat ongelmat siidajärjestelmään perustuvissa

paliskunnissa, petojen aiheuttamat vahingot sekä suurimpaan sallittuun poromäärään perustuva hallinnointi. Vaikka matkailun ja poronhoidon yhteiselo saataisiin täysin toimivaksi, jäävät muut elinkeinoa uhkaavat asiat vielä ratkaisemattomiksi.

Lähteet

- Anisimov, O., Vaughan, D., Callaghan, T., Furgal, C., Marchant, H., Prowse, T., Vilhjálmsson, H. & Walsh, J. 2007: Polar regions (Arctic and Antarctic) — Teoksessa: Parry, M., Canziani, O., Palutikof, J., van der Linden, P. ja Hanson, C. (toim.), *Climate Change 2007: Impacts, Adaptation and Vulnerability. Contribution of Working Group II to the Fourth Assessment Report of the Intergovernmental Panel of Climate Change*: 653–685. Cambridge University Press. Cambridge.
- Backman, K.F. & Morais, D. B. 2001: Methodological Approaches Used in the Literature. — Teoksessa: Weaver (toim.), *Encyclopedia of Ecotourism*: 597– 609. CAB International. Wallingford, UK.
- Backman, S., Petrick, J. & Wright, B. A. 2001: Management Tools and Techniques: an Integrated Approach to Planning. — Teoksessa: Weaver, D. B. (toim.), *Encyclopedia of Ecotourism*: 451–461. CAB International. Wallingford, UK. ISBN 0 85199 368 0.
- Beaumont, N. 2001: "Ecotourism and the Conservation Ethic." — *Journal of Sustainable Tourism* 9: 317–38.
- Beckmann, E. A. 1988: Interpretation in Australia: Some examples outside national parks. — *Australian Parks and Recreation* 24(3) 8–12.
- Callaghan, T., Björn, L., Chernov, Y., Chapin, T., Christensen, T., Huntley, B., Ims, R., Johansson, M., Jolly, D., Jonasson, S., Matveyeva, N., Panikov, N., Oechel, W., Shaver, G., Elster, J., Henttonen, H., Laine, K., Taulavuori, K., Taulavuori, E. & Zöckler, C. 2005: Biodiversity, Distributions and Adaptations of Arctic Species in the Context of Environmental Change. — *Ambio* 33(7): 404–417.
- Choi, H. C. & Sirakaya, E. 2006: Sustainability indicators for managing community tourism. — *Tourism Management* 27: 1274–1289.
- Cobbinah, P. B. 2015: Contextualising the meaning of ecotourism. — *Tourism management Perspectives* 16: 179–198.
- Dana, L-P. & Light, I. 2011: Two forms of community entrepreneurship in Finland: Are there differences between Finnish and Sámi reindeer husbandry entrepreneurs? — *Entrepreneurship & Regional Development* 23(5–6) 331– 352.
- Donohoe, H. M. & Needham, R. D. 2006: Ecotourism: The evolving contemporary definition. — *Journal of Ecotourism* 5(3), 192–210.

- Edwards, S.N., McLaughlin, W.J. & Ham, S.H. 2000: *Comparative study of ecotourism policy in the Americas – 1998* (2. painos). University of Idaho & the Organization of American States. 149 s.
- Erämaalaki 1991/62. Annettu Helsingissä 17.1.1991. Saatavissa: <
<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1991/19910062#P1>>
- Eskola, J. & Suoranta, J. 1998: *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*. — Vastapaino, Tampere. 266 s.
- Eurola, S., Huttunen, S. & Welling, P. 2004: Enontekiön suurtuntureiden paljakan kasvilajistosta. — Teoksessa: Järvinen, A. & Heikkilä, T. (toim.), *Kilpisjärvi Notes* 18: 4–22. Yliopistopaino, Helsinki. ISBN 952-10-1967-0.
- Farrell, T. A. & Marion, J. L. 2002: The Protected Area Visitor Impact Management (PAVIM) Framework: A Simplified Process for Making Management Decisions. — *Journal of Sustainable Tourism* 10 (1) 31–51.
- Fennell, D. A. 2001: A content analysis of ecotourism definitions. — *Current Issues in Tourism* 4(5), 403–421.
- Forbes, B. 2007: Equity, vulnerability and resilience in social-ecological systems: a contemporary example from Russian arctic. — *Research in Social Problems and Public Policy* 15: 203–236.
- Hall, C. M., Müller, D., & Saarinen, J. 2009: *Nordic tourism: Cases and Issues* — Channelview Press, Clevedon, UK. 293 s.
- Hall, C. M. & Saarinen, J. 2010a: Polar Tourism: Definitions and Dimensions. — *Scandinavian Journal of Hospitality and Tourism* 10(4): 448–467
- Hall, C. M. & Saarinen, J. (toim.) 2010b: *Tourism and Change in Polar Regions: Climate, environments and experiences*. — Routledge, New York. ISBN-13: 978-0-203-85180-7. 336 s.
- Hallikainen, V., Helle, T., Hyppönen, M., Ikonen, A., Jokinen, M., Naskali, A., Tuulentie, S. & Varmola, M. 2008: Luonnon käyttöön perustuvat elinkeinot ja niiden väliset suhteet Ylä-Lapissa. — *Metsätieteen aikakauskirja* 3/2008: 191–219.
- Heikkilä, L. (2006): *Reindeer talk. Sami Reindeer Herding and Nature Management*. — Väitöskirja. Lapland University Press, Rovaniemi. 386 s.
- Heikkinen, H. 2002: *Sopeutumisen mallit. Poronhoidon adaptaatio jälkiteolliseen toimintaympäristöön Suomen läntisellä poronhoitoalueella 1980–2000*. — Suomen kirjallisuuden seura. Helsinki. ISBN 951-746-427-4. 369 s.
- Hill, J., Woodland, W., & Gough, G. 2007: "Can Visitor Satisfaction and Knowledge About Tropical Rainforests be Enhanced Through Biodiversity

Interpretation, and Does this Promote a Positive Attitude Towards Ecosystem Conservation." — *Journal of Ecotourism* 6: 75–85.

Hinch, T. 2001: Indigenous Territories. — Teoksessa: Weaver, D. B. (toim.), *Encyclopedia of Ecotourism*: 353–355. CAB International. Wallingford, UK. ISBN 0 85199 368 0.

Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2004: *Tutki ja kirjoita* — Tammi, Helsinki. 464 s.

Hukkinen, J., Jääskö, O., Laakso, A., Müller-Wille, L. & Raitio, K. 2002: *Poromiehet puhuvat. Poronhoidon ongelmat, ratkaisumahdollisuudet ja tutkimustarpeet Suomen Lapissa poromiesten näkökulmasta. EU:n RENMAN-hankkeen 1. työpaketin poronhoitoa koskevan työpajan loppuraportti, Vuotso, 24.–26.8.2001.* — Teknillisen korkeakoulun ympäristönsuojelun laboratorion julkaisu. Technology, Society and Environment. 1/2002. Otamedia Oy, Espoo. ISBN 951-22-5823-4. 39 s.

Hukkinen, J., Jääskö, O., Laakso, A., Müller-Wille, L., Nevalainen, S. & Raitio, K. 2003: *Porohoitokulttuurin arvo Suomessa. Haasteet hallinnolle, ohjaukselle ja valvonnalle. EU:n RENMAN-hankkeen 1. työpaketin poronhoitoa koskevan toisen työpajan loppuraportti, Kittilä, 23.–25.8.2002.* — Teknillisen korkeakoulun ympäristönsuojelun laboratorion julkaisu. Technology, Society and Environment. 1/2003. Otamedia Oy, Espoo. ISBN 952-22-6472-2. 46 s.

Hungerford, H. R. & Volk, T. L. 1990: Changing Learner Behavior Through Environmental Education — *The Journal of Environmental Education* 21 (3): 257–270.

Häkkilä, H. & Kauppila, P. 2010: Kilpisjärven matkailukeskuksen sosioekonominen rakenne ja kehityksen seuranta: paikkatietonäkökulma. — Teoksessa: Järvinen, A. ja Heikkilä, T. (toim.), *Kilpisjärvi Notes* 23: 1–28. Yliopistopaino, Helsinki. ISBN 978-952-10-6640-5 (pdf).

Kemppainen, J., Kettunen, J., Nieminen, M. 2001: *Poron taloudellinen hyödyntäminen – esiselvitys* — Kala- ja riistaraportteja nro 237. Riista- ja kalatalouden tutkimuslaitos. Helsinki. ISBN 951-776-350-6. 27 s.

Kietäväinen, A. 2012: Porotalouden taloudelliset ja työllistävät vaikutukset. Katsaukset. — *Maaseudun Uusi Aika* 1: 35–49.

Kitti, H., Gunsley, N., & Forbes, B. C. 2006: Defining the Quality of Reindeer Pastures: The Perspectives of Sámi Reindeer Herders. — Teoksessa: Forbes, B.C., Bölder, M., Müller-Wille, L., Hukkinen, J., Müller, F., Gunsley, N., & Konstatinov Y. (toim.), *Reindeer Management in Northernmost Europe*. Ecological Studies, Vol. 184: 141–166. Springer-Verlag Berlin Heidelberg.

- Laakkonen, S. 2002: *Matkailun aluetaloudelliset vaikutukset: seurantaindikaattorit ja vuoden 2000 tulokset* — Kauppa- ja teollisuusministeriön kertomuksia ja selvityksiä (vuodesta 2000–2003). ISBN 951-739-674-0. 151 s.
- Lapin korkeakoulukonserni 2013: *Matkailulla maakunta menestyy. Matkailun tulo- ja työllisyysvaikutukset 12 lappilaisessa kunnassa vuonna 2011*. ISBN 978-952-6620-08-4 (ePub). Saatavissa: <<http://matkailu.luc.fi/loader.aspx?id=1cbe71fc-3d25-426e-879e-d163d4ff6bad>>
- Leinonen, R., Kauppila, P. & Saarinen J. 2007: *Suomen matkailun aluerakenne 2005: Tutkimusraportti*. — Matkailun edistämiskeskus A: 155. ISBN 978-952-5682-03-8 (pdf) 115 s.
- Lindberg, K. & McCool, S. F. 1998: A critique of environmental carrying capacity as means of managing the effects of tourism development. — *Environmental Conservation* 25 (4) 291–92.
- Lindqvist & Posio. 2005: *Lapin Natura-opas*. — Lapin ympäristökeskus. Tornion kirjapaino, Tornio. ISBN 952-11-2074-6. 68 s.
- Liu, Z. 2003. Sustainable Tourism Development: A Critique. — *Journal of Sustainable Tourism* 11 (6): 459–475.
- Maa- ja metsätalousministeriön asetus merkkipiireistä ja suurimmista sallituista poromääristä 2010/450. Annettu Helsingissä 25.5.2010. Saatavissa: <<http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2010/20100450>>
- Maanmittauslaitos. 2016. Pinta-alat kunnittain 1.1.2016. Saatavissa: <<http://www.maanmittauslaitos.fi/tilastot>> [Viitattu 4.7.2016]
- Maanmittauslaitoksen maastotietokanta 7/2016. Saatavissa: <<https://tiedostopalvelu.maanmittauslaitos.fi/tp/kartta/>> [Viitattu 4.7.2016]
- Magga, A-M. 2014: Rakenteellinen rasismi saamelaisen poronhoidon hallinnossa Suomessa. — *Kosmopolis* 44 (3–4): 61–77.
- Marin, R. 2009: Uhkaako lama Lapin matkailua? — *Tieto&trendit* 1/2009.
- McCool, S. F & Lime, D. W. 2001: Tourism carrying capacity: Tempting fantasy or useful reality? — *Journal of Sustainable Tourism* 9 (5): 372–88.
- McCool, S. F., Moisey, R. N. & Nickerson N. P. 2001: What Should Tourism Sustain? The Disconnect with Industry Perceptions of Useful Indicators. — *Journal of Travel Research* 40: 124–131.
- Metsähallitus 2008: *Käsivarren erämaa-alueen hoito- ja käyttösuunnitelma*. (toim. Kajala, L. ja Loikkanen, T). Metsähallituksen

- luonnonsuojelujulkaisuja. Sarja C 39. Kopijyvä Oy, Jyväskylä. ISBN 978-952-446-605-9 (pdf). 137 s.
- Miller, G. 2001: The development of indicators for sustainable tourism: results of a Delphi survey of tourism researchers. — *Tourism Management* 22: 351–362.
- Moore, S. A., Smith, A. J. & Newstone, D. N. 2003: Environmental Performance Reporting for Natural Area Tourism: Contributions by Visitor Impact Management Frameworks and Their Indicators. — *Journal of Sustainable Tourism* 11 (4) 348–375.
- Mäkitie, T. 2010: Matkailurakentaminen ja sen diskursiivinen rakentuminen Kilpisjärvellä. — Pro gradu –tutkielma. Helsingin yliopisto. Maantieteen laitos. 99 s.
- Nellemann, C., Kullerud, L., Vistnes, I. & Forbes, B. 2001: *GLOBIO global methodology for mapping human impacts on the biosphere: the Arctic 2050 scenario and global application* — UNEP/DEWA Technical Report 3.
- Nieminen, M. 2013: *Suomen porotutkimus – tutkittua tietoa poronhoitoon.* — RKTL:n työraportteja 11/2013. Riista- ja kalatalouden tutkimuslaitos. Helsinki. ISBN 978-952-303-001-5. Saatavissa: <<http://www.rktl.fi/www/uploads/pdf/uudet%20julkaisut/tyoraportit/suomenporotutkimus.pdf>>
- Nilsen, P. & Tayler, G. 1998: A comparative analysis of protected area planning and management frameworks. — Teoksessa: McCool S. F. & Cole, D. N. (toim.), *Proceeding – Limits of Acceptable Change and Related Planning Processes: Progress and Future Directions*: 49 – 57. Ogden, UT: USDA Forest Service Rocky Mountain Research Station.
- Norokorpi, Y., Eeronheimo, H., Eurola, S., Heikkinen, R., Johansson, P., Kumpula, J., Mäkelä, K., Neuvonen, S., Sihvo, J., Tynys, S. & Virtanen, R. 2008: Tunturit. — Teoksessa: Raunio, A., Schulman, A. & Kontula T. (toim.), *Suomen ympäristö 8. Suomen luontotyyppeiden uhanalaisuus - Osa 1. Tulokset ja arvioinnit perusteet*: 469–540. Suomen ympäristökeskus. Vammalan Kirjapaino Oy, Vammala.
- Näkkäläjärvi, K. 2007: Piirteitä Suomen saamelaiden vuotuiskierrosta ja asumisesta 1900-luvulla — Teoksessa: Elo, T. ja Magga P. (toimi.), *Eletty, koettu maisema. Suomen ympäristö 34/2007*: 35–64. Lapin ympäristökeskus. Helsingin yliopistopaino, Helsinki. ISBN 978-952-11-2838-7 (pdf).
- Näkkäläjärvi, K. 2013: Jauristunturin poropaimentolaisuus: kulttuurin kehitys ja tietojärjestelmä vuosina 1930–1995. — Väitöskirja, Oulun yliopisto, humanistinen tiedekunta. 181 s.

- Ohenoja, A. 2010: *Käsivarren erämaan ja Kilpisjärven alueen yritystutkimus 2009* — Metsähallituksen luonnonsuojelujulkaisuja. Sarja B 139. Metsähallitus 2010. ISBN 978-952-446-823-7 (pdf). 70 s.
- Ohenoja, A. & Leppänen T. 2010: *Käsivarren erämaan ja Kilpisjärven alueen kävijätutkimus 2009–2010*. — Metsähallituksen luonnonsuojelujulkaisuja. Sarja B 140. Metsähallitus 2010. ISBN 978-952-446-824-4 (pdf). 108 s.
- Orams, M. B. 1996: Using interpretation to manage nature-based tourism — *The Journal of Sustainable Tourism* 4 (2) 81–94.
- Orams, Mark B. 1997: "The Effectiveness of Environmental Education: Can We Turn Tourists into 'Greenies'?" — *Progress in Tourism and Hospitality Research* 3: 295–306.
- Pape, R. & Löffler, J. 2012: Climate Change, Land Use Conflicts, Predation and Ecological Degradation as Challenges for Reindeer Husbandry in Northern Europe: What do We Really Know After Half a Century of Research? — *AMBIO* 41 (5): 421–434.
- Pilli-Sihvola, K., Gritsenko, D., Haavisto, R., Harjanne, A., Iivari, P., Kyyrä, S., Pöntynen, R., Repka, S., Suominen, A., Virta, H., Tynkkynen, V. & Perrels, A. 2016: *Suomi arktisen alueen vastuulliseksi edelläkävijäksi – toimenpide-ehdotuksia yleisen kehityksen, meriklusterin ja matkailun edistämiseksi vuoteen 2035*. — Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 10/2016. Valtioneuvoston kanslia, 7.3.2016. ISBN 978-952-287-218-0 (pdf). 80 s.
- Powell, R. B. & Ham, S. H. 2008: "Can Ecotourism Interpretation Really Lead to Pro-Conservation Knowledge, Attitudes, and Behavior? Evidence from the Galapagos Islands." — *Journal of Sustainable Tourism* 16 (2008): 467–89.
- Poromies 6/2011: Koiravahingot poronhoitoalueella.
- Poronhoitolaki 1990/848. Annettu Helsingissä 14.9.1990. Saatavissa: <<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1990/19900848>>
- Raitio, K. & Heikkinen, H. 2003: *Enemmän oma-aloitteisuutta, vähemmän valitusta. Hallinnon näkemyksiä poronhoidon osallistumiseen perustuvien instituutioiden kehittämisestä*. — Teknillisen korkeakoulun ympäristönsuojelun laboratorion julkaisu. Technology, Society and Environment. 4/2003. Otamedia Oy, Espoo. ISBN 951-22-6671-7. 50 s.
- Richards, G & Hall, D. 2000: *Tourism and Sustainable Community Development*. Routledge. Lontoo ja New York. ISBN-10: 0415224624. 307 s.
- Ronkainen, S., Pehkonen, L., Lindholm-Ylänne, S. & Paavilainen, E. 2011: *Tutkimuksen voimasanat*. — Sanoma Pro. ISBN 978-951-0-31610-8. 198 s.

- Saaranen-Kauppinen, A. & Puusniekka, A. 2006: *KvaliMOTV - Menetelmäopetuksen tietovaranto* [verkkójulkaisu] — Yhteiskuntatieteellinen tietovarasto, Tampere. Saatavissa: <<http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/>> [Viitattu 25.11.2016]
- Saarinen, J. 2001: The Transformation of a Tourist Destination. Theory and Case Studies on the Production of Local Geographies in Tourism in Finnish Lapland. — Väitöskirja, *Nordia Geographical Publications* 30 (1). 105 s.
- Sander, B. 2010: The Importance of Education in Ecotourism Ventures. — Substantial Research Paper. American University. 61 s.
- Sara, M. N. 2011: Land Usage and Siida Autonomy. — *Arctic Review of Law and Politics*, 2(2): 138–158.
- Schwandt, T.A. 2001: *The SAGE Dictionary of Qualitative Inquiry*. 2. painos. — Thousand Oaks, CA: Sage Publications, Inc.
- Sharpe, G. W. 1982: *Interpreting the Environment*. John Wiley and Sons, New York.
- Sirakaya, E., Sasisharan, V. & Sonmez, S. 1999: Redefining ecotourism: The need for a supply-side view. — *Journal of Travel Research* 38, 168–72.
- Stankey, G. H., McCool, S. F. & Stokes, G. L. 1984: Limits of acceptable change: a new framework for managing the Bob Marshall Wilderness complex. — *Western Wildlands* 10 (3): 33–37.
- Tilastokeskus 2005: Matkailutoimialojen määritelmä. Saatavissa: <http://www.stat.fi/tup/kuntapuntari/kuntap_4_2005_matkailu_maaritelma.html> [Viitattu 28.12.2016.]
- Tilastokeskus 2015. Tilastokeskuksen PX-Web-tietokannat. Väestö iän (1-v.), sukupuolen, siviilisäädyn ja kielen mukaan alueittain 1990 – 2015. Saatavissa: <http://pxnet2.stat.fi/PXWeb/pxweb/fi/StatFin/StatFin__vrm__vaerak/055_vaerak_tau_124.px/?rxid=0e0f9e7f-4835-4ba5-9cae-e6a322c5da94> [Viitattu 4.7.2016]
- Tilastokeskus 2016. *Kuntien avainluvut*. Saatavissa: <<http://www.stat.fi/tup/alue/kuntienavainluvut.html#?active1=047&year=2016&active2=SSS>> [Viitattu 28.12.2016]
- Tisdell, C. & Wilson, C. 2005: "Perceived Impacts of Ecotourism on Environmental Learning and Conservation: Turtle Watching as a Case Study." — *Environment, Development and Sustainability* 7: 291–302.
- Torp E. 1999: Reindeer-herding and the call for sustainability in the Swedish mountain region. — *Acta Borealia* 16(1): 83–95.

- Travelweek Australia 1992: Tourism's Role on the Environment. October 7.
- Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2002: *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi* — Kustannusosakeyhtiö Tammi. Gummerrus Kirjapaino Oy, Jyväskylä. 159 s.
- UNWTO World Tourism Organization 2016: *UNWTO Annual Report 2015* — UNWTO, Madrid. ISBN (e-versio): 978-92-844-1803-9
- Vatanen, E., Pirkonen, J., Ahonen, A., Hyppönen, M. & Mäenpää, I. 2006: Luonnon käyttöön perustuvien elinkeinojen paikallistaloudelliset vaikutukset Inarissa. — *Metsätieteen aikakauskirja* 4/2006: 435–451.
- Väestörekisterikeskus 2015. Väestörekisterijärjestelmä, rekisteritilanne 31.12.2015. Suomessa vakinaisesti asuvat Suomen kansalaiset vaalipiireittäin ja kunnittain. Saatavissa: <vrk.fi/documents/2252790/2500594/.../0d639933-e1be-470f-8457-f380d2109441?...>
- Walter, P. G. 2013: Theorizing visitor learning in ecotourism — *Journal of Ecotourism* 12 (1): 15–32.
- Weaver, D.B. 2005: Comprehensive and minimalist dimensions of ecotourism. — *Annals of Tourism Research* 32 (2), 439–455.
- Weaver, D. B. & Lawton L. J. 2007: Progress in tourism management. Twenty years on: The state of contemporary ecotourism research. — *Tourism management* 28: 1168–1179.
- Weber, R. 1990: *Quantitative Applications in the Social Sciences: Basic content analysis* 2. painos — SAGE Publications Ltd. Online ISBN: 9781412983488.
- Weiler, B. & Ham, S. H. 2001. Tour Guides and Interpretation. — Teoksessa: Weaver, D. B. (toim.), *Encyclopedia of Ecotourism*: 549 – 564. CABI Publishing, Wallingford, UK. ISBN: 0-85199-368-0.
- Wolfe, S. A., Griffith, B. & Gray Wolfe, C. A. 2000: Response of reindeer and caribou to human activities. — *Polar Research* 19(1): 63–13.

Liitteet

Liite 1

Kestävän luontomatkailun periaatteet (tutkimuksen teon aikaan)

1. Luontoarvot säilyvät ja toiminta edistää luonnon suojelua
 - Luonto on tärkeä matkan syy.
 - Kävijöille kerrotaan luonnosta ja sen suojelusta.
 - Matkailu ei häiritse luontoa, kaikki alueet eivät sovellu matkailukäyttöön.
 - Ryhmät ovat pieniä, kuljetaan reiteillä aina kun mahdollista.
 - Matkailua kanavoidaan palveluvarustuksen sijoituksella ja ohjeilla.
 - Rakennetaan ympäristöön sopeutuvasti, luonnonkauniit alueet säilytetään rakentamattomina.
 - Luonnon kulumista ja muita ympäristövaikutuksia seurataan, tarvittaessa niihin puututaan.
2. Ympäristöä kuormitetaan mahdollisimman vähän
 - Toimitaan luonnon ehdoilla, vältetään kaikkea ympäristön kuormitusta.
 - Tavoitteena on ympäristöä säästävä ja roskaton retkeily.
 - Polttopuuta käytetään säästeliäästi.
 - Päästöt veteen ja ilmaan minimoidaan ja suositetaan uusiutuvia energialähteitä.
 - Metsähallitus ja yrittäjät antavat hyvän esimerkin ympäristönsuojelusta.
3. Arvostetaan paikallista kulttuuria ja perinteitä
 - Tutustutaan avoimin mielin paikalliseen kulttuuriin.
 - Paikallinen kulttuuri otetaan mahdollisuuden mukaan huomioon tiedon ja elämysmahdollisuuksien tarjonnassa.
 - Käytetään paikalliset olot hyvin tuntevia oppaita.
4. Asiakkaiden arvostus ja tietämys luonnosta ja kulttuurista lisääntyvät
 - Hankitaan tietoa etukäteen.
 - Tieto löytyy helposti ja on tarjolla kiinnostavassa muodossa.
 - Annetaan mahdollisuus osallistua alueen hoitoon.
 - Oppaat ovat hyvin koulutettuja.
5. Asiakkaiden mahdollisuudet luonnossa virkistymiseen paranevat
 - Otetaan huomioon kaikki luonnossa liikkujat.
 - Palvelut mitoitetaan kysynnän ja kohteen mukaan.
 - Tarjotaan luonnonrauhaa ja opastettuja luontoretkiä.
 - Matkailutuotteita kehitetään yhdessä yrittäjien kanssa.

6. Asiakkaiden henkinen ja fyysinen hyvinvointi vahvistuvat
 - Suositaan lihasvoimin liikkumista.
 - Huolehditaan asianmukaisesta retkeilyvarustuksesta.
 - Tarjolla on helppoja ja vaativia retkikohteita.
 - Tarjotaan mahdollisuus luontoelämyksiin.
 - Rakenteet, reitit ja ohjelmapalvelut ovat turvallisia
7. Vaikutetaan myönteisesti paikalliseen talouteen ja työllisyyteen
 - Käytetään mahdollisuuksien mukaan paikallisten yrittäjien tuotteita ja palveluja.
 - Työllistetään mahdollisuuksien mukaan paikkakuntalaisia, mutta huomataan, että myös muualta tulleet ihmiset ja ideat voivat olla voimavara kotiseudun kehittämisessä.
8. Viestintä ja markkinointi ovat laadukasta ja vastuullista
 - Asiatiedot ovat luotettavia.
 - Tiedotus on avointa ja vuorovaikutteista.
 - Markkinointi ei ole ristiriidassa luonnonsuojelun kanssa.
9. Toimintaa suunnitellaan ja toteutetaan yhteistyössä
 - Asiakkaiden mielipiteet ovat tärkeitä.
 - Järjestetään koulutusta yhdessä yrittäjien kanssa.
 - Annetaan kaikille kiinnostuneille mahdollisuus osallistua suunnitteluun.
 - Yhteistyössä asetetaan etusijalle ne, jotka sitoutuvat näihin kestävän luontomatkailun periaatteisiin.

Liite 2

Metsähallituksen päivitetty kestävän luontomatkailun periaatteet¹⁰:

1. Tuemme kohteiden arvojen säilymistä ja edistämme niiden suojelua
 - Luonto- ja kulttuuriarvot ovat tärkeä matkan syy.
 - Kerromme kävijöille kohteen arvoista ja niiden suojelusta ja kannustamme heitä toimimaan vastuullisesti.
 - Kehitämme palveluja ja ohjaamme käyttöä kysynnän ja kohteen luonteen mukaan.
 - Käytämme pääsääntöisesti valmiita kulkureittejä ja olemassa olevaa palveluvarustusta.

¹⁰ <<http://www.metsa.fi/kestava-luontomatkailu#sthash.vUF9yDfM.ZJ7nxA6j.dpuf>> Viitattu 28.9.2016

- Rakentamisessa otamme huomioon myös paikalliset luonto- ja kulttuuriarvot.
- Matkailu ei vaaranna kohteen luonto- ja kulttuuriarvoja, ja haitallisia vaikutuksia ehkäisemme ennakoivasti.

2. Minimoimme ympäristön kuormitusta

- Edistämme mahdollisuuksia matkustaa kohteelle julkisin kulkuvälinein ja vähäpäästöisesti.
- Kasvatamme viipymää matkailualueella.
- Toimimme energia- ja materiaalitehokkaasti.
- Toimimme hyvänä esimerkkinä ympäristöasioissa.
- Mahdollistamme ja kannustamme kävijöitä toimimaan ympäristöystävällisesti.

3. Vahvistamme paikallisuutta

- Paikallinen tietämys, tutkimustieto, kokemukset ja kulttuuri ovat lähtökohta elämysten tarjonnassa.
- Opastus on laadukasta ja toimijat tuntevat hyvin alueen sekä paikalliset olot.
- Lisäämme kohteen arvostusta laadukkaasti tuotetuilla matkailupalveluilla
- Toimimme yhteistyössä ja tarjoamme paikallisille asukkaille sekä kävijöille mahdollisuuksia osallistua kohteen hoitoon ja kehittämiseen.

4. Edistämme kohteiden tuottamaa hyvinvointia ja terveyttä

- Kannustamme kävijöitä monipuolisiin, omatoimisiin ja ohjattuihin luonto- ja kulttuurielämyksiin.
- Varmistamme kohteiden ja palveluiden kävijäturvallisuuden.
- Palvelumme edistävät tasa-arvoa.
- Parannamme kävijöiden mahdollisuuksia lisätä sosiaalista, psyykkistä ja fyysistä hyvinvointiaan.
- Edistämme paikallisten asukkaiden virkistäytymistä ja parannamme alueen elinolosuhteita.

5. Edistämme paikallistaloudellista kasvua ja työpaikkojen luomista

- Tarjoamme kävijöille laadukkaita ja kohteen vetovoimalle rakentuvia palveluja.
- Teemme aktiivista yhteistyötä pitäen selvänä toimijoiden roolit ja vastuut kohteen hoidossa ja palveluiden tuottamisessa.
- Tarjoamme tietoa kohteista ja palveluista ennakoon, helposti ja kiinnostavassa muodossa eri viestintäkanavissa.
- Innostamme matkailijoita viipymään pidempään matkailualueella.

6. Viestimme yhdessä kohteen arvoista ja palveluista

- Sitoudumme kohteen arvoihin ja perusviesteihin.

- Viestimme yhdenmukaisesti ja vastuullisesti eri kohderyhmille sekä kotimaassa että kansainvälisesti.
- Keräämme palautetta sidosryhmiltä asiakastyytyväisyyden sekä toiminnan kehittämiseksi.
- Järjestämme koulutus- ja yhteistyötilaisuuksia alueen toimijoiden kesken.
- Kannustamme toimijoita sitoutumaan näihin kestäväan matkailun periaatteisiin.

Liite 3

Sähköposti yrityksille:

Hei!

Otan yhteyttä haastattelututkimukseen osallistumista koskien. Teen opinnäytetyötä liittyen matkailuun Käsivarren Lapissa. Pyrkimykseni on selvittää matkailupalveluiden kirjoa Enontekiöllä, kartoittaa millaisia turisteja alueella käy sekä mitä tietoa heillä on arktisesta luonnosta ja esimerkiksi porotaloudesta alueella. Näihin aiheisiin haluaisin saada matkailuyritysten näkökulman. Tulen haastattelemaan myös Metsähallituksen edustajia siitä, miten he informoivat esimerkiksi alueen metsästys- ja kalastusmatkailijoita alueen erityispiirteistä.

Olisin erittäin kiitollinen, jos teidän yrityksenne osallistuisi tutkimukseeni. Haastattelu voidaan toteuttaa teidän kannaltanne mahdollisimman joustavasti esimerkiksi paikan päällä yrityksenne tiloissa, puhelin- tai skypehaastatteluna tai sähköpostin välityksellä. Opinnäytetyössä käsittelen yrityksiä nimettöminä täysin anonymisti, eikä haastatteluaineistoa tule käsittelemään lisäkseni kukaan muu. Haastattelu kestää arviolta 0,5–1 h.

Oletteko halukkaita antamaan haastattelun? Mikä toteutusmuoto olisi teille paras?

Kiitos vastauksestanne jo etukäteen!

ystävällisin terveisin

Johanna Nevanpää, LuK

Lapin yliopiston Arktinen keskus ja Helsingin yliopisto

050 3545 906

johanna.nevanpaa@helsinki.fi

Liite 4

Haastattelun kysymysrunko yrityksille:

1. YRITYKSENNE
 - Kuvaile yrityksesi toimintaa ja tarjoamia palveluja matkailijoille.
 - Millä alueella toiminta tapahtuu?
2. MATKAILIJAN ARVOT
 - Mitä asioita koette matkailijoiden arvostavan ympäristössä?
 - Mikä motivoi heitä tulemaan juuri tälle alueelle lomalle?
3. MATKAILIJAN TIEDOT YMPÄRISTÖSTÄ
 - Miten arvioisit matkailijoiden tietotasoa alueen luonnosta?
 - Onko heillä tietoa alueen kasvi- ja eläinlajistosta?
 - Millainen käsitys heillä on luonnon uusiutumiskyvystä?
 - Noudattavatko he kestävän luontomatkailun periaatteita (heille soveltuvien osien kohdat 1-7)?
4. MATKAILIJAN TIEDOT POROTALOUESTA
 - Mitä arvioitte keskivertomatkailijan tietävän paikallisesta porotaloudesta?
 - Tietävätkö he, miten toimia kohdatessaan poroja?
5. OPASTUS
 - Opastaako yrityksenne matkailijoita siitä, miten luonnossa liikutaan kestäväällä tavalla?
 - Mitä yrityksenne kertoo asiakkailleen porotaloudesta?
 - Miten opastus on toteutettu?
6. METSÄHALLITUS
 - Tarvitseeko yritystoimintasi lupia Metsähallitukselta tai onko yrityksellänne sopimuksia Metsähallituksen kanssa? Onko yhteistyö toimivaa?
 - Tukeeko Metsähallitus yritystänne toteuttamaan kestävän luontomatkailun periaatteita? Miten?
7. KESTÄVÄ LUONTOMATKAILU
 - Mitkä asiat tällä hetkellä edistävät tai tukevat kestäväää luontomatkailua?
 - Onko asioita, jotka estävät tämän toteutumista? Miten niihin voisi vaikuttaa?

Liite 5

Haastattelun kysymysrunko Metsähallituksen edustajille:

1. TEHTÄVÄT
 - Mistä tehtävistä vastaat Metsähallituksessa? Mikä on toimenkuvasi?
2. MATKAILIJOIDEN ARVOT
 - Mitä matkailijat arvostavat alueen ympäristössä?
 - Mikä motivoi heitä tulemaan juuri tälle alueelle lomalle?
3. MATKAILIJOIDEN TIEDOT YMPÄRISTÖSTÄ
 - Miten arvioisitte matkailijoiden tietotasoa alueen luonnosta?
 - Onko heillä tietoa alueen kasvi- ja eläinlajistosta?
 - Millainen käsitys heillä on luonnon uusiutumiskyvystä?
 - Noudattaako heidän toimintansa Metsähallituksen kestävän luontomatkailun periaatteita (heille soveltuvien osien kohdat 1–7)?
4. MATKAILIJOIDEN TIEDOT POROTALOUESTA
 - Miten arvioisitte matkailijoiden tietotasoa alueen porotaloudesta?
 - Tietävätkö he, miten toimia kohdatessaan poroja?
5. OPASTUS
 - Miten Metsähallitus on toteuttanut matkailijoiden opastamisen (luonto, järjestyssäännöt)?
 - Mitä asioita opastuksessa korostetaan?
 - Miten opastuksessa näkyy porotalous ja sen huomioon ottaminen alueella liikkuesssa?
6. LUVAT
 - Myönnätte alueelle metsästys-, kalastus- ja moottorikelkkalupia. Miten luvan antamisen yhteydessä varmistetaan, että saaja on ymmärtänyt lupaehtot?
7. YHTEISTYÖ ALUEEN MATKAILUYRITYSTEN KANSSA
 - Millaista yhteistyötä luontokeskuksella on alueen matkailuyritysten kanssa? Onko yhteistyö ollut toimivaa?
 - Ovatko yritykset ja poronhoitajat halukkaita kolmikanta yhteistyöhön? Osallistuvatko aktiivisesti suunnitteluun?
 - Miten varmistatte, että he noudattavat Metsähallituksen kestävän luontomatkailun periaatteita?
8. TULEVAISUUDEN NÄKYMÄ KESTÄVÄMPÄÄN LUONTOMATKAILUUN
 - Mitkä asiat tällä hetkellä tukevat kestävän luontomatkailun toteutumista?
 - Mitkä estävät?

Liite 6

Tutkielmassa aineiston sisällön luokitteluun käytetyt ylä- ja alaluokat:

koodisanat poro- ja matkailuelinkeinon välisille ongelmille	
valokuvaaminen	kameroitten, kuvaaminen, kuvata, valokuvaamaan, valokuvia
porojen häiriintyminen	ajattamaan, ajetaan, arempi, arkakin, haittaa, häiritsisi, häiriötä, juoksee, laukottaa, liikkeelle, paimennustarve, säikkyvät
maastossa liikkuminen	ajella, hiihtäjät, kelkkailija, kelkkailu, kelkkareitillä, kävellen, maastoliikenteen, maastoliikenteestäkin, moottorikelkkailijat, moottorikelkkailijoita, moottorikelkkailuturistit, reitit, reitti, reitillä, reittejä
riekon pyynnin soittokäytäntö	lintukoirat, riekkokausikin, riekkomiehet, riekkomiehiä, riekon, riekot, riekonmetsästys, riekonpyyntiin, riekonpyytäjät, riekosta, riekostamiseen, soitettu, soittaa, soittavat
koiravaljakot	koira, koira, koirat, koiravaljakkoajajat, koiravaljakot
roskaaminen	roskaa, roskaajia, roskaaminen, roskapaikat, roskat, roskia, roskien
ylilaidunnus	tuhoaa, tuhottu, kulumista, ylilaidunnusta
maankäyttöpäätöksenteko	hallita, haltija, lausunto, maanomistaja, Metsähallitus, Metsähallituksen, maanhallinta, maankäyttö, maankäyttöön, omistaa, veto-oikeus
koodisanat luonnon virkistyskäytön hallinnalle	
sidosryhmäyhteistyö	kokoontumiset, kokoontumisia, kokouksessa, kokousta, kolmikannassa, kolmikantatyö, kunnan, kunta, merkkipiirineuvottelut, neuvottelu, neuvottelutilaisuus, palaveri, palaveria, paliskuntajärjestelmä, paliskuntasysteemi, paliskunnathan, paliskuntien, poliisi, poliisikin, poromiehet,

	porohoitosysteemistä, poronhoitotyöhön, poronhoitovuosi, poronlihan, poropaimennuspaikka, porot, porotalous, porotaloudesta, porotilalle, porotokat, rykimääjasta, vuodenkierron, vuodenkiertoa
saamelaisuus	saamelainen, saamelaisuus, ILO-sopimus
reitit	kartasta, levähdyspaikat, maastoprofiilit, retkeilyrakenteista, reiteistä, vaellusreitit
luonnonolosuhteet	kelejä, luonnosta, olosuhteista, olosuhteita, pakkasesta, vuodenaajoista
yleisohjeet	aikataulut, ajo-opetuksen, aktiviteeteista, aukioloaika, ohjeet, ohjeistusta, palveluista, peruskäytösohjeet, perusohjeen, retkeilypalveluista, tapahtumat, tapahtuu, toimintaohjeet, vinkkejä, yhteystiedot
lajisto	eläimistä, eläimistö, kalastuksesta, kalastus, ketut, lajeja, linnusto, padoista, petoeläimiä, sääskistä
toteutus	asiakaspalvelupisteet, esitemateriaali, facebookissa, facebook-sivuilla, hiihtoretkiä, ilmoitustaululta, Instagram, jutustelu, kelkkaretket, keskusteluiltoja, liikkumisvaroitukset, luontoillat, luontoilloissa, luontokeskukseen, nettisivuilla, näyttelyitä, ohjelappu, pororetket, porotilavierailu, puhelin, päiväretken, retki, retkiä, some, sähköposti, tauluja, tekstiviesti, tervetuliaispuhe, Twitter, valokuvanäyttelyt, varoitusmerkit, vieraskirjat, viitat, www- sivuilla
opastaminen	informaatiota, informoida, kerron, kerrotaan, kysele, kyselee, kyseleekö, kysellä, kysyminen, kysymyksiin, kysymyksiä, kysyttäessä, kysyvät, käydään, käydään läpi, neuvoa, neuvomme, neuvotaan, muistutan, opastamme, opasteita, opastelemaan, opastetaan, opastettuja, opastusta, opasvaljakko, oppaan, teroitettua, teroittamaan

kehittäminen	netti, nettiin, kanava, puhelimeensa, tablettiinsa, sovelluksia, sovelluksen, nykyaikainen, porotyot.fi, internetin käyttö, WhatsApp-ryhmä
--------------	--